

The Project Gutenberg eBook of Setä Frans, by J. Blicher-Clausen

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Setä Frans

Author: J. Blicher-Clausen

Release date: May 15, 2016 [EBook #52076]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK SETÄ FRANS ***

E-text prepared by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

SETÄ FRANS

Hiljainen jutelma

Kirj.

JENNY BLICHER-CLAUSEN

Otava, Helsinki, 1904.

MOTTO

Pane piirteitäsi,
Elon armaan käsi,
Mun eloni kirjaan
Kuvaa ilmekkäät,
Mitkä hyväksi näät.
Ma kaikkehen taivun,
— Ma nousen, ma vaivun
Oi kirjaani piirrä
Sä säälimätä,
Mut lehteä yhtään
Älä tyhjäksi jätä!

Oli ilta, ihana kesäkuun ilta. Juutinrauman rasvatyynellä pinnalla Klampenborgin konserttisalin edessä kiiteli venheitä puoleen ja toiseen. Taampana näkyi höyrylaivan savua.

Yksin istuin alttanilla restaurantin yläpuolella, paremmin sanoen: luulin olevani yksin, kun äkkiä eräässä konserttisalin ikkunassa huomasin mustiin puetun nais-olennon. Hän istui kumarruksissaan, kätet sylissä ja kalpeat kasvot valaistua salia kohti.

Hän istui seljin tuohon ulkopuolella meluavaan ihmisjoukkoon, joka liikuskeli siellä edestakaisin. Heidän puheensa humua hän nähtävästi ei kuullut ensinkään. Tuskin hän kuuli musiikkiakaan, joka parhaillaan soitteli Chopinin fantasiaa. Hän kietaisi silloin tällöin pitsireunaisen shaalinsa tiviimmäksi ympärilleen, hetkeksikään kääntämättä päätänsä.

Jotain tuossa olennossa oli niin sanomattoman yksinäistä, että minä ehdottomastikin kurottauduin eteenpäin, nähdäkseni hänen kasvonsa. Se onnistui vain puoleksi. Hänen silmänsä katsoivat värähtämättä yhteen ainoaan kohtaan, eikä hän sitä kumminkaan katsellut. Näytti siltä kuin kaukana, hyvin kaukana olisi jotain, mikä hänen näköänsä sokaisee... Elämä oli kaiketi kohdellut häntä kovin kourin... kukaties se oli temmaissut hänet pois kesken tanssia, kaikesta, mikä oli ollut hänelle rakasta. Ja tuossa hän nyt istuu, yksinänsä... valaistun salin ikkunassa... ja tuolla sisässä soitetaan...

En tiedä, miksikä solakka kolmimasto tuolla ulapalla mun sieluni silmissä äkkiä muuttui tuonenpurreksi... Siitä se kaiketi tuli, että musta olento tuossa istui niin liikahtamaton: tuntui kuin jok'ainoa poimu hänen mustissa vaatteissaan olisi hengähdellyt kuolemaa.

Ajatuksissaan hän istui, eteenpäin kumartuneena... Hän katsoi eikä nähnyt kumminkaan: Hän katsoi *ohi* kaiken, *läpi* kaiken... hehkuvin silmin hän siinä istui, tuijottaen kauas nuoruutensa lumottuun maahan...

* * * * *

Sellaisena kuin hänen elämänsä tarinan sinä iltana kuulin kesken Chopinin fantasian säveleitä, sellaisena sen olen koettanut tässä kertoa... Se on tuommainen kauttaaltaan hiljaisten mietelmäin kirja, ei suurten...

Tekijä.

1.

Piirrä, piirrä
Joko kirkkaat tai synkät säät,
Minkä hyväksi näät.

Tanssien hän tuli, impi tuo, Vesterbron siltaa myöten, kevein, ripein askelin.

Ei vainenkaan. Käyden hän astui, mutta siltä se näytti kuin hän olisi tanssinut, sillä niin keveästi narahteli lumi hänen jalkainsa alla, ja niin vapaina riippuivat luistimet hänen käsivarrellaan, heläytellen toisiinsa iloisen valssin säveleitä; nähtävästi ne eivät vielääkään olleet unohtaneet viimeistä piiriluiistelua tuolla lampien iljangoilla.

Nuo raikkaat, nuoret kasvot, nuo luistimet käsivarrella tuossa — siinä oli jotain, mikä sai vastaantulijat pysähtymään ja kääntymään taaksensa. Näytti kuin hän olisi levittänyt iloa ympärillensä, missä vaan kulkikaan.

Punaisenruskea tukka kiemuroitteli pienissä kiharoissa alas otsalle, kultaisena kuultaen auringon paisteessa. Karvalakki oli lykätty taakse päin paksun sykkyrän päälle, joksi raskaat palmikot oli sitaistu. Suu oli puoleksi auki, ikäänkuin ei vielääkään olisi tarpeekseen saanut väräjävä, päivänpaisteista ilmaa. Otsa oli avoin ja kirkas, silmät suuret, valppaat.

Hän astui, hieno salaperäinen hymy huulillaan, muistellen, mitä nuori näyttelijä, hänen lammilla luistellessaan, oli hänelle kuiskannut, päästäessään häneltä luistimia.

Nuoruuden hurmauksella, tunteittein välittömyydellä hän sitä muisteli, siinä niin suuresti eroten monesta muusta veikistelevästä, kaikkea muuta kuin suoravaisesta neitosesta, joita joka päivä astuu kaupungin jalkakäytävillä.

Hän oli tullut Raatihuoneen torille ja oli menemäisillään sen poikki, mutta näkyi äkkiä saaneen jonkun mielijohdon ja kääntyi Studiestraedelle. Hän poikkesi yhteen ensimmäisistä porteista ja kiirehti setä

Fransin ovelle.

Setä Frans oli adjunktina Metropolitani-koulussa. Hän ja tyttö olivat aina olleet toistensa uskottuja ystäviä. Tyttönen ei tiennyt mitään entisten koulutoveriensa kohtaloista, ei hän sitä milloinkaan tiedustellut; ei hän tiennyt, missä hänen luentotoverinsa ovat ja mitä tekevät; hän ei kaivannut ketään heistä, sillä — olihan hänellä setä Frans.

Setä Frans oli vasta viidenneljättä vanha, mutta hänen musta tukkansa, aaltoileva niinkuin tytönkin, alkoi jo harmaantua ohimoilla. Aikaisin harmaantuminen oli yleistä koko heidän suvussaan. Pään muoto, nenän kaarevuus, ryhti ja käynti — kaikki tuo oli hänessä samallaista kuin tytössäkin, mutta nuo selvät, lujat piirteet, jotka niin tarkkarajaisina reunailivat hänen suutansa, olivat tytöllä vielä pehmeät, hennot, ikäänkuin kesken-eräiset.

Ovelle tultuaan tyttönen ei soittanut kelloa, vaan kopautti kolmasti luistimillaan. Ovi aukeni heti, ja hän pääsi sisään.

— Kas, saitpa aikaa hiukan minullekin, — sanoi syvä, miellyttävä ääni, ja tytön pikkuinen käsi upoten upposi kahteen suureen pehmoiseen kouraan. — Vai — setä Frans päästi myhähtäen hänen kätensä — onko luistimissa jotain korjattavaa?

— Jos sinä olet pahalla tuulella tänään taas, niin minä lähden pois heti, — virkkoi tyttö, kääntyen ovea kohti.

— Vai lähdet vaimen? — kuului hänen takanaan aivan tyyni ääni.

Silloin purskahti tyttönen raikkaaseen nauruun.

— Olepas oikein kiltti nyt, — virkkoi hän, pöyhöttäen Frans sedän tukkaa.

— Kenen kanssa sinä luistelit tänään? — kysyi setä, ottaen häneltä luistimet.

Toinen punastui hiukan.

— Pietari Damin kanssa, — virkkoi hän, silmiään nostamatta.

— Tuon tyhjän taulapään!

Tyttö kiivastui.

— Sinä et saa puhua hänestä tuolla tavalla, — tiuskasi hän. — Minä näin hänet eilis-iltana "Clairvaux'in kreivinä". Et usko, kuinka hän oli uljas, ja kuinka hyvin hän näytteli!

— Näin minäkin hänet.

— Näitkö? Missä sinä istuit?

— Viisi riviä sinun takanasi.

— Sepä merkillistä, ett'en minä sinua huomannut!

— Ei merkillistä ensinkään, — vastasi toinen kuivasti. — Sinähän katselit lakkaamatta vaan häntä, ja kun esirippu oli laskettu alas, katselit sitä.

Tyttö punastui vielä enemmän.

— Mitä sinä pidit hänestä? — kysyi hän.

— Hän oli kerrassaan hurmaava... no, no, älä säikähdä, en minä nyt ivaa... hän oli todellakin varsin soma.

— Entäs näyttelemisen?

— Hän on liiaksi paljon näyttelijä, ollaksensa ihminen. Mutta... sinähän rakastut häneen kumminkin. Etkö?

Tyttö ei vastannut. Setä Frans astui sohvan luo, jossa tyttö istui kädet kasvoillaan. Hiljakseen hän kohotti tytön päätä, katsoakseen häntä silmiin, mutta se ei käynyt laatuun, silmät kun olivat kyyneleitä täynnä. Hän suuteli ne pois, niin että huulet kostuivat ja kävivät suolaisiksi.

— Kaija! — puhui hän. — Älä rakkaudessa milloinkaan tyydy vähempään kuin siihen, mikä parhainta on. Muista se aina. Älä välipuheille rupea minkään kanssa maailmassa, rakkauden kanssa semminkään,

sillä katkerasti se itsensä kostaa.

Tyttönen katsahti ylös, vähäinen utelias väre silmässään:

— Oletko sinä...?

— Enkä ole, — vastasi toinen, kääntyen pois. — Minä olin karaistu jo aikaisin; siksipä en hyppysiäni polttanutkaan.

Tyttönen muisti nyt, kuinka kovin setä aina oli kartellut naisia, ja kuinka kalsea hän aina oli ollut kaikille heidän viehkeilyilleen. Hän muisti, kuinka nuoret naiset, joille hän piti luentoita, kerran olivat koristaneet hänen pöytänsä, juuri tämän, mitä ihanimmilla kukkasilla, ja kuinka hän tynesti oli siirtänyt ne syrjään ja mitä lempeimmällä hymyllä virkkanut: "Kiitän sydämestäni teitä, nuoret neitokset; minä annan täyden arvon teidän hyvälle tahdollenne, mutta portilla tuolla istuu muuan vanha, sokea mies... jos teillä on liikoja, niin antakaa hänelle." Ken hyvänsä toinen olisi heti joutunut epäsuosioon, mutta Frans sedän laita oli toinen; hän saattoi tehdä vaikka mitä. Ja siitä pitäin putoili runsaasti ropoja sokean miehen hattuun.

Ja tyttönen ymmärsi silloin varsin hyvin heidän rakastavan setä Fransia, sillä ei ollut kukaan niin hyvä, niin hieno, niin soma kuin hän...

Päästyään näin pitkälle mietteissänsä, tyttönen veti taskustaan täyteen kirjoitetun paperiarkin ja levitti sen eteensä, hämärästi tuntien, että hänen täytyy nyt jollain tavoin puolustautua.

— Mitäs sinulla siinä on? — kysäsi setä Frans, istahtaen hänen viereensä sohvaan.

— Niin, tätähän minä oikeastaan tulini näyttämään sinulle, — vastasi tyttö, kädellään silitellen paperin ryppyjä.

Setä vilkaisi hänen olkansa ylitse.

— Runojako! Lemmenkö lauluja?

— Ei ensinkään. Minä löysin nämä säkeet pari päivää sitten sinun "Muistojen kirjastasi" ja kirjoitin ne itselleni, sillä ne herättivät minussa tunteita enemmän kuin mikään muu runo, mitä olen lukenut... ne ovat tavallaan minun omia ajatuksiani, sydämeni sisimmistä lähteneitä, samaa kaihoa, samaa pyrkimystä elämäkokemuksiin, joista elämä saa sisällyksensä.

Ja tyttönen luki kirkkaalla, nuorella äänellensä, vuoroin hiljaisella, vuoroin heleällä:

Mulla avattu kirja
Oli kädessä kerran:
Mun eloni kirja.
Ja hehkuvien silmin
Mun kohtaloani
Ma pyytäin pyysin:
"Tähän piirrä, piirrä
Joko iloa, huvia
Tahi murheitten kuvia,
Joko synkät tai kirkkaat säät,
Minkä hyväksi näät.
Ma kaikkehen taivun,
Ma nousen, ma vaivun...
Oi kirjaani piirrä
Sä säälimätä,
Mut lehteä yhtään
Älä tyhjäksi jätä!"

Ja lehdille kirjan
Nyt elämä piirrot
Veripunaiset viskoi,
Mut valkoiset lehdet
Kaikk' irti kiskoi.

Ja päiviä tuli
Nopeita kuin nuoli...
Nuo lämmön ja valon
Ja voimain päivät...

Ja toisia tuli,
Hädän päiviä, niin:
Ilot tuskihin vaihtui,
Ja murheisiin,
Mut kaikki, kaikki
Ne *kestettiin*.

Mut piirrot tuossa
Jos kuinka kummat
Mun mielein kurjan
Viel' yhä täyttäis,
Veriruskeat piirrot,
Tulikuumat piirrot, —
— Elon arvanheiton
Nopeiset nopat —
Niin vielä ma pyydän:
Pane piirteitäsi,
Elon armaan käsi,
Kuvast' ilmeikkäät,
Mitä hyväksi näät,
Yhä säälimätä,
Mut lehteä yhtään
Älä tyhjäksi jätä!

Kaija nyökäytti päätään ja nousi.

— Sitä minä vaan tulin sinulle sanomaan. — Näin hän virkkoi ja kääntyi pois.

Toinen katseli hänen hienoa, solakkaa vartaloansa, katseli hänen raikkaita, nuoria kasvojansa ja sanoi äkkiä:

— Mutta sinähän olet vasta yhdeksäntoista vanha kuukauden perästä!

— Entä sitten?

— Kuinka on elämäkokemusten kaipaus käynyt sinussa niin voimalliseksi? Mistä olet saanut aikaa kaihoamiseen?

— En tiedä, — vastasi tyttö jo ovella. — Kaiketi se toisissa ilmenee voimallisemmin kuin toisissa.

Vavahteleva hymy elähti Frans sedän huulilla.

— No niin, ja nyt sinä taivut? — virkkoi hän verkalleen ja matalalla äänellä.

Tyttö nyökäytti päätään taas:

— Ma kaikkeen taivun, mutta tyhjiä lehtiä en kestä. Sedästä tuntui kuin mikä kuristaisi kulkua ja estäisi sanomasta hänelle jäähyväisiä. Hän seurasi häntä ovesta ulos ja viittasi vain kädellään, kun tyttö jo astui portaita alas. Ja sittenkin hänestä tuntui kuin olisi hänen pitänyt syöstä hänen jälkeensä ja huutaa: "Miksis teet niin? Miksikä heittäyt suinpäin puolinaiseen elämään? Miks'etkäs odota, kunnes sinulle tarjotaan jotain, mikä on ehjää? Ei kenkään ymmärrä sinua, niinkuin minä. Ei kenkään voi rakastaa sinua palavammin kuin minä!"

Hän myhähti katkerasti ja paiskasi oven perässään kiinni, niin kovaa, että täräys kuului kautta koko talon.

Ja sitten hän astui akkunaan ja jäi seisomaan kädet takintaskuissa. Kaija kääntyi tuolla juuri kadun kolkassa Vesterbrolle päin, pysähtyi ja huiskautti kättään. Setä Fransista tuntui kuin olisi hän sillä haavaa nähnyt tytön silmät. Hän muisti silloin, mitä hän, ensi kertaa ottaessaan tyttöstä piskuisena syliinsä, oli sanonut: "Merkillisen sirkeät silmät tällä lapsella." Usein hän oli sittemmin muistellut tuota. Ei hänelle tässä työssä ollut mitään niin rakasta kuin tuo katse, sirkeä ja valpas. Eipä sitte kummakaan, ajatteli hän, että ne ikäänkuin tähystelevät, missä vaan olisi elämäkokemuksia. Ja tuolla hän nyt seisoo, elämän kirja avoinna kädessään ja kääntää, niin täynnään odotusta, sen valkoisia lehtiä päivää kohti:

Pane piirteitäsi,
Elon armaan käsi...
Ja hehkuvin silmin

Hän pyytäin pyytää...

Mutta sellainen hän on, että kun elämä ei ottanut kirjoittaakseen, niin hän kirjoitti itse. Hän ei voinut odottaa. Elämäkokemusten kaiho oli kuumeisen tulinen hänessä. Ja setä Frans ymmärsi sen niin hyvin.

Mutta antautua moisen lavertelijan valtaan, joka — siitä oli setä Frans vakuutettu — huviksensa juovuttaa muita, itse juopumatta! Tuo naisten jumaloima tuulenpieksäjä, joka pintapuolisesti rakastuu moneen, täydellisesti vain itseensä! Suostua häneen! Frans sedässä oli aina asunut suuri vastenmielisyys näyttelijöitä kohtaan, sellaisia kuin he useimmin ovat. Teennäisyys heidän olennossaan oli hänen jyrkästi totiselle luonnolleen alituisena silmätikkuna.

Kaija oli pari vuotta sitten säikäyttänyt setänsä pahanpäiväiseksi, niin että tämä muisti sen vielä kauan sen jälkeenkin. Tyttö otti siihen aikaan laulutunteja erään tunnetun opettajan luona, kehittäen tavattoman hyvää ja kaunista lauluääntänsä.

Kerran hän oli tullut Frans sedän luokse, sanoen aikovansa pyrkiä Ooperaan. Setä tunsu tytön ja tiesi, että vastustaminen vain yllyttäisi häntä. Sen vuoksi hän oli kärsivällisesti vain ottanut hattunsa ja lähtenyt hänen kanssaan kapellimestarin luokse. Matkalla hän ei ollut puhunut sanaakaan, mutta jälkepäin hän oli varma siitä, että hän silloin oli salaisesti rukoillut, ettei tyttöä hyväksyttäisi. Niin oli käynytkin, ja sedän riemu oli ollut rajaton.

— Sitä vaan puuttui, että olisit joutunut tuohon ampiaspesään, — oli hän puhellut, halveksimalla viitaten päällään teatteria kohti, heidän astuessaan yhdessä Kongens Nytorvin poikki kotiapäin.

Tyttö ei näkynyt tuosta tunteneen kovinkaan suurta pettymystä, mutta teatteriharrastus hänessä ei silti vähennyt, siksi paljon fantastisuutta oli hänen luonteessaan. Ja siihen se nyt vei: nyt hän on rakastunut toisen luokan teatterin näyttelijään.

Setä Frans astui kirjoituspöytänsä luo ja otti esille Kaijan äsken mainitseman kirjan. Hän tunsu itsessään äkkiä palavan halun polttaa sen poroksi, ikäänkuin polttaakseen samalla tytön tunteista kaiken sen, mikä niissä on väärää.

"Muistojen kirjaksi" hän sitä sanoi, mutta ei se hänen omia muistojansa tallentanut tai, paremmin sanoen, ei ne muistot hänen kirjoittamiensa olleet. Hänellä oli kerran ollut muuan hyvä ystävä, joka kuoli nuorena. Hänen tautivuoteensa ääressä hän oli istunut yötä päivää, puhellut hänen kanssaan, lueskellut hänelle ja hoidellut häntä melkein naisen lempeydellä. — Sairaana tunne-elämä oli ollut peräti vilkasta ja korva kehittynyt huomaamaan kielen kauneuksia.

Hänen kuoltuaan löytyi hänen jäämistössään pieni paketti, jonka päällykseen setä Fransin nimi oli kirjoitettu hienolla, vapisevalla käsialalla. Se oli "Muistojen kirja."

Frans setä vei kirjan kotiansa. Siinä oli mietelmiä ja tunnelmia, enimmäkselle runopukuisia, yksinäisiä, ilman yhteyttä keskenään, mutta ne tiesivät tekijässään uusille vaikutuksille peräti herkkää mieltä.

Ja aineen valinta ja personallisuuden leima se niissä sittenkin lukijata enemmän hämmästytti kuin muoto. Setä Frans luki näitä runoelmia niin usein, että pian osasi ne ulkoa. Sen hän oli mielestään velkaa ystävälleen, sehän oli kuin eläisi yhdessä hänen viimeisten ajatustensa kanssa.

Mutta kummallista oli tuon "Muistojen kirjan" laita: kun setä Frans oli oppinut sen ulkoa, tuntui hänestä äkkiä kuin hän itse olisi sen kirjoittanut.

— Merkillistä! — arveli hän. — Tiedänhän minä, ett'en minä saa säepariakaan sointuun, ja sittenkin minä olen tämän kirjoittanut!

Hän lausui hiljalleen uudestaan erään runon, josta hän eniten piti, ja äkkiä elähti vähäinen hymy hänen kasvoillansa. *Nyt* hän ymmärsi! Kaikki ne tunteet ja mietteet, tunnelmat ja mielenkuvailut, mitä hän monen pitkän viikon kuluessa tautivuoteen ääressä oli ystävällensä antanut, kaiken sen oli sairas pukenut runomuotoon. Sisällys oli hänen, muoto vaan toisen. — Siitä pitäen tuntui "Muistojen kirja" kaksin verroin olevan hänen omaansa, ja mielellänsä hän otti omikseen sen ajatukset.

Ei hän ollut koskaan näyttänyt sitä muille kuin Kaijalle, joka jo pienestä pitäin oli usein pistäynyt hänen luonansa, pistäynyt hänen tuvassaan ja pistäynyt hänen sydämessään.

Setä Frans, joka luonnostaan vierasti ihmisiä, peljäten, ett'eivät vaan muut näkisi, mitä hän ajattelee, hän oli avannut itsensä kokonaan tälle lapselle, josta oli tullut hänen rakkautensa esine, ennenkuin oli immeksikään kasvanut. Tyttönen oli tottunut pitämään ja piti edelleen häntä setänänsä.

Tyhmästä hän setä Frans siinä teki, ett'ei milloinkaan johtanut häntä oikeille jäljille. Mutta kun

tyttönen niin lapsellisen vilkkaana lensi hänelle kaulaan tai istui hänen sylissään, hänen tukkaansa tuiverrellen, silloin hän ei koskaan rohjennut säikäyttää häntä semmoisella, minkä vaikutuksia hän ei itsekään tuntenut.

Pelkkä tuo ajatus, että tyttösen luottamus häneen kukaties vähenisi, se jo yksin esti häntä puhumasta. Tytön luottamusta hän ei tahtonut menettää, hän oli oikein ahnas sille, sillä tiesihän hän olevansa tytön ainoa luottamusmies. Eivätpä he suotta vetäneetkään sukulaisiksi.

Setä Frans naurahti itsekseen. "Zebroiksi" heitä heimolaiset sanoivat ja sattuvasti kyllä, arveli hän. Heillä oli kummallakin pieni, siropiirteinen pää, paksu, aaltoileva tukka, hiukan otsalle riippuva, — se vaan erotusta, että Frans sedän tukka oli musta, tytön sitä vastoin kiiltävän ruskea. Heillä oli kummallakin pitkä, keno kaula, vapaa ja ryhdikäs, ja kumpaisenkin astunta nopeata, hiukan eteenpäin kallistuvaa, niinkuin konsanaankin kookkailla, hennoilla ihmisillä. Setä Frans astui pöydän luo ja pysähtyi Kaijan kuvan eteen, joka oli otettu hänestä lapsena. Siellä oli kokonainen sarjallinen Kaijoja, jokaiselta ikävuodelta. Hän otti niistä aikaisimman ja katseli sitä kauan. — Ettäkö todella oli kerran sekin aika, jolloin minä en voinut sietää tuota lasta! — puheli hän itsekseen. — Ettäkö hän todellakin oli sellainen kelokulku!

Kaijan ensimmäiset elinvuodet olivat näet olleet pelkkää parkumista. Ensin hän parkui ties mistä syystä, sitten hän parkui hampaitten tähden ja, hampaat saatuaan, tuhkarokon tähden. Kun sitten iho rupesi kesimään, sai hän hinkuuskän, ja silloin hän parkui kuin henkensä edestä.

Setä Frans oli siihen aikaan tullut taloon vieraisille vastaleivottuna ylioppilaana. Myöteensä hän tiedusteli, eikö missään olisi huonetta, jonne tuon tyttö rievun parku ei kuuluisi. Sinnepäin, missä tyttö oli, hän ei edes vilaissutkaan. Ja sitten hän läksi pois. Mutta kun hän puolen vuoden perästä palasi, oli kelokaulasta tullut terve, soma lapsi, iho tumma kuin pähkinän kuori, niinkuin yhä nytkin vielä, ja silmät sellaiset, joihin ehdottomastikin kiintyi. — Ensin hän seiso i pää hiukan kallellaan, sormi suussa, tarkasti katsellen setää, ja sitten hän astui suoraa päätä sedän luokse ja kysyi: "Toitko sinä mulle mitä?" Ja kuultuaan kieltävän vastauksen, tyttönen ensin jäi neuvottomaksi, mutta seiso i jo heti taas hänen vieressään ja sanoi:

— Kaija antaa sulle suikon.

Hämillään hän nosti tytön syliinsä ja ensi kertaa tuntiessaan hänen pienet, pehmoiset käsivartensa kaulassaan, hän antautui armoille, kuin valloitettu linna. Siitä pitäin he olivat ystävyksiä, toistensa luottamusmiehiä.

Kaija oli vanhempaansa ainoa lapsi. Äiti oli heikko, vähän mielisairas, enimmäkseen aikansa vuoteen omana. Isä oli aina toimissaan. Siten tuli setä Fransista lapsen varsinainen kasvattaja. Hän kävi joka päivä noutamassa lasta kävelyretkelle Smedjelinjenille, ja siinä, tytön juoksennellessa hänen rinnallaan ja tuhansista asioista tiedustellessa, niinkuin lasten on tapa, hän riemuitsi yhtä paljon kuin tyttönkin. Ja ilo se kasvoi, mikäli tyttökkin yleni. Viimeisinä viitenä vuotena, jolloin Kaija osasi jo ei ainoastaan antaa, vaan vastaan-ottaakin luottamusta, oli ilo kasvanut onneksi kukkuramittaiseksi. Nyt vasta setä Frans tuns i, kuinka rikas hän oli ollut, tietäessään olevansa ainoa, joka tuntee tytön ajatukset, niinkuin tämäkin hänen ajatuksensa. Kaijalla ei ollut milloinkaan ollut "ystävättäriä", ja niinpä hän oli onnellisesti karttanut ne tyttö-iän karit, joille niin moni nuori köpenhaminatar käy haaksirikkoon, ja välttänyt sen hemmoittelevan puhutavan, joka seuraa heitä kauemmin kuin osaavat aavistaakaan. Jos hän joskuskaan toi esiin jotain sellaista, niin osasi setä Frans tehdä hänestä niin perinjuurista ivaa, ett'ei hänen enää milloinkaan tehnyt mieli uudistaa sitä.

Kuinka selvään setä Frans muistikaan heidän kohtauksensa päivää jälkeen hänen konfirmationinsa! Kaija tuli häntä vastaan pitkässä hameessa, joka tiukkana verhosi hänen ruumistaan.

— Min'en voi sietää sitä, että olen täysikasvuinen, — virkkoi tyttö.

— Miks'et?

— Paljoa vapaampaa on olla lapsena.

Setä kävi vakavaksi: eihän tyttönen vaan tarkoittane, että heidän keskinäiset välinsä jollain tavoin muuttuvat?

— Mitä sinä tarkoitat? — kysäisi hän, katsahtaen häntä suoraan silmiin.

— Paljoa vapaampaa on käydä lyhyissä hameissa, — vastasi toinen, pyörähtäen kantapäällään.

Setä Frans rauhoittui. Hän huomasi tytön edelleen pitävän näitä kävelyjä aivan itsestään asioina, ja jos setä yhtenäkin päivänä oli ollut tulematta, kavahti Kaija hänelle kaulaan, aivan kuin ennenkin.

Juuri tällaista iloa setä Frans ei uskaltanut milloinkaan hänessä häiritä. Siksipä hän oli varovainen eikä puhunut milloinkaan siitä, mikä yhä enemmän alkoi täyttää hänen sydäntänsä. Ja nyt, kulunutta aikaa muistellessaan, hän ei edes itsekään tiennyt, milloinkaan hän oli ruvennut rakastamaan tyttöä. Hän ei enää voinut muistaa, milloinkaan entiset isän-omaiset tunteet tyttöä kohtaan olivat muuttuneet tuoksi suureksi, kaikki voittavaksi tunteeksi, joka nyt oli hänet vallannut. Mutta hän tiesi päässeensä jo vuosia sitten selville siitä, ett'ei koko avarassa maailmassa ole ainoatakaan naista, jolle hän tahtoisi antaa itsensä kokonaan, paitsi Kaija yksinään.

Ja tällä hetkellä hän sanoi itseänsä viheliäiseksi hutiloksi ja kurjaksi houkaksi, joka ei jo ennen ole antanut tytön huomata asian oikeata laitaa. Kenties olisi kaikki ihan toisin nyt.

Mutta seuraavassa silmänräpäyksessä hän puisteli surumielisesti päätään:

— Ei; me tunnemme toisemme liian hyvin, — puheli hän itsekseen. — Sukulaisuuden tunne on hänessä niin voimallinen, että se sulkee pois rakkauden. Ja ellei siitä luonnu ehjää rakkautta, älköön luontuko mitään.

Setä Fransin mielilauseena oli: "Vaadi kaikki! Anna kaikki!" Ja hän oli niitä ihmisiä, jotka eivät välipuheille käy oman itsensä eivätkä muittenkaan kanssa.

Hän astui verkalleen lattian poikki akkunaan ja katseli siitä ulos.

Kuinka hänen oli tullut ikävä Kaijaa, melkein ennenkuin hän oli lähtenyt poiskaan! Kuinka lujasti hän tunsikaan koko ruumiissaan ja sielussaan tytön olevan sidotun häneen!

Hän istahti kirjoituspöytänsä ääreen ja yritti kirjoittaa, mutta ei hän koko päivään päässyt irti näistä säkeistä:

Ja lehdille kirjan
Nyt elämä piirrot
Veripunaiset viskoi,
Mut tyhjät lehdet
Kaikk' irti kiskoi.

2.

"To be or not to be —
That is the question." [Ollako vaiko ei —
Kas siinä pulma.]

Pietari Dam seisoi pukuhuoneessansa teatterissa, pyyhkien viimeisiä maalin jälkiä kauniilta kasvoiltaan.

Hän kostutti briljantinilla kiherää tukkaansa ja veti siitä yhden suortuvan otsalleen. Ja sitten hän heitti vielä viimeisen silmäyksen peiliin. Kuvanveistäjä ei olisi ikinä voinut toivoa itselleen parempaa Hamlet-tyypin mallia.

Hän heitti päällystakin ylleen, painoi hatun päähänsä ja riensi portaita alas. Kaija odotteli häntä ulkona ajurin vaunuissa.

— No niin, millaista oli näyttelemiseni tänään? — kysäsi hän heti kuin vaunun ovi oli paiskattu kiinni hänen perässään.

— Hirvittävän ihanaa! — kuiskasi toinen, hyyritysten lähelle häntä.

Lyhtyjen valossa Dam näki, kuinka tytön silmät hehkuivat innostusta. Hän suuteli tyttöä poskelle — se oli pehmoinen kuin untuva. Se muistutti persikaa joka kerta, kuin Dam sen näki.

— Yleisö taputtikin varsin paljon, — virkkoi hän ilmeisellä itsetyytyväisyydellä.

— Taputtiko? Sitä min'en huomannut. Minä olin koko ajan kiinni itse roolissa. Ja mikä puuttui, sen minä sepitin lisää.

— Niin, sepitellä sinä kyllä osaat, — virkkoi Dam hiukan harmissaan.

— Enkö saisi? — Ja Kaija katsahti häneen myhäillen.

— Kyllä niinkin... mutta on tuo kyky sittenkin hiukan vaarallista, — virkkoi hän, tietämättä itsekään, kuinka totta hän puhui. Ellei Kaija olisi sepitellyt lisää siihen, mitä Damilta puuttui, ei hän suinkaan olisi istunut tämän vieressä hänen kihlattuna morsiamenansa.

Vaunut pysähtyivät à Portan kohdalle, ja he astuivat sisään.

— On niin kovin ikävää, että äiti myötäensä sairastelee: emme nytkään saata syödä illallista kotona, — virkkoi Kaija, ikäänkuin anteeksi pyydellen. — Minun mielestäni à Porta on varsin hauska paikka, — virkkoi toinen, mielihyvällä nähden lukuisain naisten ihastuksella katselevan häntä, heidän astuessaan ruokasalin poikki.

He saivat eri pöydän. Vastapäätä heitä istui muuan näyttelijätär. Hän nyökäytti tuttavallisesti päätään Pietari Damille. Kaija huomasi tuon, ja vastenmielinen tunne värähti hänessä.

— Tunnetko sinä häntä lähemmin? — kysyi hän Damilta.

— En. Kuinka niin?

— Hän tervehti niin tuttavallisesti.

— Joutavia! Toverien kesken! Tiedäthän, että toisin kulissien takana kuin ulkopuolella.

— En ymmärrä, miksi, — vastasi Kaija vilpittömään tapaansa. — Näyttelijänkin pitää olla tosi. "To be, or *not* to be, — that is the question."

Toinen nauroi tytön naiivisuutta ja joi maljan, toivottaen hänelle aikaa voittain suurempaa kokemusta, mutta nähdessään Kaijan käyvän vakavaksi, hän muutti äkkiä puhetapansa ja sanoi lempeimmällä, maireisimmalla äänellään, juuri sillä, joka aina kahlehti Kaijan:

— Sinun pitää opettaa minua tulemaan vilpittömäksi. Mitä minussa parhainta on, se on kasvava ja lisääntyvä, kun saan sinut omakseni. — Ja sitten hän lisäsi kuiskaten:

— Oletko puhunut tänään häistä?

Kaija nyökkäsi.

— Isä arvelee, että keväällä.

Dam tarttui hänen kumpaankin käteensä ja suuteli niitä kiihkeästi.

— Minä olen kuningas onnen lumotussa maassa! — huudahti hän niin kovaa, että Kaijan täytyi panna käsi hänen suulleen, saadakseen hänet vaikenemaan.

Tuommoisena hetkenä oli Peter Dam vastustamaton, ja Kaija näki hänen silmistään, kuinka rakastunut hän on. Onni pyrki pukeutumaan säveleihin tytön huulilla, ääni kävi vienoksi, hänen astuntansa juhlalliseksi. Dam oli ylpeä morsiamestansa, heidän kulkiessaan rinnakkain ulos. Mutta ovelta Dam kääntyi ja heitti äskeiselle näyttelijättärelle sormisuukkosen Kaijan seljän takana.

He ottivat jälleen ajurin. Dam seurasi häntä hänen kotiansa. Matkalla he eivät puhuneet muusta kuin "Vastanaineitten pesästä", joksi Dam leikillään sanoi heidän vastaista kotiansa. Kaija oli jo ostellut yhtä ja toista. Ja joka päivä hän oli ostava jotain lisää. Ei hän milloinkaan ennen ollut niin täysin tuntenut iloa siitä, että hän on ainoa lapsi talossa, ja että hänellä on varoja käytettävänänsä.

Hän päästi mielikuvituksensa valloilleen. Damin huone laitetaan empire-kuosiin, arkihuone on oleva rokoko-stiiliä, ei mitään mukailua, vaan todellisia vanhan-aikuisia huonekaluja, jotka tietävät kertoa jotain.

Eikö Dam milloinkaan ollut huomannut, kuinka esimerkiksi vanha kaappi saattaa kertoa kokonaisen suuren historian? — Ei, sitä hän ei todellakaan ollut huomannut. — Ja Kaija nauroi heleätä nauruansa... kyllä sinä sen vielä opit.

— On se kovin ikävää sentään, — sanoi Dam, heidän päästyään tytön kodin portille, — että minä juuri ensi kuussa saan uuden roolin harjoittamisessa niin hirmuisen paljon tekemistä, ett'emme ennätä olla yhdessä kuin vähän aikaa.

Mutta samassa hän kietoi kätensä Kaijan kaulaan, kuiskaten: — Sitä hauskempi meidän tulee sittemmin. Hän veti morsiamensa kiihkoisasti puoleensa.

— Minä olen ikävöivä sinua joka silmänräpäys, — sanoi hän.

— Niin saat tehdäkin, — vastasi Kaija. — Mutta taiteen vaatimukset pitää täytettävän; min'en aio

milloinkaan astua sen tielle; päinvastoin minä tahdon pitää sitä korkealla sinun edessäsi.

— Niinkuin et olisi tähänkin asti sitä tehnyt! Niinkuin se ei olisi sinun ansiotasi, että minä tänä iltana näyttelin niin hyvin!

Suutelolla sulki Kaija hänen suunsa ja hyppäsi siroasti portista sisään. Mutta Dam avasi portin vielä kerran.

— Missä vihkiäiset? — kysäisi hän ulos illan pimeyteen.

— Pienessä maalaiskirkossa, hyvin, hyvin kaukana.

— Miksikä niin? — Äänessä kuului pettymystä.

— Siks'että olisit oma itsesi. Meidän vihkiäiset eivät saa olla näytelmää, — vastasi tyttö lujasti ja päättävästi.

— Tuommoinen maalaiskirkko ja määkivä lukkari... mitä tunnelmaa siinä nyt olisi? — yritti Dam. Mutta tässä kohden oli Kaija taipumaton.

— Minut vihitään niin kaukaisessa nurkassa kuin suinkin voin löytää, — lausui hän. — Eikä siinä saa olla läsnä muita kuin isä ja setä Frans.

Hän oli ennättänyt ensimmäiseen kerrokseen. Siellä hän kumartui kaiteitten yli ja lisäsi kiusoitellen:

— Mutta saathan sinä olla tulemattakin, jos miellyttää. Dam oli näkevinään pimeässä tytön hivusten hohteen ja hänen silmänsä hehkun.

— Velho! — kuiskasi hän ja juoksi portaat kolmella harppauksella ylös. — Veden immyt sinä, salon sinipiika!

Hän kuuli oven sulkeutuvan ja palasi kotia lemmeistä julki juopuneena.

3.

Ei kenkään lupia liittänyt
Suloaatteisin sitovammin
Kuin kaks', jotka rakensi taloansa,
Kuin kaks', jotka saavutti satamansa.

Kaija kulki tavallisella kävelyretkellään setä Fransin kanssa
Langenlinjen ja Kastelsvoldenin poikki.

Ja koska Peter Damin myötäensä täytyi olla harjoituksissa, niin olihan aivan luonnollista, että nämä kaksi laittelivat taloa kuntoon.

Ylevä kuosi, yksinkertaiset piirteet vallitsivat noissa huoneissa.
Ei niissä ollut rahtuakaan Pietari Damin henkeä; kaikki huokui
Hallingien suvun traditioneja.

Setä Frans yllätti itsensä eriskummaisesta erehdyksestä: hän oli laittelevinaan kuntoon kotia itselleen ja Kaijalle. Senvuoksi tuli kaikki, pienimmät yksityisseikatkin, heidän kumpaisenkin mieltä myöten; senvuoksi ei setä Frans kammonnut mitään ponnistusta, saadakseen kaikki niin täydelliseksi kuin mahdollista. Hän juoksi huonekalukaupoissa ja tapisserioissa, hän osti kartiinilistoja, otti oviverhoista mittoja, hän sovitteli sinne tänne nurkkiin pieniä, käytännöllisiä kaappeja ja kävi Kaijan kanssa ostelemassa mattoja ja uutimia. Illoin he istuivat Frans sedän kamarissa, tehden piirustuksia semmoisiin, mitä vielä puuttui. Ja silloin he usein innostuivat työhönsä niin, että heidän tuuheat tukkansa sekaantuivat toisiinsa pöydän yli ja kädet äkkiä kävivät yhteen. Tytön lähdettyä hän silloin välisti puheli:

— Se on mahdotonta, että minä menetän hänet, mahdotonta, että hän menee naimisiin Peter Damin kanssa. Me, *me kaksi*, olemme luodut toisillemme. Ja kun me kaksi olemme yhdessä, silloin ei maailmassa ole mitään paitsi meitä. Kuinka hän saattaa olla niin sokea, ett'ei tuota näe? Dam ei ymmärrä häntä ensinkään, mutta minä ymmärrän, ymmärrän, ennenkuin hän vielä puhuukaan. Eräänä päivänä hän kyllä tulee tänne ja sanoo: "Tuo uusi koti se on laitettu meitä varten, setä Frans! Sinä ja minä, me yksin siinä asumme... Ja yhdessä me sitten menemme sinne eikä ole koko maailmassa oleva kahta sen iloisempaa ihmistä."

Kun setä Frans myöhemmin näitä aikoja ajatteli, tuntui hänestä kuin he olisivat kahden kesken vaeltaneet lumotussa maassa, missä kummallisimmatkin asiat käyvät luonnollisiksi, ja missä satu on suurempi todellisuutta.

Entäs Kaija? Hänen mietteensä olivat niin usealle haaralle hajaantuneet, tunnelmat niin monenlaisia, ett'ei hän milloinkaan saanut niitä kootuiksi. Ei sitä asiata maailmassa, mitä hän ei olisi saattanut sanoa setä Fransille; silloin vaan kuin hän olisi tahtonut puhua Peter Damista, silloin vaan tuntui kuin ei puhe oikein ottaisi sujuakseen. Sitä enemmän hän silloin ajatteli Damia, ymmärsi hänen mielensä jok'ainoasta replikistä, jok'ainoasta hengettömästä esineestä tuossa kodissa, jonka kuntoonpanossa hän niin sanomattoman utterasti puuhaili. Mutta tuskin hän Pietari Damista koskaan sanaakaan mainitsi. Tämä se saattoi Frans sedän harhaan, — ei niin, että hän olisi luullut tytön olevan irti kaikista velvollisuuksista, vaan niin, että hän oli varmasti tietävinään jotain merkillistä tapahtuvan. Hän odotti odottamistaan sitä, mitä tuleva on... Koko hänen olennostaan heiasteli nuoruuden voimaa ja reippautta, onnellista odotusta, joka pani Kaijan hämmästyään.

— Sinä rakas, vanha setä Frans! — puheli hän ja pelmutti hänen tukkaansa. — Sinä olet käynyt kaksikymmentä vuotta nuoremaksi, ja sinun satuäänesi on merkillisempi kuin koskaan ennen.

Hänellä oli aina tapana sanoa, että Frans sedän ääni on satuääntä. Jo siitä pitäin, kuin hän pikku tyttönä oli istuskellut hänen sylissään, hän kuunteli aina enemmän hänen ääntään kuin sanojaan. Ja sittemmin hän selitti asian näin: "Satuäänet, näetkös, setä Frans, ne ovat niitä, joitten takana on hirmuisen paljo... paljo sellaista, mikä ei milloinkaan tule sanotuksi. Niitä ei mitenkään saata olla kuuntelematta. Tuntuu kuin silloin aina aukenisi näkyviin jotain uutta."

Setä Frans löi tavallisesti leikiksi, kun tyttö tuolla tavoin puheli, mutta tänä iltana hän äkkiä kietoi käsivartensa hänen hartiainsa ympäri ja virkkoi: "Sinäpä se olet se satu..."

* * * * *

Tuli häitten aatto-ilta.

Pietari Dam näytteli yhtä isoimmista rooleistaan. Kaijan oli määrä nähdä hänet vasta huomenna vihillä. Pietari Dam oli käynyt hänen luonaan aamupäivällä, oli ollut kiihkoisan lemmeäs, kiihkoisesti syleillyt häntä ja kiivain sanoin pahoitellut sitä, että teatteri oli viimeisten kuukausien kuluessa tuskin ensinkään sallinut hänen olla yhdessä Kaijan kanssa, joka ei hetkeksikään ole poistunut hänen mielestensä.

Lämpimin piirtein oli Dam kuvaillut, kuinka hän teatterissakin myötäänsä ikävöitsee morsiantaan, ja kuinka kaikki siellä hankkiutuu ikäänkuin suosion-osoitukseksi Kaijalle. Ja Kaija puolestaan oli pitänyt ilmeisenä vääryytenä sitä, ett'ei heillä ole tilaisuutta häiritsemättä nauttia onnestansa. Ei tullut ajatelleeksi kumpikaan, että tämä yhdessäolon puute ennen avioliittoa oli sekä vaarallista että edullista. Kaijalle vaarallista: hän ei tuntenut miestä, jolle hän oli lupautunut; Damille edullista: hän tuli morsiamensa luokse tuommoisena kauneuden ja nuoruuden ilmestyksenä, aina yhtä uutena ja raikkaana. Ei ollut heillä milloinkaan aikaa syvempiin keskusteluihin; Kaija ei päässyt milloinkaan perille, mikä hänessä oli totta, mikä kuorta vain. Kaija eli syvällä lemmen viehättävässä maailmassa, missä kaikki on kirkasta, väririkasta.

Hän oli Frans sedän kanssa pistäynyt vielä viimeisen kerran katsomaan, onko kaikki järjestyksessä. Kaija juoksenteli pehmoisia mattoja myöten, mieliksensä tarkastellen upeita huoneita. Hyräillen hän kulki paikasta toiseen, ikäänkuin hyväillen kaikkea.

— Tuntuu kuin kaikki odotteleisi meitä, — puheli hän. — Tuntuu kuin kaikki vartoisivat, milloin alkaa askeleita kuulua... Ja kas! — huudahti hän äkkiä. — Tuoss' on ruusuja! Suuria keltaruusuja! Ne ovat sinulta, setä Frans!

Toinen nyökäytti päätään.

— Toin ne tänne tän'aamuna, — virkkoi hän. — Tiesinhän, että sinä pidät niistä.

Tyttö suuteli tuoksuavia teriä, otti kukkalasin molempiin käsiinsä ja asetti sen pienelle pöydälle oven suuhun.

— Nämä ne ensimmäisinä tervehtikööt meitä, — sanoi hän.

Setä Frans istui sohvassa, seuraten häntä silmillään. Myöhemmin, tätä hetkeä muistellessaan, hänestä tuntui kuin hänet silloin olisi vallannut äkillinen mielenhäiriö: hän oli aivan varma siitä, että nyt, nyt Kaija tulee hänen luokseen, painaa poskensa kiinni hänen poskeensa ja virkkaa kaikkein hellimmällä äänellään:

— Kaikki tämä on yksin sinua ja minua varten. Tässä pienessä maailmassa vallitsee meidän henkemme, ja niinpä me kahden vain tässä olemme ja elämme.

Ja hän itse oli ollut sanovinaan:

— Tuon oven me suljemme. Ei meitä monet ovet miellytä kumpaakaan.

Ja Kaija oli heti samaa mieltä:

— Sinä olet oikeassa. Me ripustamme siihen verhot eteen.

Ja heti oli Kaija tuonut sisään pienet tikapuut, joita he tavallisesti olivat käyttäneet, ja ryhtynyt työhön. Setä Frans oli auttanut Kaijaa uskollisesti kuin ennenkin, ja kun verhot oli saatu paikoilleen, he istahtivat sohvaan. Tyttö pani kätensä ristiin syliinsä, katsellen ihastellen ympärilleen.

— Kuinka somaa kaikki! — puheli hän. — Luuletko, että maailmassa kellään on sen somempaa kuin meillä?

Mutta äkkiä kiertyi kyyneleitä hänen silmiinsä.

— Äiti raukka! — virkkoi hän. — Hänhän ei tiedä tästä mitään; hän ei saa milloinkaan nähdä kaikkea tätä... Voi kuinka minun olisi yksinäistä ilman sinua, setä Frans!

Hän otti sedän käden omiinsa, ja lämmin, sähköisä virta sävähti silloin setä Fransin lävitse.

— Nyt hän sen sanoo! — ajatteli hän.

Silloin Kaija kietoi kätensä hänen kaulaansa ja kuiskasi:

— Minä olen niin iloinen siitä, että sinä olet huomenna mukana. Sinähän olet minulle isä sekä äiti ja ystävä ja veli. En voi ajatella onnea, johon sinä et olisi osallinen.

Frans sedän päätä huimasi äkkiä. Tuntui kuin jotain olisi raunioksi rauennut hänen jalkainsa alla. Hän tunsu itsekin kasvonsa äkkiä käyneen kankean kalpeiksi. Tuo välittömyys tytön olennessa, tuo hyväilytapa — ne osoittivat Frans sedälle hyvinkin selvästi, ett'ei tytössä ole pienintäkään lemmen tunnetta häntä kohtaan. Hänellähän on vain pelkkä setä Frans, joka oli ollut suuri jo tytön piennä ollessa, ja joka aina on näyttävä vanhalta hänen silmissään, hän kun on seitsemäntoista vuotta vanhempi Kaijaa.

Tyttö huomasi muutoksen hänen kasvoissaan ja säpsähti.

— Ethän vaan tule kipeäksi! — huudahti hän. — Eihän vaan taas se sydän?

Toinen myhähti katkerasti.

— Kyllä se vähän sitä oli, mutta älä ole huolissasi... se meni ohitse.

Kaija muisti, kuinka hän puolikasvuisena tyttönä monasti oli seisonut sedän oven takana, hiljaa kuin hiiri, kuunnellen ja pelvosta vavisten, tietäessään, että sedällä on sydänvika. Sedän tultua ulos ja tiedustellessa, mitä hän siinä tekee, oli tyttönen hyyrästynyt häneen ja väräjäväällä äänellä virkkanut:

— Rupesi niin äkkiä pelottamaan, kun luulin, että sinä olet kuollut. Koulussa ne haastaa sellaista, että kellä on sydänvika, se kuolee äkisti. Mutta sinä et saa kuolla ennen minua, setä Frans, et saa, kuulethan.

Sama hätä värisi nytkin äänessä, kun Kaija kumartui hänen ylitsensä.

— Muista, mitä olet minulle luvannut, — rukoili hän, koettaen myhähtää, vaikk'ei se ottanut onnistuakseen. — Sin'et saa kuolla ennen minua.

— Nytpä ei sillä suurta väliä, — vastasi toinen katkerasti. — Sinullahan on ystävä.

— Ei ketään sellaista kuin sinä! — pääsi häneltä ehdottomasti, — ei ketään, jonka menettäminen olisi minulle niin katkeraa kuin sinun.

Vähäinen ilon väre välähti Frans sedän silmissä, mutta sammui pian taas. Kääntyen sitten äkkiä tytön puoleen, hän kysäisi:

— Oletko varma siitä, että hän on sinulle kyllin rakas?

— "Kyllin"... mitä sinä sillä tarkoitat? — virkkoi Kaija vitkastellen.

— Oletko varma, ett'ei sinussa ole mitään sellaista, minkä kanssa olet käynyt välipuheille, ennenkuin annoit sen hänelle?

— Olen, — vastasi toinen nopeasti, vaikka epävarmana helähtikin ääni; sen hän kuuli itsekin, mutta ei voinut ymmärtää, miksi.

— Saattaahan vaatia *liiankin* paljon, — lisäsi Kaija, ikäänkuin liitteenä siihen ajatukseen, joka oli häneltä jäänyt sanoiksi pukematta.

— Ei rakkaudessa! — huudahti setä Frans. — Rakkaudessa ei parhainkaan ole kyllin hyvä. Katsos tätä.

Hän irroitti sormuksen kellojensa peristä.

— Tämä oli äiti vainajalla aina sormessaan, — virkkoi hän. — Minä otin sen hänen ryppyisestä kädestään, kun hän makasi arkussansa. Sisällä siinä lukee: "Vaadi kaikki. Anna kaikki." Tätä tunnuslausetta olen elämässäni aina koettanut toteuttaa. Se se personallisuutta suorana kannattaa. Älä tilassa tukalimmassakaan tyydy vähempään kuin siihen, mikä parhaita on. Älä kalliimmassakaan uhrauksessa tyydy vähempään kuin siihen, mikä suurinta on.

Hän kumartui äkisti tytön puoleen ja painoi sormuksen hänen sormeensa.

— Minä annan sen sinulle tämän illan muistoksi.

Tytöstä tuntui — hän ei itsekään tiennyt, miksi, — kuin olisi tuossa palanen jäähyväisiä. Kyyneleitä alkoi hillittömästi tipahdella hänen syliinsä.

— Setä Frans! — kuiskasi hän. — Näemmehän toisiamme joka päivä, niinkuin tähänkin asti?

— En tiedä, — virkkoi toinen ja yritti nousta, mutta huomattessaan tytön luovan häneen kyyneleiset silmänsä, hän painoi kiihkoisasti hänen päänsä rintaansa vasten ja lisäsi:

— Kyllä, kyllä vainenkin. Me kaksi... emmehän me saata olla toisiamme vailla.

Hetken he olivat ääneti ja nousivat sitten ylös, ikäänkuin hiljaisesta suostumuksesta, sammuttivat lampun ja läksivät ulos.

Ovi paiskautui kiinni heidän jälkeensä, ja silloin valtasi Frans sedän äkkiä omituinen kodittomuuden tunne.

Siinä hän seiso, sydän täynnään rakkautta, suljettuna ulos sieltä, missä onni asuu... Toinen oli siellä nyt omakseen ottanut sen sijan joka aina oli ollut ja vieläkin on ja iät kaiket on oleva hänen omansa...!

4.

Kun kellot soi,
Vihille vieden heitä,
Jotk' yhteen lujat lemmit liitti täällä,
Ne usein, oi,
Soi riemun säveleitä,
Kuin kutsuis karkeloihin kukkain päällä.

Mut tarkkahan
Jos niitä kuulet milloin,
Ne vakavuutta elon soinnelmoivat,
Ja vakaamman
Ne lausuu sanan silloin
Kuin ilosoitot koskaan virkkaa voivat.

Kaukana lounaisessa Seelannissa, pienessä maalaiskirkossa, minkä Kaija oli valinnut vihkimäpaikaksi, paistoi rauhallinen aurinko valkoisiksi rapattuihin seiniin, puikahtaen silloin tällöin vanhain hautakivien halkeamiin lattiassa.

Oli yksi noita kevään-omaisia päiviä, joita maaliskuu välisti tarjoaa. Ensimmäiset leivoset lauloivat ilmassa kilpaa kirkonkellojen kanssa; ylt'ympärillä tasaisilla vainioilla rehoitti vehreä, mehevä oras;

lumikinoksia kimmelsi ojain varsilla. — Vanha pappi seiso sakastin ovella, nojaten kyynäspäällään alttarin kehykseen ja odotellen morsiusparia. Kuorin ikkunasta paistoi päivä leveänä, lämpimänä juovana alas hänen valkoisille hivuksilleen.

Ei ole maan päällä mitään niin herttaista kuin tuommoinen valkohapsinen, vanha maalaispappi. En tarkoita sellaisia, jotka ovat omaa mukavuuttansa hoitaneet ja kulkeneet maailman läpi, huulillaan tuommoinen puhelias seuraelämän hymy, joka panee naiivit ihmiset luulemaan heidän saaneen jotain aikaan, — enkä niitäkään, jotka nuoruudessaan vaelsivat kokouksesta kokoukseen ja luulivat ihmissielun joutuneen kadotukseen joka kerta kuin he eivät saaneet puhua, — enkä niitäkään, joilla miehuutensa päivinä on ollut semmoinen hoppu muita tuomitessaan, ett'eivät ole muistaneet itseänsä tuomitakaan, ja joilla vanhuudessaan on ankara piirre suun ympärillä todistamassa, ett'ei ainakaan rakkaus ole heitä vanhentanut. En, vaan minä tarkoitan hiljaisia maassa, niitä, jotka kuoltuansa elävät kansan muistossa sentähden, että heillä oli vanhoilla päivillään yllään tuo rauhallisuuden loisto, jota ei kukaan voi vastustaa, — sentähden, että heillä oli niin lempeät silmät ja niin pehmoiset kädet, — sentähden, että heidän uskonsa oli niin luja ja heidän ajatuksensa niin sääliä täynnään. Heissä toteutuu se, — "ett'eivät he elä maailman *kanssa*, eivätkä *ulkona* maailmasta, vaan *maailmassa*", sillä ei mikään ole heille vierasta, mikä inhimillistä on.

Vanha pappi, jota päivä tuossa valaisi, oli juuri yksi noita hiljaisia maassa.

Hänellä oli ollut ahdistusten aikoja hänelläkin. Hän oli tullut vilkasliikkeisestä seudusta Juutinmaalta. Siellä oli kansa rakastanut ja ymmärtänyt häntä; kirkko oli aina ollut täpö täynnään; hänen luokseen oli tullut kansaa peninkulmain päästä. — Sieltä hän oli tullut Seelannin hidasmielisen väestön keskuuteen, missä hänen ainaisena kuulijakuntansa oli aptekkarin rouva kahden tyttärensä kanssa ja kolme muijaa vaivaistalosta.

— Äiti, — sanoi hän pienelle, kalpealle vaimollensa, — tällainen nöyryytys oli minulle kaiketi tarpeen. Kovin minä jo olinkin ruvennut tulemaan muotiin tuolla ylämaassa. Hullusti käy aina, kun pappi alkaa ylpeillä seurakunnastaan.

— Nyt ei sinulla ainakaan ole ylpeilemisen syytä, — virkkoi rouva, tarkoittaen tyhjiä penkkejä ja kuutta kuulijaa.

Mutta verkkaan ja varmasti hän teki uutterata työtä, ja neljäntoista vuoden perästä oli kuuden kuulijan sijassa satoja.

Kerran, ensimmäisinä sunnuntaina täällä, hän oli kirkkoon mennessään nähnyt pappilan läheisellä pellolla talonpojan kyntämässä.

— Kas, sinä kynnet tänään? — sanoi hän miehelle.

— Kynnän, — vastasi toinen lyhyesti.

Pappi nyökäytti pari kertaa päätänsä, ikäänkuin omissa mietteissään.

— Niin, niin, — puhui hän sitten — parempi vainenkin on mennä pelloilleen ja ajatella Herraa Jumalaa siellä kuin istua Herran huoneessa ja ajatella siellä peltojaan.

Talonpoika katsoi hänen jälkeensä, hänen astuessaan edelleen, mutta ensi pyhänä hän istui kirkossa. Aikaa voittain tuli yhä useampia. Kovin kävi ihmisten ihmeeksi sinä sunnuntaina, kun seudun lääkärikin asettui penkkiinsä saarnatuolin juurella. Pastori ja hän olivat kohdanneet toisensa sairaan luona. Lääkäri oli tavallisella avomielisyydellään sanonut, että se on aivan yhdentekevä, puhutteleeko sairas pappia vai ei, sillä ei kristin-usko osaa opettaa ihmisille sen enempää kuin elämäkään. Pappi oli ollut hetken aikaa vaiti, mutta oli laskenut sitten kätensä lääkärin olalle ja kysäissyt:

— Osaako elämä opettaa ihmisiä kuolemaankin ilomielin?

— Ei; se olisi liikaa vaatimusta, — naurahti tohtori.

— Kristin-usko osaa.

Tohtori ei ollut vastannut mitään. Hän oli vain avannut oven, avannut selkoseljälleen — sairaan huoneesen. Seuraavana sunnuntaina hän oli tullut kirkkoon ja tuli jonkun ajan perästä uudelleen.

* * * * *

Umpinaiset vaunut pysähtyivät pienen kirkon eteen. Suntio tornissa lakkasi soittamasta kelloa ja katseli nyt luukustaan uteliaana tulijoita. Morsian, matkapuvussa, astui isänsä taluttamana; heidän takanansa kulki kaksi herraa, joilla ei näkynyt olevan vähintäkään tekemistä keskenänsä, mutta jotka

kumminkin seurasiat edellisiä. Vieraitten astuttua kirkkoon, alkoivat vanhan-aikuiset kamariurut soida, ja alttarilla odotti heitä vanha pastori.

Pietari Dam tunsii liikutusta jo ensimmäisistä sävelistä, ja joka kerta kuin hän katsahti morsiamensa, kiertyi hänelle vedet silmiin.

Paikka, ympäristö, hetken vakavuus — ne ne saivat hänet kyynelöimään. Hän oli herkkä liikutuksille. Siinä hän oli samallinen kuin useimmat näyttelijät: helposti hän sai tunteet muissa valloille, ja helposti hän niitten valtaan itsekin joutui. Ja liikutus loi häneen varsin miellyttävän asun.

Kaija heitti Frans setään silmäyksen, ikäänkuin sanoakseen: "Näetkös, kuinka soma hän on! Ja niin hyvä!" Mutta setä Frans katseli kaikkialle muuanne, ei vaan häneen. Hän katseli raaputuksia seinäin iskoksissa ja kastemaljan kiviveistoksia. Hän vaipui kokonaan tarkastelemaan kahta hautakiveä aivan jalkainsa juuressa. Vihdoin hänen katseensa pysähtyi pappiin. Hetken aikaa häntä silmäiltyään, hän nyökäytti päätään, ikäänkuin olisi tahtonut sanoa: "Mies miellyttää minua". Yleensä Frans setä ei välittänyt papeista. Hän oli kierkegaardilainen ja oikein kammosi muodollista kristin-oppia.

Harvoin, tuskin milloinkaan hän jalkaansa kirkkoon astui, mutta kotona oli hänellä kirjoituspöydän yläpuolella krucifiksi ja sen kohdalla kaikki Sören Kierkegaardin teokset paksuissa, ruskeissa nahkasiteissä. Siellä hän jumalanpalveluksiansa piti.

Virsi päättyi, ja morsiuspari astui alttarin eteen. Vanha pappi seisoi alttarilla, katsellen heitä lempeillä silmillään.

Hän ei voinut oikein nähdä morsiamen silmiä. Hän otti hetkeksi silmälasinsa pois ja pyhki niitä nenäliinallansa, paremmin nähdäkseen.

Mutta Kaijan katsetta hän ei kohdannut. Morsiamen silmät etsivät setä Fransia, joka istui parin kyynärän päässä hänestä sivulle päin: miks'ei hän edes kertaakaan nosta silmiänsä? Eikö hänellä ole edes yhtäkään katsetta Kaijalle?

Kaijasta tuntui kuin pitäisi tässä tehdä jotain, saadakseen hänet luomaan silmänsä ylös. Mutta setä Frans oli heti virren jälkeen nojautunut penkissä kyynäspäillään polviinsa ja kätkenyt kasvot käsiinsä. Hän ei edes kertaakaan nostanut päätään puheen aikana. Tuo yksinäisyyden ja surun leima, joka heisti koko hänen personassaan, — se sai Kaijan äkkiä säpsähtämään, ja salamana sävähti hänessä nyt: *Sinuhan* hän suree!... Tuo seitsentoista vuoden iän-erotus, joka tähän saakka oli tehnyt heidän keskinäiset välinsä niin kokonaan toverillisiksi, — se katosi kerrassaan hänen tajunnastaan, ja jäljellä oli vaan mies, johon hän oli luottanut, ja joka häneen oli luottanut. Mitä minä oikeastaan olen tähän saakka antanut Pietari Damille, ja mitä olen häneltä saanut? Löyhiä sanoja vaan ja rakastuneitten ajatuksia!

Kaijasta tuntui, Pietari Damia ajatellessaan, ett'ei hän oikeastaan tunne sulhastansa ensinkään. Hänestä tuntui, kuin olisi hän ollut niin uskoton Frans setää kohtaan. Salaman nopeudella singahteli nyt hänen mielessään muistoja rakkaudesta, jota oli kasaantunut häntä, tyttö raukkaa, kohtaan, vuodesta vuoteen, päivästä päivään, ilmeten tuhansissa pikku piirteissä, jotka he kahden vain tunsivat... pitkiä kävelymatkoja yhdessä, pieniä, hienoaistisia, yhteisiä huomioita... syviä, vakavia keskusteluja...

Kaijasta tuntui kuin pitäisi hänen huutaa "setä Frans!" kautta koko kirkon, saadakseen hänet pysäyttämään tämän toimituksen niin kauan kuin vielä aikaa on. Mutta huulet olivat kuin lukitut. Ja setä Frans tuolla — hän ei liikahtakaan hänen katseestaan... ei vavahdustakaan noissa yhteen puristetuissa sormissa...

— Minä kysyn sinulta, Kaija Halling...

Kaija säpsähti ja tunsii kalpenevansa huuliaan myöten. Tutkistellen tarkasteli häntä vannan pastorin silmä, ja Kaija huomasi hänen ikäänkuin tahallaan vitkastelevan, antaakseen hänelle aikaa vastaamiseen. Melkein koneen-omaisesti siirsi Kaija katseensa Frans sedästä Pietari Damiin, jonka somia, liikutuksesta vavahtelevia kasvoja aurinko parhaillaan valaisi. Ja äkkiä tuntui hänestä kuin kaikki nuo äskeiset ajatukset olisivat olleet sekavata unta vain. Pietari Dam oli itse nuoruus! Pietari Dam oli itse kauneus! Häntäkö setä Frans lienee tarkoittanut, sanoessaan: "Rakkaudessa et saa tyytyä muuhun kuin siihen, mikä parhainta on", — sitä ei Kaija tiennyt, mutta — kaiketi juuri häntä.

Ja hän teki, mitä niin moni nainen oli tehnyt ennen häntä, ja mitä niin moni nainen on tekevä hänen jälkeensäkin: hän teki syntiä sitä vastaan, mikä ihmisen persoonallisuudessa tosinta on: hän kävi välipuheille sen kanssa, mitä hänessä syvintä ja parhainta oli...

Vihkimisen jälkeen vanha pastori astui alttarilta alas onnittelemaan. Osan-ottavasti hän tiedusti Frans sedältä, jonka kalpeuden hän oli huomannut, oliko hän voinut pahoin toimituksen aikana. Hän puristi

kohteliaasti tukkukauppiaan kättä ja tervehti ystävällisesti morsianta. Mutta Pietari Damin käsiä hän piteli kauan aikaa omissaan ja lausui hänelle monta toivotusta elämään ja taiteen palvelukseen. Pietari Dam oli nähtävästikin voittanut puoleensa vanhan pastorin sydämen.

Setä Frans seisoivat heidän takanaan, tarkastellen heitä, hieno, ivallinen hymy huulillaan. Hän kuuli Pietari Damin vakuuttavan, että ei hän ikinä unohda tätä päivää ja täällä kuulemiansa sanoja, ja hän kuuli pastorin lausuvan sydämellisen ilonsa siitä, että hän huomaa niin paljon todellista tunnetta ja vakavata asiain käsitystä nuorena mieheksi, jonka elämä pakostakin on niin hajanaista kuin hänen. Pietari Dam uskoi tällä hetkellä lujasti itsekään liikutustaan, se oli sikäli vilpittömpää, että hän todellakin tunsi sitä; kuinka kauan sitä on kestävä — sitä hän ei ottanut taatakseen. Yhä uudestaan ja uudestaan hän vakuutteli mitä lämpimimminkin: "Kiitos, rakas herra pastori! Sydämellinen kiitos!" — Setä Frans yskäisi niin kovaa, että Pietari Dam heti kohta vaiken. Ja sitten setä Frans ojensi ystävällisesti kätensä vanhalle pastorille. Ei hän mitäkään sanonut, mutta itsekseen hän mietti: "Kuinka minua miellyttää sinussa tuo sinun lapsellisuutesi, sinun herrtainen hyväsydämyytesi ja sinun suuri, liikuttava luottavaisuutesi!"

Urkuri sulki urut ja kiiruhti alas. Hän pysähtyi kirkon avonaisten ovien suuhun ja katseli siitä, kuinka morsiuspari nousi vaunuihin, joissa heidän oli määrä lähteä asemalle.

Vanha pastori seisoivat vaunun-ovella ja nosti hattuaan jäähyväisiksi. Aurinko heitti säteitensä hänen hopeisiin hapsiinsa, ja kirkonkellot soivat... nuo kummalliset kellot, joitten sävelissä asuu iloa ja surua... tuskaa ja toivoa... paljon päivänpaistetta ja paljon katkeraa pettymystä...

5.

Kun toisensa kerran löytää kaks',
Majan laittaa he lujan, paraan.
Ja laulain venhettä soutaa kaks',
Sillä yksi jäis melan varaan.

Nuorikot palasivat samana iltana kaupunkiin, omaan kotiinsa, ja siellä he viettivät kuherruskautensa.

Pietari Dam ei ollut milloinkaan esiintynyt niin edulliselta puolen kuin näinä aikoina, jolloin hänen kasvonsa olivat pelkkää päivänpaistetta. Paras osa hänen luonteestaan, lapsellinen herrtaisuus, oli hetkeksi saanut ylivallan ja syrjään sysännyt karkean aistillisuuden, mikä muutoin oli hänessä huomattavana puolena. Hän oli tullut ikäänkuin puhtaampaan ilmaan. Nuo rauhalliset hetket, jotka hän sai viettää yhdessä Kaijan kanssa, tuo hänen oloiltaan niin loistava koti, jota hänellä oli oikeus sanoa omaksensa — ne tekivät häneen lauhean vaikutuksen. Ja hän oli korviaan myöten rakastunut nuoreen vaimoonsa. Ei ollut sanaa niin kaunista, jota hän ei olisi vaimollensa lausunut, ei kukkaa niin ihanata, jota hän ei olisi hänelle kantanut. Pöydässä kun vastatusten istuivat, sattui usein, että hän pani veitsensä ja kahvelinsa syrjään ja aivan ihastuksissaan katseli vaimoansa. Illoin piti Kaijan laulella hänelle tuntimäärin, mutta Dam ei kuunnellut musikkia, hän katseli vaan koko ajan Kaijan kasvoja. Hän laittoi aina niin, että valo lankesi niihin punaisen varjostimen kautta. — Minua miellyttää katsella sinun niskaasi tuossa valossa, — puheli hän, — se on todellista taidenautintoa.

Kaija ei olisi ollut nainen, ellei tällainen jumaloiminen olisi tehnyt vaikutustaan häneen. Ja niin hän elikin avioliittonsa ensimmäiset kuukaudet, lujasti uskoen onneensa ja lekotellen sen auringon lämmittävässä säteissä, jonka Dam aina pani paistamaan häneen.

Pietari Damin ollessa teatterissa, hän hääriili kotonaan kukkastensa kanssa, kulkien huoneesta huoneeseen. Ulos hän ei hennonnut lähteä milloinkaan. Hän saattoi seisoa yhdessä kohden ja katsella ympärilleen noissa suojissa, jotka olivat hänen ja hänen miehensä, hän rakasti jok'ainoata huonekalua, mutta välisti hän yllätti itsensä siitä, että ajatteli esineitä enemmän kuin häntä. Hänessä oli syttynyt melkein intohimoinen rakkaus kotia kohtaan. Silitellessään poimuja tuossa tai tässä oviverhossa, minkä he Frans sedän kanssa suurella vaivalla olivat saaneet ripustetuksi, tapahtui välisti, että hänet valtasi kova levottomuus, ajattelemisen kammo... Viime aikoina hän ylipäänsä ei ollut ajatellut mitään, sen hän tunsi varsin hyvin. "Elää vaan, elää, ei ajatella!" niinhän Pietari Dam oli sanonut. Elämä se nyt piteli häntä käsissään. Muistellessaan, mitä kiusauksia hänellä oli ollut alttarin edessä, hänen täytyi myhähtää: Frans setähän oli koko ajan istunut penkissään tyynenä ja levollisena, sillä välin kuin hän itse oli ihan menehtyä tuskasta. Mennä naimisiin Frans sedän kanssa, sehän olisi ollut entisen elämän jatkamista, mutta tämä oli jotain uutta, niitä elämänkokemuksia, joita hän aina oli ikävöinyt.

— Piirrä, piirrä, elon armaan käsi! — niin hän hyräili, riennellessään huoneesta huoneeseen.

Näinä aikoina hän pysytteli he erillään Frans sedästä, miksi — sitä hän ei itsekään osannut selittää. Hän punastui aina, kohdattuaan sedän katseen, ja tuo oli harmillista: eihän hänellä ole mitään häpeämisen syytä.

Kuukausi häitten jälkeen hän oli kutsunut Frans sedän heille päivälliselle. Ei hän nyt tapansa mukaan rientänyt sedän kaulaan, ja nähtävästikin tuo pahoitti sedän mieltä; hän huomasi sen pienestä juonteesta suupielissä. Setä Frans ei kumminkaan virkkanut mitään. Tyynesti hän astui Kaijan perässä arkihuoneeseen ja istahti lähimmän akkunan ääreen.

Omituista, ett'ei setä Frans kertaakaan silmäissyt ympärilleen suojuissa. Joko hän katsoi puhuttelemaansa tai loi silmänsä ulos ikkunasta. Kaijan olisi niin monasti tehnyt mieli sanoa: "Eikö tuo tuossa ole kaunis kapine? Ja tuo? Ja tuo?..." Mutta miten lieneekään — sanomatta se vaan jäi.

Päivällispöydässä oli setä Frans esittänyt nuorikkojen maljan ja nyökäyttänyt päätä rouvalle, hymyillen kuin ennenkin, mutta äkkiä oli hänelle kiertynyt kyyneleitä silmiin, niin että hänen oli täytynyt kumartua lautasensa yli, jott'ei kukaan huomaisi. Illalla oli Pietari Dam tapansa mukaan pyytänyt Kaijaa laulamaan. Mutta silloin oli Kaija siirtänyt punaisen lampun pois, sanoen sen häiritsevän häntä ja tahtovansa kernaammin soitella puolihämärässä. Sen jälkeisinä päivinä hän ei mitenkään voinut ymmärtää, miksikä hänet siinä silmänräpäyksessä oli vallannut sellainen raskasmielisyys... Syynä oli kaikeinkin ollut se, että Frans setä oli istunut hänen takanansa, käsi silmillään... eihän Kaija ollut kääntynyt häneen päin, mutta hän tiesi sedän istuvan sellaisessa asennossa.

Hän oli ensin laulanut yhden niitä lauluja, joita hän useimmin oli hyräillyt:

Kun toisensa kerran löytää kaks',
Majan laittaa he lujan, paraan.
Ja laulain venhettä soutaa kaks',
Sillä yks jäis melan varaan.

Mutta äkkiä hän oli päästänyt nuottilehden luisahtamaan alas ja vaipunut mietteisiin.

Onnellinen hän oli tuntenut olevansa näinä viikkoina. Joka päivä oli ollut kuin uutta juhlaa hänelle ja Pietari Damille, mutta kaiken tämän ohella hän oli kaivannut "laulua venheessä". Oli silmänräpäyksiä, jolloin hän oli selvään tuntenut olevansa pelkän melan varassa, *nyt*, enemmän kuin koskaan ennen. Tuo hetken tunnelma oli ollut niin valtava, että hän oli päättänyt, maksoi mitä maksoi, reväistä itsensä irti siitä. Ja niin hän äkkiä oli ruvennut laulamaan kaikkein iloisimpia laulujansa, saadakseen mielensä taas reippaammaksi. Hän oli noussut sitten ja oli juuri ollut sulkemaisillaan pianon, kun setä Frans oli sanonut hiljaisella äänellään — ja Kaijasta oli tuntunut, kuin olisivat sanat kohdanneet häntä tuolta kaukaa pimeästä —:

— Nyt sinä olet laulanut niin paljon muille. Laulahan hiukan minullekin.

Ja silloin oli Kaija laulanut nämä kaksi pikku värssyä:

Mit' on elo enimmin?
Murhetta!
Mit' on ydin useimmin?
Murhetta!

Mit' on "hyvät kadottaa"?
Voittoa!
Mit' on "pahat kukistaa"?
Voittoa!

Mutta sittemmin hän oli päättänyt, ett'ei hän pitkään aikaan kutsu Frans setää heille päivälliselle.

Kaija oli aina iloinen, milloin setä Fransia ei ollut näkyvässä, mutta joka kerta kuin tämä tuli, valtasi hänet selittämätön levottomuus. Oli kuin aurinko olisi käynyt pilveen.

Pietari Dam antoi hänelle kerran tietämättänsäkin selityksen tuohon.

— Kummallinen mies tuo setä Frans, — virkkoi hän.

— Tuntuu kuin hän pakottaisi ihmistä ajattelemaan.

— Sinä olet oikeassa, — virkkoi Kaija, ja Dam näki hänen kasvoistaan, kuinka syvästi hän sen tuntee.

— Hassutuksia! — jatkoi Dam reippaasti. — Kun on nuori, sellainen kuin sinä ja minä, silloin pitää elää eikä ajatella!... Emmekä me ajattelekaan. Vai kuinka?

Mutta sitä hänen ei olisi pitänyt sanoa.

— Niin, emme ajattelekaan, — lausui Kaija, hiljaa pujotteleiden hänen sylistään. — Me elämme keskenämme kuin suuret lapset. Milloin sinä et kerro teatterijuttuja, silloin me haastelemme rakkaudesta, ja kun emme rakkaudesta puhele, silloin sinä kerrot teatterijuttuja.

— Niinkuin ei lasten elämä olisi kaikkein onnellisinta! — lausui Pietari Dam, edes jotain sanoakseen.

Mutta Kaijaan iski tuskallinen aavistus, ett'ei Pietari Dam kykene hänen kanssaan muunlaista elämää viettämään.

Kerran, Frans sedän ollessa heillä, istui Kaija hiljaa, salaa tarkastellen häntä. Tuntui kuin hänestä olisi tullut entistensä suurempi mies. Hän oli saanut osansa elämän arkipuvusta hänkin: elämä oli leikannut sen hänelle pienissä, kapeissa kaistaleissa, mutta kun häntä suru kohtasi, silloin näytti kuin eivät hänen pukunsa olisikaan ommeltu, vaan ylhäältä alas kudottu, sillä ei mikään ihmistä niin jalosta kuin suru. Setä Frans oli aina arvostellut itseänsä vähäiseksi, ja aina ponnistellut voimiansa äärimpiin asti. Hän oli niitä lujan persoonallisuuden ihmisiä, jotka rohkenevat tunnustaa ihanteitansa omikseen. Sellaiset ne huipulle saakka pääsevät, viimeisen ja korkeimman päämäärän saavuttavat. Pietari Damilla ei koskaan ollut silmää näkemään omaa vähäpätöisyyttänsä; siksipä hän ei koskaan huipulle saakka päässytään.

6.

"Glück auf!"

[Onneksi olkoon!]

Näytöntökauden päätyttyä, nuorikot muuttivat maalle. He vuokrasivat itselleen pienen asunnon Espergaerdessä ja viettivät siellä koko kesän.

Setä Frans toteutti jo kauan tekeillä olleen suunnitelman: hän matkusti Tyroliin ja Pohjois-Italiaan ja oli koko kesäloman siellä. Ei hän sitä sentähden tehnyt, että olisi hetkeksikään luullut voivansa lähteä ajatuksiensa karkuun, vaan siksi, että hän sillä tapaa ainakin pääsi näkemästä Kaijaa yhdessä Pietari Damin kanssa. Tämä näky se oli päivästä päivään käynyt hänelle yhä tuskallisemmaksi, sillä hän ei voinut sietää sitä ylimielistä, julkeata tapaa, jolla Pietari Dam kohteli nuorta vaimoansa. Setä Frans ei osannut sanoa, huomanneeko Kaija hilpeytensä käyneen yhä enemmän pakotetuksi, haastelunsa yhä enemmän teennäiseksi, mutta itse hän ei pettynyt: ei ollut sitä väärää heläystä Kaijan äänessä, joka olisi hänen korvansa ohitse suhahtanut.

Tuo alituinen taistelu omien tunteittensa masentamisessa oli heikontanut setä Fransin: kasvot olivat käyneet laihemmiksi, silmät suuremmiksi. Kaija tiedusti kerran, eikö hän voi oikein hyvin. Toinen vastasi, ett'ei häntä vaivaa mikään; hän luulee, että matkustaminen tekisi hänen hyvää. Tuon kuultuansa, Kaija hengitti helpommin. Setä Frans näki sen, ja se koski häneen kipeästi. Hän ei ymmärtänyt, että taistelu oli alkanut Kaijassakin, kovin taistelu, mikä ihmisen osaksi maan päällä saattaa tulla, taistelemisen irti siitä, jota rakastaa. Setä Frans lähti matkalle, sanomatta hänelle jäähyväisiä; lähetti vain pari sanaa avonaisella kortilla.

Frans sedän poissaolo vaikutti Kaijaan vapahduksen tavoin. Hän ei *tahtonut* antaa perää kalvavalle ikävälle, joka hänen sydämensä täytti, hän *tahtoi* olla onnellinen Peter Damin kanssa. Hän kohdisti kaiken hellyytensä, kaiken intoisan alttiutensa mieheensä, sulkien silmänsä hänen sielun-elämänsä tyhjyydeltä, hänen tunteittensa pintapuolisuudelta. Uskomattomilla ponnistuksilla hän pakottaautui siihen lemmenhuumauksen tilaan, mihin hän oli joutunut silloin kuin ensi kertaa oli nähnyt Damin solakan vartalon ja somat, eloisat kasvot. Hätäilevän innokkaasti hän kiintyi jok'ainoiaan hänestä saamaansa kauneuden vaikutelmaan ja koetti täyttää hänen pienimmätkin mielihalunsa sellaisella ponnistetulla kiihkolla, että yksin Pietari Damin puutteellinen psykologinen aisti saattoi olla siitä hämmästyttämättä.

Pietari Damin oli erinomaisen hyvä olla tämän hellyyden vaalimana, mutta se ei saanut hänen luonteensa parhaimpia ominaisuuksia oraille; päinvastoin se loi esille sen raakoja puolia. Hänen menettelynsä alkoi olla silmitöntä. Hän luuli, että hänellä on rajaton valta vaimonsa yli, ja senvuoksi hän ei häikäillyt tekemästä mitä vaan suvaisi. Hän tuli ja meni mielin määrin ja viipyi usein myöhään kotoa poissa. Kaija ei milloinkaan tiedustellut, missä hän oli käynyt. Niin sanomattomasti hän pelkäsi

menettävänsä viimeisenkin tuen jalkainsa alta.

Hän taisteli kuin henkensä edestä, pakottaakseen itseänsä pitämään Pietari Damista sellaisena kuin hän on, täynnä jokapäiväisiä fraaseja ja tanskalaista suopeutta, keveitä tunnelmia ja vajanaista syvämielisyyttä, miehenä, joka ei ajattele kuin omaa itseänsä, mutta joka saattaa olla viehättäväkin milloin vaan tahtoo. Lopulta alkoivat fraasit tuntua Kaijasta liian ontoilta ja silmittömyys liian loukkaavalta, ja setä Frans, tavatessaan Kaijan syksymmällä, huomasi kummakseen hänessä suuren muutoksen. Näytti kuin Kaija olisi väsynyt taistelussa, menettänyt siinä kaiken voimansa.

Talvella hän reipastui jälleen. Pietari Damilla oli suuri rooli esitettävänä teatterissa, ja tämä tehtävä veti häneltä kaiken huomion puoleensa. Hän harjoitteli osaansa monasti päivässä Kaijan kuullen, aina vakuutettuna hänen vilkkaasta harrastuksestansa. Kaija oikaisi ja ohjasi, muodosteli, tasoitteli, innostutti. Ja hän imeytyi niin kokonaan ohjaustoimeensa, että unohti kaikki ympärillään. Oli aikoja, jolloin hän Damin näyttelemisestä joutui siinä määrin haltijoihinsa, että Dam sai takaisin koko entisen valtansa hänen ylitseen.

Premierissä istui Kaija aivan näyttämön laidassa, jännityksellä seuraten häntä silmillään siitä hetkestä asti, jolloin hän astui sisään.

Noissa myrskyisissä suostumushuudoissa, jotka puhkesivat esiin hänen ensimmäisen suuren replikkinsä jälkeen, oli jotain huumaavaa Kaijallekin.

Mutta sitten hänen katseensa selkeni pirteäksi jälleen. Hän kumartui näyttämön puoleen ja tarkasti miestänsä. Hän kiintyi jok'ainoiaan väärään heläykseen hänen äänessään, hän tarkkasi jok'ainoata väärän päätöksen vivaustakin lausunnossa.

Ja kun Pietari Dam palasi kotia, suuri laakeriseppelä käsivarrellaan ja täynnään tyydytetyn turhamaisuuden loistoa, silloin ei Kaija saattanut olla sanomatta:

— Paremmiin sinä näyttelit täällä kotona; täällä sinä olit todellisempi.

Mutta Pietari Dam ei sietänyt arvostelua, kaikista vähimmin tänä iltana, jolloin hän oli ollut suuren melun esineenä. Hän tiuskasi vastaan pari kiivasta sanaa, jotka eivät kaikki olleet juuri hienoimmin valituita, sieppasi vihdoon hattunsa ja läksi ulos, hyvästiäkään sanomatta.

Kummallisen yksinäiseltä tuntui Kaijasta, hänen mentyään. Hän oli pahoillansa siitä, ett'ei ollut voinut kohdella miestänsä kuin suurta lasta, jommainen hän todella on.

— Miksikä mä aina vaadinkaan häneltä enemmän kuin hän voi antaa? — ajatteli hän, puristaen kädet kokoon syliinsä. — Pitäisihän minun tietämän, että menin naimisiin lapsen kanssa.

Hän myhähti, ja silloin hänen kasvoilleen lensi ilme, joka paljon muistutti setä Fransia.

Samassa soi ovikello. Hän meni aukaisemaan. Ulkona seisoi setä Frans, kädessään komea vihko keltaisia ruusuja.

— Tulin onnittelemaan, — sanoi hän, antaen vihkon Kaijalle. — Sinun miehellesihän oli tänään suuren voiton päivä.

— Niin, eikös ollut? — vastasi toinen, kätkien kasvonsa ruusuihin.

— Mutta missä hän on?

Frans setä vilkaisi avonaisen oven kautta arkihuoneeseen.

— Hän suuttui ja läksi ulos.

Kaija kumartui, hiukan myhähtäen, ja nosti laakeriseppeleen, jonka Pietari Dam oli viskannut lattialle.

— Pietarin on niin vaikea sietää kritikkiä, — lisäsi hän sitten säälien.

— Ja sinä kenties olit liian ankara hänelle, hänen palatessaan kotia, suosioista huumauneena? — virkkoi setä piloillaan.

Kaija näki Frans sedän hyväntahtoisen hymyn, ja silloin nousi hänelle vedet silmiin.

— Niin olinkin, — sanoi hän, — mutta se on auttamattomissa nyt.

— Eikö mitä! — virkkoi setä Frans reippaasti. — Minä lähden hakemaan häntä.

Ja samassa hän jo pyörähti kantapäillään ja astui portaita alas. Kaija jäi hetkeksi aikaa seisomaan laakeriseppele toisessa kädessä ja kukkaset toisessa. Sitten hän laski seppeleen pianolle, kävi vesilasin ja pani ruusut siihen, yksitellen. Verkalleen ja huolellisesti hän niitä siihen sovitteli. Sitten hän istahti lähinnä eteistä olevalle tuolille, jännityksellä kuunnellen jok'ainoata ääntä portailta. Kukkalasia hän piteli kädessään, kumartuen tuon tuostakin sen puoleen ja pyyhkäisten poskeansa sen sulkkuisia lehtiä vasten. Kuinka usein hän, näin hän mietiskeli, ennen vanhaan, milloin oikein tahtoi hyväillä Frans setää, oli pyyhkäissyt poskeansa hänen poskeaan vasten... Tokkopa setä Frans milloinkaan enää kaipaa noita hyväilyjä?...

Äkkiä hän paiskasi lasin pöytään ja kavahti pystyyn. Hän oli kuullut askeleita portailta. Ennenkuin kello soikaan, oli hän avannut oven.

Pietari Dam tuli sisään käsi kädessä Frans sedän kanssa. Kumpikin oli varsin hilpeällä mielin.

— Kiitos, että tulitte, — virkkoi Kaija hiljaa ja sydämellisesti.

— Niin, kun *tämä* kerran sen kunnian kelle tekee, — Pietari Dam löi lujasti Frans setää olkapäähän, — silloin ei tinkimisistä taikaa. Ei hän ylipäänsä niitä ole, jotka minua ylenmäärin kiittelisivät, mutta tän'iltana hän ei ylistyssanoja säästä.

Kaijan silmät loistivat.

— Erittäin hyvin sinä näyttelitkin, — sanoi hän.

— No sehän kuuluu hauskalta, — vastasi Pietari Dam, myhäillen tyytyväisenä ja ottaen vaimoan vyötäisistä, — johan sinäkin, huomaa ma, olet järkevä.

Mitä iloisimmalla mielellä menivät kaikki kolme ruokasaliin, jossa Kaija oli pannut pöytään viiniä ja koristeeksi kukkasia. Pietari Dam oli koko illan miellyttävin lapsi, mitä ajatella saattaa. Silloin hän oli herttaisimmillaan kuin hänen turhamaisuutensa oli tyydytetty, ja siksi paljo taiteilijanverta hänen suonissaan virtasi, ett'ei tuo turhamaisuus käynyt naurettavaksi.

Setä Frans oli sinä iltana vähällä antaa sydämensä Peter Damille, ja Kaija katseli häntä iloisemmin kuin moneen kuukauteen. Peter Dam kohosi Kaijan silmissä, koskapa setä Frans tunnustaa hänet taiteilijaksi. Hän ei olisi koskaan luullut Frans sedän tekevän sitä niin julkisesti kuin nyt. Kaija kohotti lasinsa ja katsoi pöydän yli Peter Damiin.

— Glück auf! — virkkoi hän hiljaa, yhtä paljon itselleen kuin miehelleen.

Ja setä Frans — ei Peter Dam — vastasi samalla hiljaisella, sydämellisellä tavalla:

— Glück auf!

7.

Yhä vielä pääni se pystyss' on
Yli vuolasten virtain pauhun.
Mut aina kun majani verhoutuu
Surureunaisin harsoin milloin, —
Nään valveill' unta ma silloin.

Kuukausi tästä illasta istui Kaija hämärissä pianon ääressä. Pietari Dam loikoi hänen takanaan keinutuolissa, sikaria poltellen. Äkkiä Kaija keskeytti laulunsa ja nousi. Hän kumartui takaapäin Pietari Damin yli ja kuiskasi hänelle salaperäisesti korvaan:

— Puolen vuoden kuluttua, tiedäs, ei meitä enää ole kaksi, vaan kolme täällä. Aatteles, että täällä todella käydä tapsuttelee pieni olento, jota saamme sanoa omaksemme. Eikö se ole ihanaa?

Hän taivutti kätensä taaksepäin ja nojasi soman niskansa niihin. Hänen silmistään loisti kautta hämärän omituinen, sisään suuntaunut ilme, mutta samalla lämpöisen valoisa, joka tietää suuren onnen tuntemusta.

— Eikö se ole sanomattoman ihanaa? — toisti hän itsekseen.

— Ihanaako? — Pietari Dam kohensihe tuolissaan.

— Kyllä niinkin, mutta tuosta tuommoisesta on niin paljo vastusta.

— Sitä miehet tavallisesti eivät ajattele, — vastasi Kaija lyhyeen. — Mutta sinä taidat peljätä, ettes enää saa olla niin vapaa kuin ennen. Lapset ne kyllä sellaista saavat aikaan.

— Sepä se, — sanoi Dam, mielissään siitä, että toinen oli nähtävästi ymmärtänyt hänet paremmin kuin hän olisi osannut luullakaan. — Minun mielestäni meidän on niin mainion hyvä olla näin.

— Niinkö! — ja Kaijan äänessä helähti palavaa ivaa.

— Sinähän olet todellakin varsin vaatimaton.

Pietari Dam ymmärsi vain sanat, mutta ei äänenhelyä.

— Min'en oikeastaan käsitä, mitä sinä vaadit, — sanoi hän, huomaamatta, kuinka nuo sanat saattavat loukata hänen vaimoansa. — Meillähän on kaikki, mitä sydän halajaa.

— Paitsi yhteis-elämää, — vastasi Kaija. — Eikö sinusta milloinkaan ole tuntunut omituiselta, että me tuskin ensinkään haastelemme keskenämme? Kenties sinä et kaipaa ajatusten vaihtoa, sinähän haastelet niin paljon teatterissa ja toveriesi kanssa, mutta minussa tuo kaipaus on niin suuri, että tuskin jaksan sitä kestää.

Pietari Dam katsahti häneen hämmästyen. Tuokion ajan hän selvään käsitti, että vaimo vaatii häneltä jotain, mitä hän ei milloinkaan kykene hänelle antamaan, mutta tavallisella keveydellään, joka hänelle oli jo mennyt veriin, hän karkoitti tuon ajatuksen ja tarttui toiseen keinoon.

— No niin, — virkkoi hän, — nythän sinä saat seuraa. Onhan se sinun tähtesi aivan erinomaisen hyvä asia, että lapsi taloon tulee.

Kaija seiso i vielä entisessä asennossaan, kätet niskan takana ja iski Pietari Damiin sellaisen katseen, että tämän täytyi luoda silmänsä maahan. Sen jälkeen Kaija äkkiä käänsi selkänsä hänelle ja meni viereiseen huoneeseen.

Seuraavina päivinä hän oli hyvin hiljainen miehensä näkyvissä, mutta tämän poissa-ollessa hän vilkastui. Hän istui ikkunan ääressä ja laitteli ahkerasti pikkuruisia virkatuita töppösiä ja vaaleanpunaisia sukkia tai neuloi pieniä paitoja ja kutoi hassun pikkuisia lumivalkeita villaröijyjä.

Hänen sielunsa oli ensi kertaa astunut kynnyksen yli siihen salaperäiseen piiriin, joka jokaiselle ajattelevalle naiselle on samalla sekä intohimoista että pyhää. Hän eli nyt pienessä maailmassa yksin lapsensa kera.

Tuossa hän usein istui illan pimeässä, painaen päänsä ikkunanpieleen ja tuijottaen ulos lyhtyjen valoon, ja silloin hän ajatteli lapsen ajatuksia, uinaili lapsen unia — pieniä, hentoja ajatuksia, joilla tuskin muotoakaan oli, puhtoisia, pieniä unia, jotka ihmeellisellä tavalla lähensivät hänen sieluansa sen olennon sieluun, joka ei vielä ollut nähnyt päivän valoa.

Hän oli mielestäänsä äkkiä tullut sanomattoman rikkaaksi, mutta samalla hän tuns i yhä kasvavan kaipauksen saada panna osan tästä rikkaudestaan tasan jonkun toisen kanssa. Pietari Dam olisi ainaiseksi voittanut omakseen hänen sydämensä, jos olisi vaimollensa antanut kymmenennenkään osan sitä yhteistä tuntemusta ja yhteistä ymmärtämystä, jota tämä näinä aikoina niin suuresti tarvitsi. Nyt ei Kaija milloinkaan mielelläänsä puhunut siitä, mitä tuleva on; tahallaankin hän kätki tunteensa. Yksin vain, jouten ollessansa, kun ei Pietari Dam eikä palvelijakaan voinut kuulla, hän laulaa hyräili, uudestaan ja uudestaan, mutta hiljaa, ikäänkuin peljäten herättävänsä kenet:

Sinut ensiksi vaivoin tuskaisin
Toin päivän valohon varhain;
Siks' oot sä mun helmeni herttais i
Ja syömeni aarre parhain.

Miehuullisesti hän kätki sen kasvavan pelvontunteen, joka tuon tuostakin hänet valtasi. — Pietari Dam oli näinä aikoina tavallista enemmän kiintynyt teatteritoimiinsa ja oli enimmäkseen poissa kotoa. Eräänä iltana hänen pisti silmänsä vaimonsa kalpeus ja kasvojen kärsivä ilme. Hän istahti sohvaan hänen viereensä:

— Vaivaako sinua mikä, armas ystävä? — sanoi hän entisellä lempeällä äänellään.

Silloin Kaija äkkiä kietoi käsivartensa hänen kaulaansa ja päästi kituneen sielunsa tunteet pidättelemättä valloilleen.

— Mua pelottaa, pelottaa niin kovin! — puheli hän.

— Tuo kalvava pelko on ahdistanut minua näinä aikoina niin yöllä kuin päivälläkin.

Pietari Dam tunsi kylmän väristyksen seljässään... tuo oli niin vastenmielistä.

— Pelkäätkö kuolevasi? — kysyi hän kuiskaten. Melkein pilkallinen hymy elähti Kaijan huulilla.

— En! Mutta lapsi! Minusta tuntuu kuin en rohkenisi ensinkään uskoa sen tulevan hengissä maailmaan.

— Lapsesta viis, kunhan vain itse selviät kunnialla, — sanoi Pietari Dam. Ei hänen aikomuksensa ollut sanoa mitään karkeata; hänessä oli vain hämärä tunto siitä, että hänen pitää nyt tavalla tai toisella lohduttaa, ja tarttui siihen, mikä hänen luontonsa mukaan oli lähinnä saatavilla.

— Tiedätkös mitä, — jatkoi hän, innostuen innostumistaan, — kun tarkoin mieltii, niin eihän lapsi tähän taloon oikein sovikaan. Usko minua, min'en täällä kaipaa yhtään mitään.

Kaija loi häneen omituisen kalsean katseen.

— Entäs *minä*? — sanoi hän vain.

Pietari Dam ei käsittänyt sitä suurta pettymystä, joka helähti noissa kahdessa sanassa; hän ei ymmärtänyt, kuinka syvästi ne ilmilausivat sen tyhjyyden, jota hänen vaimonsa tuntee avioliitossaan.

— No, se menee vähitellen ohi, — puheli Pietari Dam kevään tapaansa. — Kun kaikki on selvillä, lähdet sinä pienelle huvimatkalke, ja palatessasi on kaikki unohdettu. — Ja hän taputti rohkaisevasti vaimonsa kylmiä käsiä, syliin yhteen puristettuja, ja oli mielestään tehnyt tehtävänsä oikein hyvin. — Ja sitä paitsi olenhan minä sinulla, — jatkoi hän ja odotti tuokion verran vastausta, mutta kun sitä ei kuulunut, nousi hän ylös ja suuteli pikaisesti vaimoansa poskelle ja virkkoi: — Minä lähdän hiukan ulos tänä iltana erään ystävän seurassa. Ei suinkaan sinulla ole mitään sitä vastaan?

— Ei, mene vaan, — virkkoi Kaija kylmäkiskoisesti, silmiään nostamatta. Hänestä tuntui kuin vento vieras mies seisoi hänen huoneessaan tuossa.

Pietari Dam nyökäytti päätään ja läksi.

Kulkiessaan alas katua, palava sikari hampaissa, hän ei tullut ajatelleeksikaan, että hän oli tänä iltana pannut kokonaisen peninkulman laajuisen juovan heidän välillensä. Vihellessen hän astui edelleen.

— Peiakkaan harmillista tuo Kaijan tila, — puheli hän itsekseen. — Ja niin saakelin epäesteettillistä!

Hän puikahti à Portaan. Siellä istui tuo pieni näyttelijätär. Hän siirsi heti tuolinsa Pietari Damin viereen, ja kahden he viettivät varsin hauskan illan.

Kotona istui Kaija yhä entisellä paikalla. Ei hän tiennyt, milloinka Pietari Dam oli lähtenyt, eikä sitäkään, kuinka kauan hän itse oli istunut tuossa. Hän tiesi vain, että Pietari Dam oli loukannut häntä hänen parhaimmissa ja sisimmissä tunteissaan. Nainen ei loukkaannu missään niin syvästi kuin äidintunteissa. Se on hänelle samalla kertaa tuhatrenkainen rintarauta ja tuhathaavainen Achilleen kantapää. Näyttäköön ihmisen tulo maailmaan kuinka tavalliselta ja jokapäiväiseltä asialta tahansa, — sille vaimolle, jota asia kulloinkin koskee, se on joka kerta oleva yhä uusi ja yhä ihmeellinen tapaus ja vaatii joka kerta jonkun verran ymmärtämystä miehen puolelta.

Tämä ymmärtämyksen puute on monen avioliiton onnen murtanut.

Tänä iltana, yksinänsä istuessaan kolakassa huoneessa, missä takkavalkea vähitellen oli sammunut, tänä iltana Kaija tunsi sydämessään jonkun haaksirikon tapahtuneen. Nyt hän tiesi, että joka tapauksessa, jäipä lapsi eloon tai kuoli, yhä hänen sisimmissään oli hänelle outona oleva ja outona pysyvä se mies, joka ei ollut osannut ymmärtää hänen syvimpiä tunteitansa.

— Voi, jospa olisi äiti, kelle puhua! — huudahti hän äkkiä ja purskahti itkemään.

Kaija oli ollut vasta yhdeksän vuotta vanha silloin kuin äiti vietiin Oringen houruinhuoneeseen. Mitä äiti sitä ennen oli saanut kärsiä, sitä ei tyttönen ollut sanottavasti ymmärtänyt. Äiti oli jäänyt hänen muistonsa vain alati heikkona olentona, useimmiten vuoteen omana. Pienenä hän oli aina pyrkinyt istumaan äitinsä vuoteen viereen: tuntui niin hyvältä, kun äidin pehmoinen käsi silitteli hänen tukkaansa.

Hän näki vielä selvään edessänsä sairaan huoneen ja vuoteen, jossa äiti makasi, nuo levottomat, tummat silmät niin kummallisen syvällä kalpeissa kasvoissa... hän muisti, kuinka auringon säde

hiljalleen hipui alaslaskettujen persiennien lävitse, muisti huoneen painostavan hiljaisuuden: varjot ne ikäänkuin nukkuivat nurkissa.

Sittemmin hän oli ruvennut pelkäilemään äitiänsä, sillä kerran, kun hän oli tullut hyvin lähelle äitiä, oli tämä niin rajusti puristanut lasta rintaansa vasten, että sairaanhoitajattaren täytyi tulla avuksi. Sen koommin hän oli aina väistänyt tuolinsa hiukan loitommaksi vuoteesta.

Sinä päivänä kuin äiti vietiin pois, oli setä Frans tullut noutamaan häntä kävelyretkelle, säästääkseen lasta surullisilta muistoilta, mutta silloinkin hän oli ikkunan kautta vilaukselta nähnyt äidin kasvot, hänen noustessaan vaunuihin, eikä hän milloinkaan voinut unohtaa silloista tuskan ilmettä hänen silmissään. Siitä pitäin oli hänestä tuntunut vastenmieliseltä joka kerta kuin hän äitiänsä ajatteli, mutta nyt hän muisti vain tuon pehmoisen käden, joka oli silitellyt hänen tukkaansa, ja äkkiä hän tunsu kiihkeän halun saada kietoa käsivartensa sairaan kaulaan, kuiskata hänelle armaimpia sanoja korvaan ja katsoa, kuinka syväälle ne pääsisivät tunkeumaan hänen himmenneesen tajuntaansa. Kiintymys omaan lapseen antoi uutta yllykettä ja voimaa lamassa olleelle rakkaudelle äitiä kohtaan.

Seuraavana aamuna hän nousi ani varhain, sillä hän oli päättänyt lähteä aamujunalla Vordingborgiin. Pieni matkalaukku kädessä hän astui kiivaasti katuja myöten, ja lopulti hän kulki melkein juoksujalkaa, jott'ei vaan myöhästyisi. Ei ollut enää kuin muutamia askeleita asematalolle, kun hän äkkiä kohtasi Frans sedän, joka tuli aamukävelyltään Oerstedtin puistosta.

Hän ei ollut nähnyt Frans setää pitkään aikaan. Harvoinhan tämä enää heillä kävikään. Niin ankaraksi kiihtyi hänessä taistelu joka kerta kuin hän Kaijan näki, että hän katsoi parhaaksi pysyä loitompana. Sitä paitsi hän luuli Kaijan olevan onnellisen nyt. Kaija osasikin, hänen heillä käydessä, aina salata apeutensa, ja Frans sedän läsnäolo se loi sellaista valoa ympärilleen, että Kaijan oli helppo pettää sekä itsensä että hänet. Mutta tänään ei setä Frans voinut olla huomaamatta kärsimyksen ilmettä hänen kasvoissaan, ja senvuoksi hän pysäytti hänet heti.

— Minne nyt? — kysyi hän suoraan.

— Oringeen, — vastasi toinen läähättäen. — Älä viivytä minua! Juna lähtee heti.

Mutta toinen asettui hänen tielleen.

— Oringeenko? Ethän todellakaan!

— Todella kyllä, — vastasi Kaija maltitonna ja yritti päästä hänen sivuitsensa.

Mutta silloin tarttui setä Frans häntä molemmin käsin ranteisin ja pidätti hänet.

— Mitäs aatteletkaan! — virkkoi setä Frans. — Sehän olisi turmioksi lapselle!

Kaija ei vastannut, tunsu vaan, kuinka veri vuoroin tulvahtelee poskiin ja pakenee taas, ja äkkiä hän naurahti, naurahti lyhyeen, katkerasti.

Tuo kaikki oli hänestä niin surullisen hassua. Yöt päivät häntä ahdistaa tuskallinen pelko odottamansa lapsen tähden, ja nyt hän on ajattelemattomuudessaan vähällä panna hänet alttiiksi taudeista kaikkein kauheimmalle! Ja että Frans sedän vainenkin piti olla se, joka saattoi hänet järkihin jälleen ja osoitti hänelle, mitä velvollisuuksia hänellä on lastaan kohtaan!... Ja että Frans sedän vainenkin piti olla se, joka pelasti hänelle hänen lapsensa!

Vanhaan totuttuun tapaansa oli setä Frans käynyt hänen käsivarteensa, ja vastustelematta seurasi Kaija häntä, niin onnellisen turvallisena kuin ennen lapsenakin. Setä Frans palasi hänen kanssansa puistoon, ja siellä he istahivat vierekkäin penkille lähelle porttia.

— Tuntuuko nyt paremmalta? — kysäisi setä Frans, ja äänenpainosta Kaija tunsu, kuinka setä Frans rakastaa häntä.

Kaija oli niin katkerasti kaivannut häntä, ett'ei muuta tarvinnut: hän puhkesi itkuun, niin rajuun ja katkeraan, että toinen aivan säikähtyneenä nousi ylös.

— Kaija kulta! — puheli hän rauhoitellen, — oma armas ystävä!

Frans sedän oli melkein mahdoton kestää, nähdessään kyynelten myötäänsä tihkuvan hänen sormiensa lomitse, ja tuokioiseksi sävähti hänessä ajatus: "Hän ei ole sittenkään onnellinen", mutta heti hän jaksoi torjua pois tuon ajatuksen ja lykkäsi kaikki hänen nykyisen tilansa syyksi.

— Rakas ystäväni, oma rakas ystäväni! — toisteli hän. — Mistäs sinä olisit puhellut äitisi kanssa?

Kaija nosti päätänsä, mutta painoi sen samassa alas jälleen.

— Minä... Lapsesta minä vain olisin puhellut hänen kanssaan... Minä aioin sanoa hänelle, että minä pelkään niin kauheasti sen... kuolevan... ja että... ett'en minä jaksa kestää yksin tätä tuskaa.

Setä Frans ymmärsi hänet heti, mutta ei tiedustellut sen enempää. Hän istahti vaan hänen viereensä lohduttamaan häntä.

— Tuollainen pelko on varsin tavallista, — puhui hän, — mutta älä sinä siitä itsellesi huolta tee. Sinä saat kyllä pienen, reippaan pojan, ja hänestä tulee tietysti niin soma ja kaunis että ihme.

— Luuletko niin?

Kaija katsahti kyyneltensä läpi.

— Minun silmissäni ainakin. Ja sitäköös poikaa minä sitten hyväilen ja hypittelen!

He nousivat ja läksivät astumaan yhdessä puutarhaa pitkin. Huhtikuun aurinko heitti lämpimiä säteitään vihannoille nurmikoille ja tiheisiin pensastoihin, jotka vast'ikään olivat käyneet hiirenkorvalle äskeisen sateen jälkeen.

Frans sedän teki hyvää, nähdessään, kuinka Kaijan posket alkavat punoittamistaan punoittaa ja silmät käydä yhä kirkkaammiksi. Näytti kuin hän ehdottomastikin hengittäisi helpommin ja tuntisi olevansa iloisempi. Mutta sitten hän jälleen kävi vakavaksi ja virkkoi äkkiä:

— Setä Frans! Minä soisin, että minulla olisi *sinun* sydämesi.

— Miksi niin?

— Ensinnäkin, koska se on niin lämmin ja suuri, ja toiseksi, koska se... koska se niin äkkiä saattaa lakata lyömästä.

Setä Frans heitti häneen pikaisen, tutkivan silmäyksen, johon toinen vastasi hienolla, surumielisellä hymyllä. Ensi kertaa oli Kaija antanut hänelle viittauksen siitä, kuinka epätoivoinen hän, Kaija, välistä on. — He kulkivat hetkisen ääneti rinnatusten. Kiivaasti puristeli setä Frans keppiä kädessään ja iski sen tuon tuostakin kadun kivitystä vasten. Kaija näki siitä, kuinka kovin hän sisimmissään taistelee. Mutta vähitellen muuttui ilme tynemmäksi, ja suupieliin asettui tuo entinen piirre, jonka Kaija niin hyvin tunsi.

— Mitä sinä nyt ajattelit? — kysäisi Kaija, ojentaen hänelle kätensä jäähyväisiksi.

— Muistelin muuatta Browningin lausetta, jonka kenties sinäkin tunnet, — vastasi setä Frans: — *If happiness comes, life will be sweet, if it does not come, life will be bitter... bitter... and not sweet... but yet to be born.* [Jos ihmisellä on onni, niin käy elämä suloiseksi; ellei onnea ole, käy elämä katkeraksi... katkeraksi... eikä suloiseksi... mutta kestää sen sittenkin.]

Kaija katsahti häntä silmiin.

— But yet to be born, — toisti hän koneen-omaisesti, verkalleen nyökytellen päätään itseksensä... *yet to be born.*

8.

Hän taisteli ikänsä kaiken,
Vain kultoa kootaksehen,
Mut onni se ain' yhä petti:
Se on ystävä vilpillinen.

Toukokuun keskivaiheilla Kaija muutti maalle. Pietari Dam oli pääsevä sinne korkeintaan vasta kesäkuussa, mutta raitis ilma maalla tekee Kaijan hyvää, arveli hän ja kätti häntä siirtymään palvelijattaren kanssa sinne niin pian kuin mahdollista on. Itse hän sill'aikaa tulee varsin hyvin toimeen "poikamiehenä". Kaijaa liikutti syvästi hänen uhraavaisuutensa, ja hän suostui miehensä kehoitukseen monen arvelun perästä.

Ei hän tuosta niin suurta surua olisi itselleen tehnyt, jos hän olisi kuullut, kuinka Pietari Dam hänen lähtöpäivänään vihelteli ja rallatteli, kuni loman saanut koulupoika.

— Vai olet sinä nyt suotta leski? — huudahti pikku näyttelijätär, silmät suurina. — Herrainen aika, kuinka hauskaa! Nyt pidetään iloisia hetkiä, niinkuin ennen vanhaankin, eikö niin? — Ja hän loi Pietari

Damiin mitä hurmaavimman silmäyksen.

Vastaukseksi Pietari Dam suuteli häntä tulisesti ja sanoi olevansa yhtä halukas pitämään hauskaa kuin hänkin. Ja sillä oli ystävyiden liitto solmittu, ja iloinen elämä alkoi.

Sillä välin istui Kaija pienessä maalaistalossa Espergaerdessä, samassa, mikä heillä oli ollut vuokralla viimekin vuonna. Edessä oli rehevä apilaspelto, takana metsä ja sen laidassa vihanta niitty, missä pienet purot iloisesti hyppelivät märkien, teräväpäisten kivien välitse.

Kaija makasi aamulla valveillaan vuoteella, kuunnellen metsäkyyhkysten kuherrusta, ja päivät umpeen hän istui apilasmaassa, ihailien leivosten liverryksiä, työskennellen kilpaa pääskysen kanssa, joka keräili untuvia pesäänsä. Hänen mielensä oli niin taipuisa ja vastaan-ottavainen näinä aikoina; se oli kuin selkoseljällään avoinna kaikelle, mikä ympärillä oli, paimenmujasta tuolla veräjällä aina heinäsiirkkoihin asti, jotka tuossa hänen hameellansa hyppivät.

— Herra siunatkoon, kuinka tuolla rouvalla on suloiset kasvot! — virkkoi paimenmujia, kun Kaija päätti nyökäten ja myhäellen astui hänen ohitsensa, hattu nauhoista käsivarrella, päivän säteitten kimalliellessa hänen kullanuskeata tukkaansa vastaan.

Koko hänen hienossa olennessaan, noissa pehmeissä liikkeissä, tuossa notkuvassa astunnassa, oli jotain niin heleätä odotusta, että se ikäänkuin heiautui koko hänen ympäristöstään. Illoin hän istui pienen talon edustalla lukemassa tai sisässä puujakkaralla pienen kätkyen ääressä, jonka hän omin käsin oli varustanut vaalean sinisillä patjoilla ja koristanut leveillä, valkoisilla reunapitseillä. Tuntikausin hän saattoi istua, katsoa tuijotellen kätkyttä, ja oli näkevinään pielusten välissä pienen, pullean lapsenposken. Mutta välisti taas hänen tuli siinä niin kovin ikävä seuraa, ja yksinolo alkoi häntä kammottaa.

Kerran hän kirjoitti isälleen, sanoen tahtovansa mielellään nähdä hänet luonaan. Isä tulikin pian, mutta niin köyhää oli heidän keskinäinen elämänsä ollut, niin vähän heillä oli ollut yhteistä, että he ääneti istuivat vastatusten, tietämättä, mistä haastella.

Tukkukauppias Halling oli kovasti umpimielinen, mies melkein ilman harrastuksia. Hän oli kokonaan imeytynyt toimeensa, jota hän hoiti erittäin vireästi, ja jonka tähden hän oli laiminlyönyt vaimonsa ja laiminlyönyt lapsensa. Vaimoansa ajatellessaan hän aina sanoi itsekseen, että siellähän hänen on paras olla, missä hän nykyään on. Eikä hän sanottavaksi toivonut mitään muutostakaan nykyisissä oloissa. Kaijaa ajatellessaan hänestä tuntui, että onhan hän pitänyt hyvän huolen tyttärensä myötäjaisistä ja saattaa nyt jättää edesvastauksen hänestä toisen huoleksi.

He istuivat aterioimassa pienen pöydän ääressä, jonka Kaija oli nostattanut puutarhaan vanhan kastanjapuun alle.

He olivat jo kauan aikaa istuneet ääneti, kun Kaija yks kaks kumartui isän puoleen ja virkkoi:

— Eikös se ole kummallista, ett'ei meillä kahdella ole mitään puheen-ainetta? Eikös se ole outoa, että me olemme niin vieraat toisillemme?

— Vieraatko? — vastasi isä, epävarmasti katsahtaen ympärilleen. — Niin, niin, minullahan ei ole ollut aikaa liiemmäksi.

Katkerasti naurahtaen Kaija sanoi:

— Äitiä minulla ei ole ollut; tavallani minä olen ollut isääkin vailla.

— Kukaties, saattaa niinkin olla... — virkkoi isä vältellen. — Mutta olihan sinulla setä Frans. — Siihen keinoon hän nyt tarttui.

Kaija katsoi häntä suoraan silmiin sillä tavalla, että toisen posket lensivät punaisiksi.

— Aivan niin, — puhui hän. — Hyvä on luottaa setä Fransiin. Hänenhän oli määrä olla minulle ystävä, *pelkkä* ystävä, mutta sen sijaan hänestä tuli minulle isä ja äiti, ystävä ja veli! Hän ei ole niitä miehiä, jotka edesvastauksen viskaavat päältään pois... Mutta *sääli* häntä käy, — lisäsi hän kiivaasti. — Sääli käy meitä kumpiakini! Minne joutui hänen nuoruutensa sillä tapaa?

Tukkukauppias katsoi nolona syrjään.

— Min'en ymmärrä, miksikä sinä juuri nyt puhelet tällaisista asioista. Ethän sinä niitä ennen ole ajatellut.

Kaija kumartui niin kauas eteenpäin, että hänen kasvonsa melkein kajosivat isän kasvoja, ja lausui:

— En olekaan! Mutta näinä aikoina, jolloin alan olla minäkin edesvastauksessa toisesta olennosta, näinä aikoina olen ruvennut käsittämään, miten te olette laiminlyöneet minua. Äiti raukasta ei nyt ole puhetta, hänhän oli sairas... Mutta sinä, sinä... sinähän toki olit minun *isäni*.

Halling nousi levotonna.

— Tokkopa sinun on hyvä puhua tällaisista seikoista nyt! — sanoi hän. Mutta tytär ei kuullut, vaan jatkoi:

— Ellet sinä olisi asettanut setä Fransin ja minun välejäni sellaisiksi kuin ne muodostuivat, niin olisi nyt kaikki toisin. — Ja niin syvä syytös asui tyttären äänessä, että isä ei voinut olla sitä tuntematta.

— Olen usein ajatellut, — puhui Kaija edelleen, — etköhän sinä itse vain olekin ollut syynä äidin tautiin.

— Mutta Kaija!

Isä oli käynyt aivan kalpeaksi ja pyyhki nyt hikeä otsaltaan.

— Niin, — sanoi Kaija, — olen ajatellut, että kun mies menee naimisiin toimensa kanssa eikä vaimonsa, niin ei kummakaan, jos vaimo tulee hulluksi.

Tukkukauppias kimmurteli tuon inkvisitorisen silmäyksen alla, joka ei hetkeksikään hellittänyt.

— Sin'et tiedä itsekään, mitä puhut, — koetti hän väistää.

— Tiedän varsin hyvin, — vastasi tytär. — Kun tästä entiselleni tulen, niin lähden puhelemaan äidin kanssa... puhelen kauan hänen kanssaan... saa nähdä, olenko väärin tuominnut. Tiedätkö, että minä olin jo matkalla sinne kerran?

— Olitko? — huudahti isä kauhistuen.

— Olin. Miksikä se sinua niin kovin kummastuttaa? Pikemmin sinun pitäisi kummastella sitä, ett'en minä yhdeksänvuotiaasta saakka ole kertaakaan pyrkinyt äidin luokse, ja ett'et sinä... ett'et sinä kertaakaan ole kehoittanut minua siihen.

Tukkukauppias puisti päätään.

— Sinun ei pitäisi mennä sinne, virkkoi hän; — hän on parantumaton.

— Mutta minä menen sittenkin, — vastasi Kaija, — menen niin kohta kuin pääsen. Tähän saakka en ole ymmärtänyt, että minulla olisi mitään velvollisuuksia häntä kohtaan, mutta näinä aikoina se on käynyt minulle selväksi. En enää unohda niitä.

Isä yritti jotain sanoa, mutta jätti sikseen. Sen sijaan hän sytytti sikarin ja itsepäisellä äännettömyydellään katkaisi toiselta kaikki mahdollisuudet keskustelun jatkamiseen.

Illalla saattoi Kaija hänet asemalle. He haastelivat vähäpätöisistä asioista kuin vento vieraat. Juna läksi. Kotia astuissansa Kaijasta tuntui tyhjemmältä kuin koskaan ennen.

* * * * *

Näytäntökausi oli jo aikaa sitten päättynyt, juhannuskin mennyt menojaan, mutta Pietari Damia ei kuulunut. Ei hän sillä välin ollut edes pikimmältäkään käynyt vaimoansa tervehtimässä. Olihan vain pari kertaa lähettänyt tyhjänpäiväisen kortin.

Äkkiä tuli Kaijan niin sanomattoman ikävä setä Fransia. Ja niin väkevästi se hänet valtasi, että hän, hetkeäkään empimättä, poikkesi postikonttoriin ja kirjoitti:

"Eikö sinun sopisi viettää kesälomaasi tänä vuonna täällä? Minä kaipaen niin kipeästi jotain, kenen kanssa puhella. Naapuritalossa on huone vuokrattavana. Siellä on köynnösruusuja seinillä ja apilasta kasvaa ulkopuolella niin korkeata, että ihan polviin ulottuu. Sinähän pidät niin paljon apilaista.

Tule, jos suinkin sopii.

Kaija."

Kaija ei käsittänyt itsekään, kuinka suuri luottamuslause hänen ystävälleen tämän kirjeen lähettäminen oli, mutta setä Frans, *hän* ymmärsi eikä luottamusta pettänytkään.

Lukukausi kouluissa päättyi, ja heti senjälkeen muutti setä Frans maalle. Hiljaa, huomaamatta, aivan kuin se olisi ollut luonnollisin asia maailmassa, hän hipui jälleen Kaijan eloon ja oloon. Hän purki laatikkonsa, pani kirjajhyllynsä pystyyn ja koristi pienen vuokrahuoneensa entisillä Kaijan muotokuvilla. Ja siellä oli Kaija jälleen lapsi, ja lapsuudenaikuinen turvallisuuden tunne täytti hänet...

— Mutta missä on Muistojen kirja? — kysäisi hän kerran, selaillessaan kirjoja hänen pöydällään.

— Minä poltin sen, — vastasi toinen lyhyesti.

— Poltit! — huudahti Kaija. — Voi, sehän oli ikävä! Kuinka sinä saatoitkaan polttaa sen? — Melkein vaistomaisesti hän tunsu, että setä Frans oli sen tehnyt tuon ainoan pienen runoelman tähden, jolla oli ollut niin ratkaiseva merkitys hänen kohtalossaan. Koneen-omaisesti hän kumminkin toisti: — Kuinka saatoitkaan polttaa sen!

Tuokion verran hän odotti vastausta, mutta setä Frans ei puhunut mitään. Ja tottuneita kun olivat pitämään arvossa toistensa äänettömyyttä, ei Kaija sen koommin enää sanaakaan maininnut Muistojen kirjasta. Kerran vain, muutamaa päivää myöhemmin, kun setä Frans oli lukenut hänelle ääneen Shelley'n runoja, hän virkkoi:

— Setä Frans! Sanos, etkö todellakaan ole koskaan runoillut?

— Kuinka niin?

— Sinä luet runoja niin kauniisti.

— Sehän on ihan toista kuin kirjoittaa runoja. Paremmin minä osaisin honkaa seisoa kuin saada kahteen säkeeseen loppusointua.

— Sepä kummallista. Minä luulin, että kaikki ihmiset osaavat runoilla, nimittäin — liitti hän verkalleen — erityisinä hetkinä elämässään. — Kas vain! Kokemuksestako sinä puhut?

— Niin, älä luulekaan, — vastasi Kaija, veitikkamaisesti myhähtäen, — älä luulekaan, ett'en minäkin osaisi runoilla joskus.

— Vai niin! Milloinka painoon pannaan?

— En minä ensinkään sellaisia tarkoita, tiedäthän sen. Enhän minä koko iässäni tule kirjoittaneeksi niin paljoa, että siitä koituisi sataakaan sivua, mutta liianpa hyviä ne runot painoon ovatkin, ei muitten mielestä, ymmärräthän, vaan minun. En kirjoita mitäkään, jota en ensin olisi *laulanut*. Siinä on aina pisarainen oman sydämeni verta, enkä minä sallisi vieraan käden käydä penkomaan minun sydämessäni.

Setä Frans nauroi hänen hassunkurista lauseparttansa, mutta samalla hän kumartui Kaijan puoleen ja virkkoi:

— *Minun* käteni ei ole vieras, senhän tiedät. Kaija ymmärsi hänet heti.

— Sin'et niitä pääse lukemaan, — virkkoi hän, — sillä useimmat niistä ovat paperille panematta, mutta illoin minä joskus laulan niitä sinulle.

Ja niin se kävikin. Aamupäivin he istuivat yhdessä vanhan kastanjapuun alla; Kaija neuloi, setä Frans luki ääneen. Iltasin Kaija lauloi hänelle vanhoissa tutuissa sävelissä omia vavahtelevia sanojansa, ja setä Frans kuunteli, pehmeä, leveälierinen hattu painettuna syvään otsalle. Auringon laskiessa he astuivat pitkin apilasmaata punertavain kyläkellukkain ja keltamatarain keskitse, ja Kaija se silloin enimmäkseen puhui. Hän haasteli lapsestaan; koko hänen sielunsa oli yhtä ylistysvirttä lapselle. Ei hän odottanut äidiksi tulemistä, hän *oli* jo äiti. Hän eli ja hengitti yhtenä sen pikku sydämen kanssa, jonka tykytykset hän tunsu oman sydämensä alla, ja pyhä oli tämä tunteminen hänelle. Hän haasteli lapsen ensimmäisestä myhäyksestä ja sen ensimmäisestä askeleesta.

Hän vakuutteli Frans sedälle, että hän on oleva varsin ankara vaatimuksissaan, sillä hänen rakkautensa on niin voimallinen. Hänen lapsestaan kasvaa kerrassaan ihmelapsi, mitä tottelemiseen tulee.

Setä Frans myönsi kaiken tuon, eikä Kaijan suinkaan tarvinnut peljätä, että toinen hänet ymmärtää väärin. Setä Frans otti vaarin jok'ainoasta vivahduksesta hänen tunnelmissaan, hän asettui Kaijan hienoimpain sielunliikutusten tilaan, milloinkaan väsymättä. Välisti tuntui Kaijasta kuin setä Frans piteleisi hänen sydäntänsä käsissään, tuntien jok'ainoan nopean, vavahtelevan sykäyksen siinä. Ja silloin hänen mieleensä muistui tuo vanha laulu:

Hän taisteli ikänsä kaiken,
Vain kultaa kootaksehen,
Mut onni se ain' yhä petti:
Se on ystävä vilpillinen.

Yks sydän se hälle sykki
Ilossa ja surussa ain',
Ykskolmatta sykki vuotta
Se hälle yksin vain.

Kätensä sen sydämen päälle
Hän pani nyt murheissaan, —
Ja kas hetipä silloin kultaa
Kävi silmissä loistamaan.

Kuukauden viimeisenä päivänä saapui Pietari Dam. Hän oli iloisella tuulella ja puhua laverteli paljon. Aamulla hän tuli ja läksi illalla jälleen pois.

— Eihän sinulla ole mitään sitä vastaan, että minä lähden erään hyvän ystävänsä kanssa pienelle retkelle Bornholmaan? — virkkoi hän. — Onhan sinulla setä Frans.

— Niin, — vastasi Kaija, myhäillen hiljaista, onnellista myhäilyä, — onhan minulla setä Frans.

Pietari Dam oli niin kiitollinen tästä hänen suopeudestansa, että alkoi ensi kertaa haastella hänen kanssaan lapsesta. Mutta äkkiä hän taas vaiken.

Hän läksi samana iltana, mitä hilpeimmässä mielentilassa.

Setä Frans hengitti helpommin, Pietari Dam lähdettyä, mutta Kaija oli kauan aikaa ääneti ja apealla mielin. Vaikk'ei hän hetkeäkään ikävöinyt häntä, oli hänestä kumminkin tuntunut katkeralta, nähdessään hänen lähtevän. Kaijasta tuntui, niinkuin hänen miehensä olisi siten tehnyt kavalluksen — ei häntä, vaan lasta kohtaan. Onhan se hänenkin lapsensa. Hänen mieltänsä kirveli, nähdessään, kuinka kylmäkiskoisesti mies saattaa ajatella tuota asiata.

Mutta Pietari Dam viipyi koko kesäloman Bornholmassa, ja niinpä tapahtui, että juuri setä Fransista — henkisesti puhuen — tuli lapsen isä: hänellehän Kaija siitä haasteli omalla lämpimällä, hiljaisella tavallaan, äänessä hely, joka saattoi olla niin salaperäinen, ja silmissä ilme niin merkillisesti sisäinen.

Hänellehän Kaija näytti pienen kätkyen, ja kuinka äärettömän juhlallisesti hän osasikaan vetää syrjään nuo vaaleansiniset silkkieutimet! Ei hän millään muotoa olisi näyttänyt sitä kellenkään muulle kuin juuri Frans sedälle.

Setä ei siitä pitäin milloinkaan unohtanut, kuinka Kaija oli kuiskaissut hänelle: "Tules katsomaan!" ja sitten varpaillaan kulkenut hänen edellensä portaita ylös.

Setä Frans oli yllättänyt itsensä siinä, että itsekin astuu varpaillaan.

Kaija pysähtyi pienen ullakkokamarin oven eteen ja avasi sen... varovasti, voi kuinka varovasti! lykkäsi sedän edellensä sisään ja sulki nopeasti oven.

Keskellä lattiata seisoivat kätkyt, pehmeinen ja rauhallinen, niin siro, sininen — pieni kuningaskunta, joka vaan valtijaansa vuottaa! Ja sen vieressä seisoivat Kaija, kädet ristissä, pää hiukan kallellaan ja pyhän hartauden ilme nuorilla kasvoillansa. Ohimoilla kiemurteli kullanruskea tukka, ja veri vuoroin hulvahti hennoille poskille, vuoroin pakeni jälleen pois.

Frans sedästä tuntui kuin ei hän milloinkaan olisi rakastanut Kaijaa niin palavasti kuin nyt, jolloin se, mikä syvintä ja naisellisintä hänessä oli, astui niin täydessä voimassaan esille. Mutta sitten hänet jälleen valtasi nuo kummalliset harhaluulot, joihin hän oli joutunut muutama viikko ennen häitä: silloin oli hänestä tuntunut, että se on hänen ja Kaijan koti, jota hän laittelee kuntoon; nyt hänestä tuntui tuokion aikaa, että se on hänen ja Kaijan lapsi, jota he odottelevat. Tietämättänsäkin hän pyyhkäisi kädellään kätkyen laittaa, ja niin paljo oli hellyyttä tuossa liikkeessä, että Kaija ehdottomasti tarttui hänen käteensä ja suuteli sitä.

Ja sitten hän hiljaa avasi oven ja hiipi varpaillaan takaisin portaita alas.

Kuni tekstinä kesäisen tarun,
Aiheina yön fantasioitten,
Tulikukkaset suorina loistaa
Tuoll' äärillä sammalsoitten...

He kulkivat yhdessä apilasmaan poikki. Rehevänä, sankkana kasvoi apilas, täyttäen ilman sulotuoksuisilla tuulahduksilla.

Alempana oli heinä jo niitetty, ja suuret ru'ot kutsuivat kulkijata levähtämään. He astuivat metsänrinnettä ulos niitylle.

Vanha paimenmuija niiasi heille.

— Nyt kai on rouvan hyvä mieli, kun herra tuli kotia! — sanoi hän, vilaisten setä Fransiin ja myhähtäen niin leveästi kuin suinkin osasi.

Kaija nyökäytti vain päätään ja kulki edelleen, mutta veri hulvahti hänelle poskiin. Ensi kertaa häntä hävetti olla laiminlyöty aviovaimo.

Eikös juuri Pietari Damin olisi ollut velvollisuus uhrautua näinä aikoina hänen tähtensä? — Eikös se ole aivan nurinpäistä, että setä Frans on täällä osallisena kaikkien näitten päivän ja viikkojen odotukseen?... Kaija huokasi niin syvään ja niin katkerasti, että setä Frans pysähtyi ja kävi hänen käsivarteensa. Tapansa mukaan hän jälleen taittoi kirpeältä kivulta kärjen.

— Teitpä oikein kiltisti, kun kutsuit minut tänne maalle, — puheli hän. — Olen ollut sun elämässäsi mukana niin monessa asiassa siitä saakka kuin maailmaan tulit, ett'en saata ajatellakaan, kuinka en olisi mukana tässäkin. Ja tiedäthän sitä paitsi, että minun on mieluisinta viettää loma-ajat maalla hiljaisuudessa. Sinun miehesi sitä vastoin tarvitsee sitä virkistystä, mikä on saatavissa tuollaisista pienistä huviretkistä ystävien seurassa.

Kaija oli kiitollinen hänen hienosta huomaavaisuudestaan.

— Niin, — virkkoi hän, — ihmisethän ovat niin erillaisia.

Hän ei tahtonut mainita, että tänään on ummelleen kolme viikkoa siitä kuin hän oli saanut tietoja Pietari Damista, silloinkin vain pari riviä avonaisella kirjekortilla. Ei hän Damin kirjeitä kaivannut, mutta sittenkin häntä loukkasi se, ett'ei kirjeitä tullut.

Itse hän oli kirjoittanut kolmekin kirjettä, jotka joka kerralta olivat käyneet yhä lyhyemmiksi.

— Eiköhän levähdetä tuolla? — virkkoi setä Frans, taluttaen häntä istumaan vanhalle puunrungolle, joka oli omituisesti kätkeynyt tuonne korkeaan heinikkoon puron varrella. Laulellen juosta lirisi puro sammaltuneitten kivien välitse, ja hiljaa sitä kuuntelivat niityn kukkaset kummallakin reunalla.

Valkoinen mesiyrtti nyökäytteli päätään keltaherukalle. Pyöreät maitiaiset suutelivat punaisia kurjenpolvia. Hiirenherneellä oli niin paljo haastelemista valkoisen tähtimön kanssa, ja kieruruoho kimmurteli puunrungolta alas mehuisan linnunherneen luo, siepaten sitä muitta mutkitta vyötäisistä. Sininen tädyke kuiski jotain keltaiselle kyläkellukalle. Viheriäinen krassi koetti turhaan päästä solakan kuusen latvalle asti. Mutta yli kaikkien näitten kohoilivat tulikukat, hienovartiset, pehmeämuotoiset. Ei ollut muitten yrittämistäkään niitten tasalle.

Tuli tuulenpuuska silloin tällöin ja viskasi kukkasen puroon. Ja kukkasista kukin oli kuin punainen perho, joka uiskentelee hopeankirkkaalla veden pinnalla, ja missä ikinä sen kulki tie, siellä laulut ilmassa raikui.

Kahden he siinä istuivat, kuunnellen. He ajattelivat toistensa ajatuksia syvällä heimolaisuuden tunnolla, joka aina oli heissä asunut, ja sillä herkällä toistensa käsittämisellä, minkä rakkaus synnyttää.

Kun kuulee tarumaista musikkia, silloin tuntuu, kuin koko elämän runous säveliin sulautuisi. Niinpä tuntui heistäkin, kuin koko heidän elämänsä sulautuisi lirisevän puron lauluun. Ajattelivat he tuossa kaiketikin, kuinka elämä oli raunioiksi raastanut heidän tuulentupansa, kaatanut kuin korttikartanon. Ajattelivat kaiketi, kuinka he olisivat saattaneet istua tässä kahtena onnellisena ihmisenä, ellei toinen heistä olisi käynyt välipuheille oman itsensä kanssa.

Mutta sanaakaan he siitä eivät puhuneet; vaistomaisesti he välttivät kaikkea sellaista, mikä olisi aiheuttanut selityksiä heidän keskenään.

— Setä Frans! — virkkoi vain Kaija. — Täällä tulee olemaan niin yksinäistä, kun sinä lähdet pois.

Setä Frans ei vastannut heti kohta. Hän ajatteli, ett'ei siihen enää ole kuin kaksi päivää, ja hänen

sydäntänsä kouristi. Hän ei tiennyt, miten lohduttaa itseänsä ja häntä.

— Minä pistäyn täällä sunnuntaisin, — sanoi hän sitten, — jos sallit.

Kaija ojensi hänelle molemmat kätensä.

— Niinpä minä sitten päivät umpeen ikävöitsen sunnuntaita, — vastasi hän.

Setä Frans tunsi, ett'ei hän tällä hetkellä, nuo sanat kuultuaan, uskalla katsahtaa Kaijaan. Hän kumartui, ja kovin hänen tuli kiire saada pelastetuksi muuan kovakuoriainen hämähäkin verkosta.

— Niin, niin, — puheli hän, ikäänkuin saadakseen ajatuksia toisaanne, — sinä kaipaat kumppalia, kenen kera haastella, ja tiedäthän, että vanha setä Frans on uskollinen ystävä. Saat luottaa häneen.

Kaija ymmärsi heti, miksikä hän oli sanonut "vanha". Setä tahtoo kaikin mokomin, että heidän keskinäinen luottamuksensa yhä edelleen pysyisi voimassa; hän ei tahdo milloinkaan asettua sille kannalle, että puhuisi hänelle sanoja, joita Kaija ei uskaltaisi kuulla. Ja äkkiä kävi Kaijalle selväksi, kuinka miehen rakkaus saattaa olla niin voimallinen, että se pitää hänen polkunsu puhtaana koko elämän-ian.

Kaija istui, tuijottaen eteensä valppailla silmillään, ja lämpöiseksi kävi äkkiä hänen katseensa ja kirkkaaksi. Hän alkoi hyräillä. Ja hienot sydänheinät huojuivat hänen jalkainsa juuressa... ja puro lirsi... ja tulikukat ne loistivat.

— Muistatko pientä laulua tulikukista, jota lauloit monta vuotta sitten? kysyi setä Frans.

Kaija nyökäytti päätään, myhäillen.

— Itsehän sinä sen minulle opetit, — vastasi hän.

Ja hän lauloi sydämellisellä, pehmeällä äänellään:

Kuni tekstinä kesäisen tarun,
Aiheina yön fantasioitten,
Tulikukat suorina loistaa
Tuoll' äärillä sammalsoitten.
Voi jos saisin ne koota kaikki
Surun lohduksi vaisun milloin,
Sinut vitasi peitteleisin
Punalehdillä aamuin illoin —
Kukiks' saisi ne syömässäs silloin.

* * * * *

Setä Frans muutti kaupunkiin elokuun viimeisinä päivinä, ja Kaija jäi yksin.

Sedän lähdettyä, entinen pelko palasi jälleen, mutta nyt se sai uuden muodon: nyt se oli pelkoa Frans sedän tähden.

Kaijan valtasi sama tuska, jonka ahdistusta hän oli tuntenut jo takavuosina, seisossaan pikku tyttönä setänsä oven takana ja kuunnellessaan, kuinka hänen oma sydämensä sykkii, niinkuin olisi pakahtumaisillaan hurjasta pelosta, että setä Frans on kuollut tuolla sisässä. Tuskin hän nyt uskalsi yöksi ummistaa silmänsäkään, sillä heti hän oli näkevinään hänet kuolleena tai saattavinaan häntä hautaan. Hän kuuli ruumiskellojen soivan ja oli astuvinaan arkun perässä niin verkalleen, voi niin verkalleen! Ja tuntui kuin ei jaksaisi jalkaansaakaan liikuttaa tuolta painostavalta yksinäisyyden tunteelta, joka hänet täyttää. Herätessään hän sitten vienosti kuiskaili ulos pimeään yöhön:

— Lapsi parka! Poloinen lapsi!... Mitenkä sinun käy, jos hän kuolee!

Ja aamuisin hän istui kirjoittamaan hänelle kirjettä. Hän kirjoitti lapsesta, niinkuin he olivat lapsesta haastelleetkin, ja setä Frans vastasi samaan tapaan.

Hän kertoi Kaijalle tilanneensa uuden painoksen Andersenin satuja, — se oli aiottu sille pienokaiselle.

Kaija puolestaan ilmoitti, mitenkä hän, maalta palattuansa, sisustaa arkihuoneen viereisen pikku suojan lapsenkamariksi, niin että kätkyt on aina hänen näkyvissään, sillä lapseen ei saa koskea kukaan muu kuin hän itse. Yöt päivät hän aikoo olla lapsen luona. Ja setä Frans se piloillaan kyseli, mahtaakohan hän ylimalkain milloinkaan päästä armollisen prinssin puheille, vai ulkonako sitä vaan pitää seista ja veisata: "Ach du lieber Augustin!"...

Tuntui kuin jo pelkästään sedän käsialan näkeminenkin olisi rauhoittanut häntä. Ahdistava tuska häipyi pois.

Pietari Damilta tuli kirje, jossa hän tiedustelee, milloinka Kaija aikoo tulla kotia. Itse hän on harjoituksissa päivät umpeen, — niin hän kirjoitti.

Kaija vastasi aikovansa jäädä maalle, kunnes lapsi on syntynyt. Kaupunkiin hän palajaa kaiketi lokakuussa.

Siihen tuli vastaus heti seuraavassa postissa: Pietari Dam kirjoittaa pitävänsä vaimonsa päätöstä varsin järkevänä ja hyväksyvänsä sen kaikin puolin.

Kaija luki rivien välitse, kuinka mielissään hänen miehensä on siitä, ett'ei hän vielä palaja kaupunkiin. Tuo koski häneen kipeästi. Hän oli jo kauan aikaa sisimmissään epäillyt miehensä uskollisuutta, mutta näinä aikoina hän oli kernaasti salannut sen omalta itseltään... hän ei ollut päästänyt epäluulojaan valtaan... koko hänen luontonsa nousi sitä vastaan.

Silloin hän sattui illalla kerran lukemaan sanomalehdissä uutisen, että Pietari Dam ja näyttelijätär, neiti S., vietettyänsä loma-ajan Bornholmassa, olivat palanneet pääkaupunkiin... Säihkyvänä tulikielenä sävähti silloin viha hänen sielussaan. Mutta seuraava tunne oli häpeätä oman itsensä tähden: kuinka olikaan ollut mahdollista, että hän edes hetkiseksikään elämässään oli niin lumoutunut tuon miehen ulkonaisesta kauneudesta, että oli kokonaan unohtanut kysyä, millainen hän on sisältä! Ja kuinka hän oli saattanut valita Pietari Damin, kun hänellä rinnallaan oli sellainen mies kuin setä Frans!... Miks'ei hän ollut pelastanut itseänsä, seisossaan alttarin edessä ja ensi kertaa ymmärrettyään omat tunteensa! Ja kuinka hän on saattanut luulotella itseänsä, todellakin rakastavansa Pietari Damia, saanut koko tahtonsa pakotetuksi tähän rakkauteen ja sulkenut silmänsä näkemästä tyhjyyttä heidän yhteiselämässään!... Hamaan siihen päivään, jolloin Pietari Dam oli syvimmin loukannut häntä hänen tunteissaan lasta kohtaan, hamaan siihen päivään hän oli *tahtonut* uskoa rakastavansa häntä.

Räikeän selvänä oli nyt hänen edessään se silmänräpäys kirkossa, jolloin hän ensi kertaa elämässään oli huomannut, että setä Frans saattaisi olla hänelle jotain muuta ja enemmänkin kuin mitä hän siihen asti oli ollut. Hän painoi päänsä alas, ja kuumia kyyneleitä valui hänen syliinsä *Häntä*, niin *häntä* vastaan hän oli rikkonut!

Oikeudenmukaista niinmuodoin se mikä häntä nyt oli kohdannut.

Kauan hän istui, kädet yhteenpuristettuina sylissään. Verkalleen ja sanomattoman katkerina kulkivat nämä säkeet hänen sielunsa kautta:

Ja lehdelle kirjan
Nyt elämä piirrot
Veripunaiset viskoi
Mut valkoiset lehdet
Kaikk' irti kiskoi...

10.

Tää laki ilman
On muuttelutta:
On maassa niitä,
Jotk' aina saavat
Vain palvella muita.

Eräänä päivänä syyskuun lopulla, jolloin leivoset lauloivat sänkipellon kohdalla, — jolloin ensimmäisiä muuttolintuja läksi etelään, — jolloin metsät alkoivat kellastua ja järvet käydä sinisemmiksi, — jolloin ilma oli niin äänetön ja puro juoksi niin hiljaa, että olisi luullut sen seisovan yhdessä kohdin korkeassa heinikossa, — silloin hänen pikku poikansa näki päivänvalon.

Hänen tulonsa oli vähällä viedä äidiltä hengen. Tajuton oli äiti yhä silloinkin vielä kuin poika jo ensi kertaa potki kylpyammeessa ja katsoi suurin, oudostelevin silmin tähän kummalliseen maailmaan.

Mutta kun hänet vedestä nostivat, silloin hän parkaisi tuommoisen vähäisen, läpituokevan lapsenparun, ja siihen äitikin heräsi. Hän käänsi päätään ja katsahti lapseen, ja säteilevä hymy elähti silloin hänen kasvoillaan... mutta pian hän sulki silmänsä jälleen, ja kyyneleitä alkoi yksitellen herahdella pitkäin ripsien alta: ei ketään, kelle riemunsa ilmaista, ei ketään, kenen kanssa ilonsa tasan

panna.

Osan-ottavasti katseli lääkäri häntä.

— Lähetetäänkö sana miehellenne? — kysyi hän. Päätänsä puistellen äiti vastasi:

— Mieheni ei pääse; hän näyttölee tänä iltana.

Hän huomasi itsekin, kuinka naurettavalta tuo kuuluu, ja hento puna lensi hänen kalpeille poskilleen.

— Eikö ole ketään muuta, jolle...?

— Ei, kiitos, ei tänään. — Ja väsyneenä hän painoi silmänsä umpeen.

Seuraavana päivänä oli hänessä kuume.

— Jos minä nyt kuolen, — sävähti hänen sielussaan tuskallisena ahdistuksena, — kuinka lapsen käy?
— Vaikeroiva, äänekäs huokaus pääsi hänen rinnastaan.

— Setä Frans ottakoon hänet huostaansa, — niin hänen omat ajatuksensa vastasivat melkein koneen-omaisesti.

— Mutta — ajatteli hän sitten — ensin pitää minun saada tietää, onko hän antanut minulle anteeksi kaiken sen surun, jonka olen hänelle tehnyt. En saata kuolla, ennenkuin tiedän saaneeni häneltä anteeksi, en millään muotoa. — Ja hän kohotti polttavan kuuman päänsä ja pyysi, että setä Frans kutsuttaisiin sähkösanomalla tänne.

Hän tulikin parin tunnin perästä. Aivan hiljaa hän astui huoneeseen. Kaija näki hänen kasvojensa kalpeudesta, kuinka levoton hän oli ollut, näki käden vavahtelusta, kun hän nosti tuolin aivan vuoteen viereen ja istahti hänen lähellensä. Mutta ei aavistanutkaan nuori äiti, kuinka ankarassa jännityksessä setä Frans oli ollut. Silloin hän sen vasta huomasi kuin setä Frans painoi päänsä pielukselle hänen päänsä viereen ja purskahti itkemään.

Ensi kertaa elämässään Kaija näki hänen itkevän ja säikähti tuosta niin, ett'ei tiennyt mitä tehdä. Hiljaa hän vain laski käsivartensa hänen kaulaansa.

— Rakas setä Frans! — kuiski hän vain. — Rakas, armas setä Frans!

Äänen painosta setä kuuli, kuinka heikko hän on, ja hillitsi itsensä heti. Ripeästi hän nousi ylös, pitäen Kaijan kättä omassaan.

— Se oli vaan ilosta, kun sain nähdä sinut, — virkkoi hän, ikäänkuin anteeksi pyytäen. — Jumalan kiitos, että olet näin pitkällä jo; nyt on pahin vaara vältetty.

— Ei vielä, — vastasi toinen, päätänsä puistaen. — Siksihän panin sinua hakemaan. Minun oli mahdoton ajatella kuolemaa, ennenkuin sinä saisit tietää kaikki sydämeni sisimmät tunteet... sinä, jolle minä pienestä pitäin olen ilmaissut jok'ainoan ajatukseni. Minusta tuntui välttämättömältä saada tietää, että sinä olet antanut minulle anteeksi.

— Ei minulla ole mitään anteeksi annettavaa, — kuiskasi setä vapisevin huulin.

Kaija katsahti häneen kuumeisilla silmillään.

— On kyllä, — virkkoi hän. — Minä olen tehnyt suuren rikoksen sinua kohtaan... ja... itseäni kohtaan myöskin. Muistatko, kuinka sinä kerran sanoit minulle: "Älä milloinkaan käy välipuheille rakkautesi kanssa!" Mutta minä kävin.

— Tietämättäsi, — kiiruhti setä Frans lisäämään. Mutta Kaija ei säästänyt itseään.

— En, vaan tietten, — vastasi hän. — Silloin kuin minä seisoin Pietari Damin kanssa alttarin edessä, silloin minä äkkiä ymmärsin rakastavani juuri sinua. Mutta minä tukautin äänen rinnassani ja väkivallalla pakotin itseni luulemaan muuta.

Setä Frans puristi hänen kättään niin kovaa, että hän oli vähällä parahtaa.

— Voi, miksikäs teitkään niin? — virkkoi hän, äänessään niin paljon katkeruutta, että Kaijan sydäntä vihiäsi.

— Niin, miksikä teinkään niin! — puheli hän itsekseen; — Tietäenkö sitä itsekään?... Sinä olit kauttaaltasi jotain koeteltua, vanhaa, täysiarvoista... hän uutta... pettävää... Hän se oli, tuo elämäkokemus! — liitti Kaija katkerasti. — Voi, mutta älä pidä minua silti vähemmin rakkaana! — Näin

hän rukoili, ja ääni tuli pohjalta tuskaisen sielun.

Silloin myhähti setä Frans... myhähti hiljaa ja niin sisäisesti.

— Olen antanut sinulle kerran *koko* rakkauteni, — virkkoi hän, — enkä koskaan ota lahjojani takaisin.

Kaija ei kyennyt vastaamaan. Hän painoi sedän käden kiinni poskeensa ja vei sen ikäänkuin sattumoisin huulilleen.

— Ja vielä yksi asia, — kuiskasi Kaija.

Toinen kumartui lähemmäs, paremmin kuullaksensa.

— Jos minä kuolen, otatko pojan?

— Et sinä kuole.

— Mutta *jos* kuolen.

— Niin minä otan pojan, — vastasi setä Frans, vaistomaisesti kääntyen lapsen puoleen.

— Malta, — virkkoi Kaija, yrittäen nostaa päätänsä, — minä näytän hänet sinulle. Mutta minä tahdon itse... itse!

Setä Frans lykkäsi kätkyen aivan kiinni vuoteesen, niin että äiti yletti kädellensä siihen. Ja hiljaa, juhlallisesti, niinkuin mihin pyhään esineeseen kajoten, hän veti vaaleansiniset silkkiuutimet syrjään.

— Katsos, kuinka hän on sinun näköisesi! — sanoi hän.

Setä Frans kumartui kätkyen yli ja säpsähti. Ei ollut tuo tavallista yhdennäköisyyttä sukulaisissa, minkä hän siinä näki, ei! Nuo pienet kasvot kaikkine yksityiskohtineen: kuoppa leuassa, silmien muoto, nenän kaarevuus — kaikki oli uskollista jäljennöstä hänen omista kasvoistansa.

Ei olisi hän voinut saada sen selvempää todistusta siitä, kuinka Kaija on rakastanut häntä koko sielunsa voimalla. Ja ehdottomasti hän lankesi polvilleen kätkyen viereen, tuon lapsen luo, joka ei ollut hänen omansa, mutta sittenkin oli enemmän sukua hänelle kuin kukaan muu ihminen koko maailmassa, tuon lapsen, jonka henkiseen ilmeeseen hän oli vaikuttanut niin tehokkaasti, että ruumiskin oli muodostunut sitä myöten. Sukulaisuuttaan Kaijan kanssa ei setä Frans ollut milloinkaan tuntenut niin voimallisesti kuin tällä hetkellä.

Ja hänet valtasi mahtava onnentunne... ihmettely... toivo... ylpeys... sillä Kaija rakastaa häntä! Mutta samalla tuo tunne muuttui katkeruudeksi.

Miksikä hänen aina vaan pitää olla setä Frans, *ainoastaan* setä Frans?

Miksikä hänen pitää uhrata enemmän kuin kenenkään muun... olla kasvatus-isä eikä isä... ystävä eikä puoliso?

Mikä oikeuttaa ihmisiä säilyttämään toisten hartioille sellaista, mitä itse eivät jaksakaan kantaa? Eikö hänellä ole velvollisuuksia omaa itseänsäkin kohtaan? Muutko vain pääsevät uhrauksitta, hän yksin ei?

Vähällä oli, ett'ei hän unohtanut, kuinka sairas Kaija vielä on, ja hurjin sanoin vaatinut sekä Jumalaa että ihmisiä tilille, — niin ankarasti hänen sielunsa tällä hetkellä kapinoitsi.

Nyt hän tahtoo elää...! Nyt hän tahtoo päästä oikeuksiinsa, saavuttaa onnensa! Ja hän tahtoo saada sen kokonaan omakseen... hän ei tyydy vähempään.

Silloin johtui Muistojen kirjasta pari säettä hänen mieleensä, ja ne ne tyynnyttivät hänen ajatuksensa:

Tää laki ilman
On muuttelutta:
On maassa niitä,
Jotk' aina saavat
Vain palvella muita.

Hän myhähti surunvoittoisesti näille säkeille kuni vanhalle tuttavalle... ja tuossa hymyssä oli hän muuttunut taas entiseksi setä Fransiksi.

Tyynesti hän kääntyi Kaijan puoleen, joka tuskaisena oli seurannut hänen jokaista liikettänsä ja terävällä silmällään lukenut jok'ainoaan ajatuksen hänen eloisista kasvoistansa.

Samassa huomasi setä Frans, kuinka ilme Kaijan silmissä äkkiä oli muuttunut: Kaija oli houreissaan.

— Älkää päästäkö häntä sisään! — puheli hän, tuijottaen ovea kohti. — Hän ei saa kajota lapseen! Hän sanoi itse, ett'ei sillä väliä, vaikka lapsi kuoleekin. Min'en unohda sitä milloinkaan.

Hän vaipui takaisin pieluksille, syvästi huoahtaen. Otsa ja kädet kävivät äkkiä jääkylmiksi.

Kolme vuorokautta kesti kovaa kuumetta. Kolme vuorokautta istui setä Frans hänen vuoteensa ääressä yötä päivää, pidellen hänen polttavaa kättänsä ja muutellen jääpusseja hänen otsalleen.

Neljäntenä aamuna Kaija tuli tuntoihinsa. Hän avasi silmänsä ja katsahti setä Fransiin.

— Kuinka herttaista, että sinä tulit! — virkkoi hän. — Nyt minä kaiketi paranen, kun sinä olet täällä.

Hän kätki pienen kätensä sedän käteen, niinkuin lapsi kätkee kätösensä sen käteen, johon hän luottaa. Ja sitten hän sulki silmänsä jälleen.

Ja kasvot setä Fransiin päin hän nukkui tuossa nyt ensimmäistä syvää, tervettä, rauhallista untansa.

* * * * *

Viimeisinä päivinä lokakuussa, jolloin illat jo olivat käyneet sateisiksi ja kolkoiksi, jolloin kellastuneita lehtiä myötäänsä kahisten putoili akkunaruujuja vastaan, — silloin Kaija muutti kotiansa kaupunkiin.

Pietari Dam otti hänet vastaan ilmeisesti hämillään, puheli ponnistuksella senkin seitsemästä asiasta yhtä haavaa, tehden kömpelöitä yrityksiä, näyttääkseen kiinnittävänsä huomiota lapseen.

Mutta Kaijan silmissä oli jotain, joka ilmoitti Pietari Damille, että hän on tarpeeksi paljastettu. Ja niinpä hän lakkasikin näyttelemästä komediaa kotonansa.

Kaija nostatti kätkyen vierashuoneen viereiseen suojaan, ja siellä hän myötäänsä istui kätkyen ääressä yötä päivää. Kadulla hän lykkäsi poikaansa pienissä korivaunuissa, ja silloin hän mielestään oli kuin etana, jolla on talo seljässään, sillä poikanenhan oli hänen "kotinsa". Ja kun hän aamuisin kylvetti lastaan, pehmoisella kädellään kannatellen pientä päätä, poikasen potkiessa ja loiskutellessa vettä ympärilleen, silloin hän tunsu sydämessään sellaista onnea, jota yksin se tuntee, joka itse on pitänyt pikkuista lapsen päätä ja samalla kokonaista maailmaa pehmoisessa kädessään!

Harvoin oli Pietari Dam läsnä lasta kapaloitaessa. Silloin hän seisoi vain ovella ja läksi heti pois, kun poika rupesi huutamaan.

Kaija huomasi kummaksensa, kuinka paljon Pietari Dam oli näinä kuukausina muuttunut: tukka oli harvennut, katse käynyt karttelevaksi, astunta raskaaksi. Kaijan ei tarvinnut mitään tiedustella, eikä hän koskaan tiedustellutkaan, hän pysyi loitolla hänestä. Pietari Dam olisi tehnyt viisaasti, jos olisi edelleen säilyttänyt ne kylmät, vieraat välit, jotka heidän keskinäisissä suhteissaan olivat päässeet vallalle, mutta sen sijaan hän rupesi vaatimaan, että Kaija olisi hänelle jotain muutakin ja panisi piian hoitamaan poikaa.

— Minullahan on ensimmäinen oikeus sinuun, — väitti hän.

Lujatahtoisena nousi Kaija silloin häntä vastaan.

— Sinulla ei ole mitään oikeutta, — sanoi hän. — Sinulla oli oikeus, mutta sinä olet sen menettänyt.

— Tuopa merkillistä puhetta, — vastasi Pietari Dam, yrittäen esiintyä mahtavasti, mutta punastui ja käänsi katseensa toisaanne.

Kaija katsoi häntä suoraan silmiin.

— Etkö muista, missä olit silloin, kuin minä olin odotuksillani?

— Minäkö?... — änkytti toinen, — niin, minäkö...?

— Sinä olit matkoilla toisen naisen kanssa. Teillä oli omat välinne silloin, niinkuin oli ollut sitä ennenkin. Oletko milloinkaan tehnyt itsellesi oikein selväksi, mikä suunnaton solvaus avioliiton aatetta kohtaan tällaisen tosiasian pohjana on?

Hän puhui niin suurella varmuudella, että Pietari Dam huomasi mahdottomaksi ruveta puolusteleimaan. Sen sijaan hän puikahti toista tietä.

— Kyllä kai sinä pian lohdutuksen löysit, — virkkoi hän. — Sinullahan oli setä Frans...

Kaija olisi saattanut lyödä häntä tällä hetkellä, niin halpamaiselta Pietari Dam nyt näytti hänen silmissään, ellei raakamaisuus tuon miehen ajatuksen kulussa olisi lamauttanut häntä.

Pietari Dam käsitti hänen vaitiolonsa väärin ja lisäsi, vilaisten syrjästä poikaan:

— Ei suinkaan tuo yhdennäköisyys ole satunnaista vain...

Silloin puristi Kaija nyrkkinsä yhteen, vihasta kalveten.

— Jos sinä, — lausui hän, — jos sinä kerrankaan vielä mainitset hänen nimeänsä tuolla tavalla... sinä, joka et ole mahdollinen hänen kenkensä pohjaakaan suutelemaan, niin minä jätän tämän talon. Ymmärrätkö? En hetkeäkään silloin ole enää täällä!

Pietari Dam säikähti hänen kiivauttansa, säikähti tuota jäätävää kylmyyttä hänen äänessään. Ja äkkiä valtasi hänet se pelko, että Kaija panee uhkauksensa toimeen ja todellakin lähtee pois.

Hän käsitti kyllä, mikä etu hänellä on olla naimisissa Kaija Hallingin kanssa. Ylhäiset, vanhat talot pääkaupungissa olivat käyneet hänelle avoimiksi hänen vaimonsa kautta, ja koko hänen yhteiskunnallinen asemansa oli kohonnut. Tosin hän oli jo kuluttanut puolet vaimonsa omaisuutta, mutta runsaasti oli vielä jäljelläkin, ja sitä paitsi hän piti vaimostaan yhä vieläkin — tavallaan hän oli valmis huvittelemaan muitten kanssa, mutta vaimokseen hän ei olisi saattanut ottaa ketään muuta. Vaimokseen hän tahtoi Kaijaa. Ja niinpä hän äkkiä kävi nöyräksi.

— Minä pyydän sinulta tuhannen kertaa anteeksi, — virkkoi hän. — Minä tiedän tehneeni pahoin sinua kohtaan enkä tahdo yrittääkään puolustamaan itseäni. Sinulla on täysi syy olla vihoissasi minulle... mutta täytyyhän sinun myöntää, ett'et sinäkään ole sanottavaksi minua ajatellut tämän viimeisen puolen vuoden kuluessa.

— Myönnän kyllä, — vastasi Kaija vilpittömästi. — Min'en pelkää olla suora sinua kohtaan. Minä luotin sinuun ensi alussa, mutta sinä sysäsit minut luotasi. Sinä loukkasit minua hellimpään kohtaani. Minua ahdisti pelko ja vavistus silloin, ja minä sain lohdutusta Frans sedältä! Minä olin sitten iloisissa odotuksissa, ja setä Frans oli silloin ilossani osallinen! Lasta me ajattelimme jo ennen kuin se syntyi, ja meidän ajatuksemme yhtyivät toisiinsa. Me puhelimme lapsesta, me kirjoitimme toisillemme lapsesta. Ei nainen milloinkaan olisi saattanut osoittaa minulle suurempaa hellyyttä ja hienompaa ymmärtämystä kuin hän. Ei siis kummakaan, jos lapsesta tuli hänen näköisensä.

Hänen poskensa olivat punaiset liikutuksesta, ja tuossa katseessa oli jotain niin puhdasta ja ylevää, että Pietari Dam ehdottomastikin loi silmänsä maahan.

— Mutta kuinkapa sinä voisitkaan ymmärtää, — jatkoi Kaija, — kuinkapa voisitkaan ymmärtää, että kaksi ihmistä saattaa rakastaa toisiaan, syntiä tekemättä! Ja setä Frans ja minä, me *rakastamme* toisiamme... tiedä se nyt! Ja vaikka näin on, ei ole meidän kumpaisenkaan johtunut mieleenkään pettää sinua. Silloinkaan, kuin sain selväksi, kuinka pohjattoman uskonon sinä olit ollut, en silloinkaan edes hetkistäkään ajatellut lähteä pois sinun talostasi. Vapaasti olen tehnyt, minkä tehnyt olen, ja siksipä olen tekoni seurauksetkin kantanut... Mutta *yhtä* minä myös tahdon, — hän oikaisi he ja kenautti ylpeätä niskaansa, — minä tahdon tehdä niin, että voin itseäni naisena kunnioittaa... Minä olen hoitanut sun taloasi ja vaalinut sun lastasi, mutta vaimonasi en tahdo olla, kosk'en vaimosi ole. Ja minä toistan sen, mitä äsken sanoin: jos sinä vielä kerrankaan mainitset setä Fransin nimeä tuolla tavalla, niin lähden empimättä tästä talosta pois.

Hän oli niin kaunis tällä hetkellä, seisossaan tuossa Pietari Damin edessä, että vanha rakkaus leimahti miehessä jälleen täyteen liekkiin, ja samalla heräsi luulevaisuuskin.

— Tuossa piilee jotain, — tiuskasi hän äkisti.

— Siinä ei piile mitään, — vastasi Kaija tynnosti. — Minä en vilpistele, sen tiedät varsin hyvin.

Pietari Dam tiesi sen, ja ääni kävi jälleen pehmeäksi ja pyytäväksi.

— Minä lupaan, — lausui hän, — että tämä oli viimeinen kerta kuin sinulla oli syytä valituksiin. Siedätkö minua sitten?

— Kyllä, — vastasi Kaija, — sitten siedän sinua. Mutta säikähdettyänsä kerran, Pietari Dam tarttui kaikkiin saatavina oleviin aseisiin.

— Sitä paitsi, — sanoi hän, — avioero on kahden asia, niinkuin avioliittokin, sen kaiketi tiedät. Minä puolestani en milloinkaan siihen suostu. Jos sinä sittenkin minut jätät, niin minä pidän pojan, sillä siihen on minulla oikeus.

Hän näki Kaijan kalpenevan, niin että huuletkin kävivät valkoisiksi.

— Luullakseni, — virkkoi Kaija vain, — luullakseni, on ensimmäinen oikeus sillä, joka on pannut henkensä alttiiksi lapsen tähden.

— Sinä erehdyt. Kun kysymyksessä on poika, silloin on isällä oikeus vaatia hänet omakseen. Sinä saat tehdä niinkuin tahdot, tietysti, mutta tiedä, että sinun on valitseminen joko hänet ja minut tahi ei kumpaakaan.

Pietari Dam meni kiivaana ulos, ja Kaija kuuli, kuinka hän paiskasi eteisen oven kiinni perässään.

Hän istui tuossa yksin nyt, nuori rouva, sydämessä tuskallinen tunto siitä, että hän on kahlehdittu elämän-iäkseen... Hän painoi päänsä syvälle kätkyen pieluksiin ja hyrähti itkuun.

11.

"Nukkuvan linnan prinsessa".

Seuraavina päivinä Kaija käveli rauhatonna huoneesta huoneeseen, lepoa missään saamatta. Ja silloin tuli hänen jälleen ikävä äitiä, jota hän ei ollut nähnyt vuosikausiin.

Nuo kalpeat kasvot vaunun-ikkunassa astuivat jälleen ilmielävinä hänen eteensä. Heidän välisensä siteet vetäysivät entistä lujemmalle, nyt, kun hän itsekin oli tullut äidiksi.

Hän antoi lapsenpiialle tarkat määräykset pojasta, käskien hänen lakkaamatta pitämään kätkyttä silmillä, niin kauan kuin hän itse on poissa. Sitten hän läksi ensimmäisellä pikajunalla Vordingborgin asemalle.

Tultuaan Oringen laitokseen, hän pyysi päästä ylilääkärin puheille.

— Miksikä te oikeastaan tahdotte nähdä äitiänne nyt, niin monen vuoden perästä? — kysyi ylilääkäri, katsoen terävästi häneen.

— Siks'että... — hän tapaili hetken aikaa soveliasta sanaa, mutta ei osannut vastata muuta kuin vilpittömästi: — siks'että minun tuli niin kovin ikävä häntä.

Ylilääkäri heitti pikaisen silmäyksen nuoren rouvan kalpeihin, vakaviin kasvoihin. Päätään puistellen hän virkkoi sitten: — Tiedättehän, että hän on parantumaton nyt?

Toinen nyökäytti vain ääneti päätään.

— Tiedättekö senkin, — jatkoi lääkäri, — että hän on viime vuosina ollut aivan sekaisin, niin ett'ei tunne lähimpiänsäkään?

— En, sitä en ole tiennyt.

— Eiköhän sitten olisi parasta olla näkemättä häntä? — taivutteli lääkäri.

— Voi, ei, ei! — Ja Kaija katsoi niin rukoilevasti häneen.

— No niin, kuinka tahdotte, rouva. Minun täytyy ensin kumminkin tutustuttaa teitä oloihin. Teidän on nimittäin mukautuminen hänen ideoihinsa, Vastustaminen tuottaa hänelle tuskia. Katsokaas, hän luulee olevansa nukkuvan linnan prinsessa... hän odottelee vaan prinssiä. Olen kumminkin pannut tähdelle, että hän käy aina levollisemmaksi, kun kotoa joku käy hänen luonaan. Silloin hän on iloinen ja tyytyväinen monta päivää peräkkäin; mutta sitten alkaa levottomuus taas. Vuosi sitten minä kirjoitin isällenne, eikö hänen olisi mahdollista käydä täällä kerran viikossa, mutta hän vastasi, ett'ei hän toimitaan mitenkään jouda; hänen on mahdoton tulla.

Kaija loi silmänsä maahan: terävä katse silmälasien yli oli sattunut häneen, ja kertonut ylilääkärin ajatelleen samaa kuin hänkin tällä haavaa, istuessaan tuossa ja hävetessään isänsä tähden.

— Eikö... eikö hän ole ensinkään käynyt täällä? — kysyi hän änkyttäen.

— Ei... mutta hän lähettää tänne veljensä, — kuului kuiva vastaus. — Adjunkti tuli eräänä päivänä kysymään, enkö minä luulisi hänestä olevan yhtä paljon hyötyä kuin hänen veljestäänkin. Ääni on heillä osaksi yhdenlainen, ja — lisäsi puhuja myhähtäen — muuta yhtäläisyyttä en minä heissä ole huomannutkaan. Adjunkti käy täällä melkein joka sunnuntai ja, sen minä vakuutan teille, rouva, hänellä

on aivan erinomainen tapa kohdella sairasta. Hänellä on hyvin tarkka psykologinen huomiokyky, ja lisäksi hän on hieno luonne. Sairas luulee häntä prinssin adjutantiksi, joka kerran viikossa tuo hänelle tärkeitä sanomia. Merkillisen rauhoittavasti tuo adjunkti osaa vaikuttaa sairaasen. Lääkäriksi sen miehen olisi pitänyt ruveta, mielisairaitten lääkäriksi eikä opettajaksi.

Kaija oli käynyt tulipunaiseksi lääkärin puhuessa.

Vai setä Frans!... Niin, tietysti. Kukapa muu olisi tehnyt sen? Uhrata lomahetkensä mielisairaalle ihmiselle eikä olla tietävinään koko asiasta! Mutta ainahan hän almujaan hiljaisuudessa antaa... ainahan hän lahjansa lähettää köyhille nimettömästi, itse milloinkaan niistä kiitosta saamatta...

Tuossa nyt istuessaan Kaija tunsu itsensä niin pieneksi ja hänet niin suureksi. Lämmin kiitollisuuden tunne hulvahti hänen sydämessään. Hänen oli iloista ajatella setä Fransia. Hän oli ylpeä hänestä!

— Niin, hänessä on jotain erikoista, — virkkoi hän, puhuen huomaamattansakin ääneensä.

— Sitä minäkin, — sanoi lääkäri, katsahtaen häneen ja myhähtäen. Hän vilkaisi sitten kelloansa. — Tahdotteko, että saatan teidät sairaan luokse?

— En, kiitos; menen mieluummin yksinäni. Hän nousi, mutta pysähtyi käsi oven rivalla.

— Sanokaa vain yksi asia, — virkkoi hän; — olihan tässä muutamia vuosia sellainenkin aika, jolloin hänen olisi pitänyt olla kotona, tullaksensa terveeksi?

Toinen viivytti vastausta. Olkapäitään kohauttaen hän sitten vastasi:

— En uskalla sanoa mitään varmaa. Ei ainakaan lausuttu siihen suuntaan toivomuksia — kodin puolelta.

Kaijan sydämessä tuntui niin tuskallisen raskaalta. Tuntui kuin vajosi hän maahan sen painon alla. Lääkärin kävi häntä sääli.

— Minä huomaan, — virkkoi hän, — ett'ei teillä ole ollut asiasta täyttä selvää, mutta sen verran on varmaa: nyt hänen on mahdoton olla missään muualla kuin täällä. Ja luulenpa, että hänellä niinäkin aikoina, joita te tarkoitate, olisi täällä ollut vähemmin kärsimyksiä kuin kotona. Varsin epätietoista on, tokko kotia palajaminen niissä oloissa olisi parantanut hänen tilaansa. Hän ei ole ensimmäinen, jonka on täytynyt kärsiä miehensä tähden.

Hiljaa hän lykkäsi Kaijan ovesta eteiseen ja käski sairaanhoitajattaren saattamaan hänet rouva Hallingin huoneeseen. Kaija tunsu polvensa vapisevan, seisossaan sairaan ovella; sisään astuttuaan hän puhkesi itkemään.

Sairas seiso peilin edessä, suurella huolella sovitellen jotain koristusta tukkaansa.

Kuultuaan oven aukeavan ja heti kohta sulkeutuvan, hän kääntyi ja astui sangen arvokkaasti lattian poikki.

— Kuka sinä olet? — kysyi hän, luoden silmänsä ovella seisovaan, hyyristyneeseen olentoon.

— Vai niin, kerjäläinenkö? — vastasi hän itse. — Maltas, saat rahaa. Prinssi lähettää minulle runsaasti rahoja.

Hän otti esille kukkaron, joka oli täynnään vaskirahoja ja haeskeli, kunnes löysi suurimman.

— Kas tässä! — sanoi hän. — Paraskaan ei ole liian hyvä sinulle.

Mutta Kaijan silmät olivat niin täynnä kyyneliä, ett'ei hän nähnyt mitään.

— Äiti!... Armas, kultainen äiti parka! — siinä kaikki, minkä hän sai sanotuksi.

Sairas oli astunut ihan lähelle häntä.

— Olethan sinä kerjäläinen? — kysäisi hän, käyden äkkiä epäluuloiseksi.

Kaija tarttui hänen laihoihin käsiinsä ja suuteli niitä innokkaasti.

— Niin, — sanoi hän, — kerjäläinenhän minä olen: minä kerjään rakkautta, jota elämä ei ole minulle antanut. Ja minusta tuntuu elämä niin kauhean raskaalta.

Välittömästi hän painoi päänsä sairaan rintaa vastaan ja kietoi kädet hänen kaulaansa. Näytti kuin hän olisi tahtonut antaa äidilleen tässä ainoassa silmänräpäyksessä kaiken sen hellyyden, mitä oli

säästänyt kokoon monen pitkän vuoden kuluessa.

Sairas ymmärsi, että nyt hänen tulee lohduttaa, ja rupesi hiljaa taputtamaan Kaijaa poskelle.

— Minä pidän sinusta, — kuiskasi hän. — Oli minullakin ennen tytär, sinun näköisesi. Mutta hän oli paljoo kauniimpi, ymmärräthän... hän oli prinsessa. Hänkin osasi suudella minua niinkuin sinäkin ja ottaa minua kaulasta yhtä kovaa...

Kaija tuskin uskalsi hengittää, vielä vähemmin nostaa silmiänsä.

— Muistatko häntä vielä? — kysyi hän liikutuksesta vapisevalla äänellä. — Kerro jotain hänestä.

Mutta sairaitse pani kätensä otsalleen.

— En muista, — sanoi hän; — siitä on jo niin pitkä aika.

Hän astui lattiata pari kertaa edestakaisin ja pysähtyi sitten.

— Tytön isä ei ollut hyvä minulle, — puhui hän, — ja siitä minä sairastuin. Minä näin niin pahaa unta... mutta herättyäni minä olin muuttunut. Nyt minä olen nukkuvan linnan prinsessa... minä vain prinssiäni vuottelen. Hänen adjutanttinsa käy täällä joka sunnuntai tuomassa häneltä terveisiä ja tietoja... Kävi hän eilenkin täällä ja sanoi, että prinssi saattaa tulla minä päivänä hyvänsä... siksihän minä tässä laittelen itseäni... Tules katsomaan, mitä prinssi minulle lähetti.

Hän meni jälleen peilin luo ja otti esille uuden koristeen.

— Eikös tämä sovi minulle, vai mitä? — kysyi hän, pitäen sitä rinnallaan. — Tulepas katsomaan!

Mutta Kaija ei liikahtanutkaan. Hän oli vaipunut tuolille ovensuuhun ja istui siinä, eteensä tuijottaen... Hän katseli aikakautensa suurta syöpähaavaa: hillitöntä intohimoa... suunnatonta itsekkäisyyttä... uhrautumisen puutetta...

Ja syynä kaikkeen tuohon oli hänen mielestensä se, että ihmiset käyvät välipuheille oman itsensä kanssa: nainen ihanteittensa, mies kunniansa kanssa... Entäs hän itse? Eikös hän ollut käynyt välipuheille rakkautensa kanssa ja saa siitä nyt kärsiä ikänsä kaiken?

Oli yksi ainoa luja kohta, josta hänen ajatuksensa toki hetkeksi kykenivät pitämään kiinni, ja se oli setä Frans. Ajatella häntä — se oli samaa kuin saada jalkansa kalliolle, sittenkuin kauan aikaa on seisonut lentohiekassa.

Hän oli viimeisen puolentunnin kuluessa tuntenut olevansa niin kummallisesti runneltu, melkein rikkireivitty... nyt hän taas sai lohdutusta: niin kauan kuin Frans sedän kaltaisia miehiä on, niin kauan on suuria selkiä vastapainona heikoille... niin kauan on lujia tahtoja, jotka eivät anna perää... niin kauan on olemassa sitä, mitä aika kipeimmin kaipaa: eläviä, ehjiä luonteita, miehiä, jotka eivät välipuheille käy...

Hän heräsi ajatuksistansa, kun sairaitse, innokkaasti koeteltuaan uutta koristettansa, jälleen astui hänen luokseen:

— Tunnetko sinä minun adjutanttiani? — kysyi hän. — Hän on kerrassaan gentleman. Hän on koko olennessaan niin hieno ja arvokas... Hänen äänensä on niin pehmeä... min'en osaa niin kuvailla, millainen hänellä on ääni.

— Etpä suinkaan, — sanoi Kaija myhähtäen. — Ei sitä osaisi kukaan. Hänellä on semmoinen sadun-ääni.

Sairaitse katseli häneen kummastellen.

— Lienet tavannut hänet portilla, — sanoi hän; — kenties hän on antanut sinulle lahjankin?

Kaija nyökäytti päätään.

— Kyllä, — virkkoi hän hiljaa ja sydämellisesti; — hän on antanut minulle kaikki, mitä hänellä oli.

— En ymmärrä... — Sairaitse kävi äkkiä levottomaksi; hänen kasvoillaan ilmeni pelkoa ja epä tietoisuutta. — Kuka sinä olet? — jatkoi hän. — Kerjäläinen sanot olevasi, mutta kätet on sinulla niin pienet ja hennot. Ja sinä tunnet minun adjutanttini, joka jakelee sinulle lahjoja! Sano, kuka olet, kuuletko!

Hän seisahtui Kaijan eteen ja tuijotti häneen mielettömällä katseellaan.

Silloin ymmärsi Kaija, että hänen täytyy astua sairaan ajatuspiiriin, ja että sairas on ennen kaikkea saatava rauhoittumaan.

— Minä olen prinssin palvelija, — puhui hän; — tulin tuomaan terveisiä häneltä.

Kirkas väläys elähti sairaan kasvoilla, ja koko hänen olentoonsa asettui arvokas rauha.

— Johan minä aattelin, — sanoi sairas, oikaisten itsensä. — Hän tietää velvollisuutensa minua kohtaan. Käskikö hän sinun sanoa mitä muuta?

Hetken mietittyänsä Kaija vastasi:

— Hän käski sanoa, että sinä olisit iloinen ja varma. Sairas meni hiljaa naurahdellen peilin luo ja katseli kuvaansa.

— Iloinen ja varma... — puheli hän, päätään nyökytellen. — Sano hänelle, että niin minä olenkin.

Kaija tunsu kulkkuansa kuristavan... hän yritti sanoa jotain, mutta samassa hän huomasi hoitajattaren raottavan ovea ulkopuolelta ja viittaavan hänelle, sormi huulella. Hän ymmärsi, että hänen pitää lähteä pois, jäähyvästiä sanomatta. Hän totteli ääneti.

Viimeinen, minkä hän ovessa vielä näki äidistään, oli ylpeä, toivorikas hymy, joka leijui hänen huulillaan. Sellaisena hän siellä seiso, kiinnittäen uutta koristetta mustaan tukkaansa, nyökäytellen päätä kuvallensa peilissä ja hiljaa haastellen:

— Iloinen ja varma... iloinen ja varma.

* * * * *

Kotia tultuansa Kaija näki Frans sedän seisovan lapsen kamarissa ja vilkkaalla harrastuksella katselevan pojan potkintaa kylpyammeessa. Hän piteli helisevää rämyä pojan edessä, roiskutteli vettä hänen kasvoilleen ja sai ilmi ensimmäisen hymyn lapsen huulille.

Kynnykseltä Kaija katseli heitä kumpaistakin. Hän tunsu tässä silmänräpäyksessä olevansa sanomattoman rikas... rikas äidinrakkaudesta... rikas siinä tiedossa, että hänellä on ystävä, johon hän täydellisesti voi luottaa.

Mutta samalla oli hänen nyt näkemänsä idylli niin räikeä vastakohta sille, mitä hän vast'ikään oli nähnyt, että kyyneleitä kiertyi hänelle silmiin.

Hän astui sisään, suljettuaan oven perässään. Setä Frans kuuli sen ja kääntyi ympärinsä.

— Mutta Kaija! — huudahti hän ja katseli tuskaisesti tutkistellen noita kasvoja, jotka olivat niin täynnä mielenliikutusta. — Missä sinä olet ollut?

Kaija pyöritti päätään, sanaakaan sanomatta, ja lähetti palvelijan hakemaan keittiöstä lämmintä pyyhettä. Varovasti hän nosti lapsen ylös ammeesta, kuivasi huolellisesti tuon pienen, lämpöisen ruumiin, ja suuteli suutelemistaan sen pehmoisia jäseniä.

— Kuinka onnellinen minä olen siitä, — puhui hän itku kulkussa pojallensa, — että sinä olet minulla, ja ett'ei sinun milloinkaan tarvitse olla äitiä vailla...

Huolestuneena katseli häntä setä Frans.

— Sinä olit siellä, — virkkoi hän hätäisesti. Toinen nyökäytti päätään.

— Miks'et ottanut minua mukaasi? Minä olisin säästänyt sinut pahimmalta näkemältä, — virkkoi hän.

Kaija katsahti ylös, omituinen loisto silmissä.

— Olet tarpeeksi säästänyt minua, — vastasi hän. — Tekisi mieli sanoa, että olet liiankin paljon minua säästänyt. Minä vaan en koskaan kykene kylläksi sua kiittämään.

— Etkä saakaan kiittää, — virkkoi setä Frans, kääntyen toisaanne.
— Minä tein kaikki sille, jota rakastin.

— Ja kumminkin... Kun aattelen, millä tavoin minä olen palkinnut sinua! — huudahti hän. — Kaikelta sinä olet minut säästänyt... jopa siltäkin, mitä kodissani on tapahtunut. Ja siellä on tapahtunut jotain, nyt sen tiedän... Äiti olisi ollut pelastettavissa, jos olisi tullut takaisin oikeaan aikaan... eikö niin?

Setä Frans kääntyi ympärinsä.

— Ei niissä oloissa, — lausui hän verkkaan.

Kaija oli laskenut lapsensa kätkeyesen... katsoi tarkkaan, oliko se oikein nukkunut, ja siirtyi sitten sohvaan Frans sedän viereen.

— Kerro minulle äidistä, — virkkoi hän. — Selitä kaikki tyyni.

Toinen nyökäytti päätään.

— Ei hän syyttä myötäänsä puhu prinssistä, — sanoi setä Frans. — Hän on niitä naisia, jotka koko elämän ikänsä prinssiä odottelevat. Useimmat odottelevat kenties — enemmän tai vähemmän tietämättänsä — miestä; mutta ne, joista minä puhun, odottelevat "prinssiä". Hänen pitää olla kuninkaallista sukua, — henkisesti puhuen, ymmärräthän... Heidän ajatustensa harso on niin hentoa, heidän unelmansa niin utuisia... hän, jota he odottelevat, hän on kuteena heidän hienossa kankaassaan... Näitten naisten yli leijailee aina jotain omituista, mikä ilmenee heidän sisäänkohdistuvassa katseessaan; heidän olentonsa ympärillä on nuoruuden ikuista tuoreutta, silloinkin kuin nuoruus jo on lakastunut.

"Ja hänellä oli juuri tuota nuoruuden tuoreutta... ja sitä on hänessä nytkin. Mennessään minun veljeni kanssa naimisiin, hän luuli miestänsä prinssiksi, mutta erehtyi. Mies sysäsi hänet syrjään omain harrastustensa tieltä, tuli välinpitämättömäksi, ei ollut tietäkseenkään, että toinen siitä kärsii... Sinun syntymisesi jälkeen hän sairasteli monta vuotta, vuoteen omana enimmäkseen. Ota huomioon, että miehen ei ole helppo olla, kun vaimo myötäänsä sairastaa. Ajattele, etköhän osaksi voi antaa isällesi anteeksi..."

Kaija pani kätensä hänen huulilleen.

— Pitääkö minun antaa sekin anteeksi, että hän oli uskonon vaimoansa kohtaan? — kysäisi hän.

— Ei, sitä sinun ei tarvitse tehdä.

— Uskonon hän oli, ja se se äidin mursi, — jatkoi Kaija. — Kun ajattelen, että *isäkin* on ollut sellainen! — Ja hän puristi kätensä yhteen, huomaamattansakaan, että hän tuolla pienellä lisäkkeellä *isäkin* oli ilmaissut salaisuutensa setä Fransille.

Setä Frans oli tähän saakka ollut epätiedossa siitä, tienneekö Kaija miehensä väleistä. Nyt hän sai siitä varman tiedon, ja helpotukselta se hänestä tuntui. Mutta sillä hienotuntoisuudella, joka oli ytimenä hänen luonteessaan, hän samalla huomasi, että Kaija tahtoo taistella taistelunsa yksinään loppuun, ja siksi hän käänsi puheen jälleen äitiin.

— Hän on onnellisempi nyt kuin oli moneen vuoteen, — virkkoi hän.

Kaija oli hetken aikaa ääneti ja kysäisi sitten:

— Mitä sinä puhut hänelle, käydessäsi hänen luonaan?

— Prinssistä tietysti. Minä kuvailen mielessäni, kuinka hyvä, kuinka nuori, kuinka kaunis hän on... kerron sitten pieniä piirteitä hänen hienosta luonnostaan... minä tuon esiin valtavia todistuksia hänen sydämensä hyvydestä.

Kaija katseli häntä hymysuin.

— Sinä osaat kyllä sellaista, — virkkoi hän, ylpeä ihmettely äänessään.

Hän otti pienen rämyä, joka vielä oli sedän polvilla ja alkoi leikkiä sillä.

— On se vaan merkillistä, että sinä se hänelle ensimmäisen lelunkin toit, — puheli hän, Frans sedän noustua sohvalta, lähteäkseen pois.

Ojentaen kätensä Kaijalle hän virkkoi:

— Ensi kerralla, kun lähdet sinne, otat minutkin mukaasi, lupaatko?

— Lupaan.

Kaija laski kätensä hänen olkapäilleen ja katsoi häntä niin uskollisella luottamuksella silmiin.

— Hyvästi, setä Frans, ja kiitos *kaikesta*...! Sedän mentyä, hän seisoj vielä kauan aikaa, katsoa tuijottaen rämyä kädessään. Sitten hän suuteli sitä äkkiä... suuteli kerran... suuteli toisen... ja kätki sen sitten pienen poikansa kehdon jalkopäähän.

Elo — se on kärsimistä.

Tahto — taistelua on.

Pietari Dam ja Kaija karttelivat seuraavina kuukausina toisiaan mikäli mahdollista. Kaija kiintyi kokonaan poikasensa hoitamiseen ja pakottamalla pakotti ajatuksensa pois kaikesta muusta.

Mutta sitten tapahtui eräänä päivänä — se oli ensimmäisiä pakkaspäiviä tammikuussa — että Kaija, käveltyään ripeästi lampien rannoilla, äkkiä pysähtyi ja katsahti luistinradalle. Vaikea hänen oli käsittää, että hän vasta kaksi vuotta sitten oli tuolla luistellut, nuorena ja iloisena hyräillen:

Pane piirteitäsi, Elon armaan käsi, Minkä hyväksi näät...

Hän pysähtyi, nojaten kättään vanhaan puuhun lammen rannalla, ja silmillään seurasi ohitse kiitäviä.

Tuossa tuli muuan nuori mies, keveästi kaaria lyöden. Lyhyt takki istui tiviisti solakan vartalon ympärillä, ja pitkä silkkinen kaulahuivi liehui tuulessa. Hän kiiti suhisten kuin raikas tuuli, ja ihailten kääntyivät ihmiset katsomaan häntä.

Näin hän oli tullut silloinkin, kaksi vuotta sitten, Kaijan istuessa ja kiinnittäessä luistimia jalkaansa, ja oli ottanut Kaijan käden omaansa, ja yhdessä he sitten olivat liukuneet lammen välkkyvällä iljangolla... liukuneet luistinradalta ulos elämän suurelle, röyhyiselle radalle, jossa on jouduttava lyhyin askelin yhtä hyvin kuin pitkinkin, ja missä ei kysytä: käsikkäinkö käydään? vaan: sydämetkö ovat rinnatusten, jos mieli yhdessä kulkea?...

Peter Dam näytti tällä hetkellä yhtä somalta kuin silloinkin. Raikas tuuli oli nostanut punan hänen poskilleen, ja lakki oli painettu niin syvälle otsaan, ett'ei hänen harvaa tukkaansa huomannutkaan.

Hän piirsi luistimillaan notkeasti muutamia numeroita ja kiiti sitten nuoren, kävelypukuun verhotun, vaaleaverisen naisen luokse... Kaija tunsi tuon naisen; se oli muuan hänen entisiä koulutovereitaan. Kainostelematta kietoi Pietari Dam käsivartensa tytön vyötäisille, ja Kaija kuuli heidän hiljaisen naurunsa, kun he kiitivät hänen ohitsensa. Kuiskutellen ihmiset katselivat heitä.

Kaija lymysi puun taakse ja odotti heidän palajamistaan. Hän teki sen koneen-omaisesti, ei siksi, että hän nimenomaa olisi tahtonut niin tehdä, vaan siksi, että hänen jalkansa olivat kuin naulitut siihen paikkaan.

He tulivat suhisten takaisin ja pysähtyivät kyynärän päähän Kaijasta, seljin häneen. Hän kuuli selvään Pietari Damin sanovan: "Minä tulen siis noutamaan sinua kello yksitoista". Ja hän kuuli tytön vastaavan: "Ole varovainen tullessasi".

Silloin kääntyi Kaija äkisti ja läksi takaisin kaupungille päin. Pari kertaa hän matkalla pysähtyi, syvään hengittäen, ikäänkuin vetääkseen keuhkonsa ilmaa täyteen.

Hän tunsi tulista, ankaraa suuttumusta itsessään. Ja sitten hän astui jälleen kiivaasti ja tarmokkaasti, niinkuin konsanaankin se, joka on tehnyt lujan päätöksen. Hän meni suoraa päätä setä Fransin luo.

Setä Frans lienee vast'ikään tullut koulusta, koskapa vielä seiso i eteisessä, ripustamassa päällystakkiansa naulaan.

— Setä Frans! — sanoi Kaija muitta mutkitta. — Min'en tahdo enää olla päivääkään hänen katonnsa alla. Tuntuu loukkaukselta pelkkä oleminenkin siellä! Minä tahdon ottaa eron hänestä, kuuletko?... Eron, maksoi mitä maksoi!

Setä Frans otti häntä kädestä ja saattoi sisään. Siellä hän pani Kaijan istumaan sohvaan ja jäi seisomaan hänen eteensä. Kaikki oli tapahtunut niin äkkiä, että hän menetti tavallisen mielenmalttinsa. Salamoina sävähteli ajatuksia hänen päässään! Mihinkä kimaltelevaan onnen maahan hän nyt äkkiä saikaan katsahtaa! Mikä riemuitseva vapauden tunne hänet valtasikaan tällä hetkellä!

Hän katsahti alas Kaijaan: tuossa hän istuu, lämpöisenä ja punaisena astunnasta ja kovasta mielenliikutuksesta.

— Maksoi mitä maksoi! — toisti Kaija.

Setä Frans katsoi häneen tutkistellen.

— Entäs jos hän vaatii lapsen omakseen?

— Sen hän kyllä tekee, — vastasi Kaija katkerasti. — Hän on sen ennenkin sanonut. Mutta hän ei voi kieltää minua näkemästä lasta niin usein kuin vaan tahdon. Ja ennen kaikkea: nyt en enää kauempaa kestä. En tahdo tästä puolin sietää enempää kuin jo sietänyt olen. En tahdo lopulta ruveta halveksimaan omaa itseäni siitä, ett'ei minussa ole ollut rohkeutta luopua hänestä!

Setä Frans ei ollut milloinkaan nähnyt häntä noin kiihkeänä.

Kaija istui kädet lujasti yhteenpuristettuina polvillaan... hän hengitti kiivaasti ja lyhyeen, kasvoillansa järkähtämättömän lujuuden ilme.

Setä Frans oli vähällä sulkea hänet syliinsä, puristaa rintaansa vastaan ja sanoa: "Jää tänne! Tiedäthän, että sinulla on aina koti minun luonani!" Mutta sitten tuntui hänestä, kuin kuuluisi hätähuuto jostain kaukaa. Tuntui, kuin pieni lapsi, jossa hän niin omituisesti tunsu sukulaisensa, olisi äkkiä ojentanut pienet, pulleat käsivartensa häntä kohti ja pyytännyt apua. Hän näki niin selvään, kuinka se hennoilla käsillään tarttuu kylpyammeen laitoihin, pystyssä pysyäkseen, ja suurilla silmillään katselee häntä, ikäänkuin kaikkea häneltä toivoen. Niin juuri, *kaikkea!* Ei pientä almua, vaan kaikkea, kaikkea...

Pitääkö hänen tekeytyä, niinkuin hän ei ymmärtäisi... niinkuin hän ei tietäisi, että *nyt*, juuri tässä silmänräpäyksessä, on lapsi estettävä veteen vaipumasta...?

Hän harasi kädellään pari kertaa mustaa tukkaansa, ikäänkuin siten selvittääkseen ajatuksiansa.

Sitten hän istahti hiljalleen Kaijan viereen. Ei hän vielä milloinkaan elämässään ollut joutunut näin rajun myrskyn valtaan! Ja hänestä tuntui kuin repeäisi hänen sielunsa sen käsissä palasiksi.

Kokonainen kevään elämä lauloi hänen suonissansa ja poltti hänen sydäntään. Tuo nuori nainen, joka istuu tuossa, sehän on hänen omansa, hän tahtoo saada omakseen tuon naisen, joka itse aikoo repiä muurin heidän väliltänsä maahan.

Ja sitten tuli piskuinen lapsi, kehtolapsi semmoinen, ja vaati häntä sysäämään tyköänsä pois tuon naisen... Hän tunsu itsessään jälleen jotain, joka kapinoitsee uhrintekoa vastaan... ja hän tunsu jälleen jotain, joka hiljaa alistuu näitten neljän voimallisen pienen sanan alle: *Vaadi* kaikki! *Anna* kaikki!

— Oletko unohtanut, mitä sanoit, palatessasi sairaan äitisi luota? — kysyi hän kumealla, lujalla äänellä.

Kaija säpsähti ja loi häneen melkein kivettyneen katseen. Hyvä oli, ett'ei setä Frans kohdannut sitä.

— Sinä sanoit pojalle: "Kuinka onnellinen minä olen, siitä, että sinä olet minulla, ja ett'ei sinun milloinkaan tarvitse olla äitiä vailla!" Setä Frans ei uskaltanut katsahtaa häneen, näitä sanoja lausueessaan; hän tunsu, kuinka ne surman-iskuina putoelevat heidän onnensa päälle.

Muutama minutti kului täydellisessä äänettömyydessä. Kuului vaan sohvan yläpuolelta vanhan seinäkellon hitaita, säännöllisiä lerkkauksia... Ulkona vihelteli katupoika sormiinsa.

Kaija nousi sitten verkalleen ylös.

— Sinä olet oikeassa, setä Frans! — Sinä olet aina oikeassa, — virkkoi hän ja läksi astumaan ovea kohti.

— Ethän ole pahoillasi minuun? — kysäisi setä Frans, pyyhkäisten hikeä otsaltaan ja turhaan yrittäen saada huuliansa myhähtämään.

Kaija kääntyi, laski tapansa mukaan kädet hänen olkapäilleen ja vastasi:

— Suutuksissako? Voi, setä Frans! Tiedäthän, ett'en minä voi suuttua sinuun.

Ja hän läksi kiireesti astumaan portaita alas. Ensimmäisellä paltalla hän pysähtyi.

— Älä tule näinä päivinä minun luokseni, — sanoi hän, katsahtamatta ylös. — Minun on... minun on... luullakseni minun on helpompi kestää elämää, kun en sua näe.

Setä Frans ei kyennyt vastaamaan... hän kumartui vaan kaiteen yli ja seurasi silmillään yhä poistuvaa Kaijaa. Hän kuuli alaoven paukahtavan hänen perässään kiinni, ja silloin tuntui kuin olisi hän karkoittanut Kaijan ainaiseksi luotaan.

Akkunasta hän näki hänen astuvan vitkaan... voi, niin vitkaan katua alas. Ja hän tiesi, ett'ei Kaija enää milloinkaan palaja...

Mutta sillä kertaa tuli Frans sedän tukka harmaaksi yhtenä ainoana yönä.

13.

He kulkevat nauruin ja laulelmoin...
Ken ois riemuisa noin!
Levotonna vaan katsehen' vuottava vierii,
Mut ympärillä vain usmia kierii...
Olen riemutoin!

Jos Kaija olisi tuntenut, kuinka voimallinen on hänen kaihonsa ja se kirpeä tunne, joka runtelee hänen rintaansa, niin tuskin hän olisi itseltään riistänyt Frans sedän lyhyitä käyntejä, joista jok'ainoa oli kuin valonvälkäys hänen yksinäisessä olemuksessaan.

Aamuin herätessään hän tunsu sydämessään hivuttavaa ikävöimistä. Lapsen luona hääräilemisiin se saattoi hetkiseksi unohtua, mutta kun pikkunen oli nukkunut, silloin heräsi ikävöiminen kahta voimallisempaan... Väliin hän oli kuulevinaan hänen askeleitaan portailla ja kavahti silloin pystyyn, mutta pian hän jälleen karkoitti mieluisat mietteet: niinkuin Frans sedän milloinkaan johtuisi mieleen tulla tänne, koska minä kerran olen pyytännyt häntä pysymään poissa!... —

Päiväs-aikaan hän vielä uljaasti kesti, mutta iltasin, kun poika oli nukkunut, ja katossa kätkyen kohdalla paloi vain pieni, vaaleanpunainen amppeli, silloin tuntui kuin kaipaus repelisi kahtia hänen sisimpiänsä. Silloin ei hänelle muu neuvoksi, kuin mennä arkihuoneeseen, istahtaa suuren flyygelin viereen ja laulaa tuskansa kuuluville.

Eihän häntä täällä kukaan kuule. Kadulta vain lyhdyn valo lankesi hänen jalkoihinsa, lymyillen hänen vaatettensa poimuihin. Ja lyhdynvalo oli ääneti. Hiljaa se vain tuolla lattialla kiilsi, ikäänkuin imien säveleitä itseensä. Se kuuli hänen laulavan:

He kulkevat riemuin nuo joukot pois...
Voi ken vapaa ois!
Täällä istuvi haikea kaihoni, hurja
Eik' kahleita katkoa voi se kurja...
On vapaus pois!

He rientävät nauruin ja laulelmoin...
Ken ois iloinen noin!
Levotonna mun katsehen' vuottava vierii,
Mut ympärillä vain usmia kierii...
Olen riemutoin!

Tuolla poistavi yön sulo aamunkoi...
Voi ken kuollut ois, oi!
Ikirannoilta jos säde armas sais
Ja mun otsani kuuman vilvoittais...
Jospa kuolisin, oi!

Ja se kuuli hänen laulavan enenevällä kiihkolla:

Ja tässä on lysti poika!
Hei tiruliru-laa,
Hei tiruliru-laa!
Jos maailma käypi nurjaksi,
Minä nauran vaan, minä nauran vaan —
Heti toiseks' se kohta saa!

Ja tässä on lysti poika!
Hei turitiru-tai,
Hei turitiru-tai!
Jos maailman mullin mallin käy,
Minä nauran vaan, minä nauran vaan
Heti ehjäksi se jo sai!

Mutta se kuuli myös hänen laulavan syvällä, tummalla äänellä:

Niin metsän helmasta viileen
Käy järven rannalle viehkeä ään':
Salokyyhkyjen kuherma kulkee
Suviyöhön lempeään.

Ja heille, jotk' istuvat kahden
Nyt toisiaan silmäten, suudellen,
Se on ihana riemujen laulu
Onnen hetkellä armaisen.

Mut hälle, jok' istuvi yksin,
Salokyyhkyn on kuherma viehkeä tuo
Kuni kyynelten lampeen hiljaa
Pois kuoleva sävelevuo.

Ja usein sattui, että hän, laulunsa lopetettuaan, tuntikausin yhä istui flyygelin ääressä suu vielä puoleksi avoinna, ikäänkuin kuulاهدellen syvältä, hyvin syvältä sieltä sisimmistä ajatuksia, jotka yhtyvät hänen omiinsa.

* * * * *

Kaijalta ei ollut jäänyt huomaamatta, kuinka paljon Pietari Dam viime aikoina oli muuttunut. Väliin hän saattoi istua kotvan aikaa ja katsella vaimoansa melkein aralla kunnioituksella. Enemmin kummastutti Kaijaa se, että Pietari Dam tuon tuostakin astui kätkyen ääreen ja katseli poikasta. Ja joka kerta Kaija silloin huomasi kyneleitä hänen silmissään.

Kerran hän vastoin tapaansa jäi illaksi kotia. Hän katseli, kuinka Kaija laittaa poikaansa yöpuulle; ja hän kuuli hänen laulavan vanhaa tuutulaulua:

Tuuti lastani rauhaan,
Tuuti lapselta silmät kiin...

Silloin Pietari Dam hyrähti itkuun.

Hänessä oli vielä suuri palanen lasta, tuossa Pietari Damissa. Lapsenrukouksen lapselliset sanat olivat niin syvästi liikuttaneet häntä, että herättivät valveille sen, mikä hänessä hyvää oli.

Kaija ei tavallisesti paljoakaan luottanut hänen tunteittensa purkauksiin: hän oli niissä liiankin usein pettynyt; mutta hän kuulahti tuota todellista ääntä itkun takaa. Lapsen nukuttua Kaija astui hänen luokseen ja virkkoi, laskien kätensä hänen käsivarrelleen:

— Miksikä sinä yhä jatkat tuota kurjaa elämää? Miks'et tahdo ponnistaa, päästäksesi jälleen kunnioittamaan omaa itseäsi?

Pietari Damin huulet vapisivat, mutta Kaijan katsetta hän karttoi.

— Se on myöhäistä, — sanoi hän.

— Miksikä?

— Siksi... no niin, parasta on, että saat sen tietää heti... siksi, että kapteeni vaatii minua heti menemään naimisiin.

— Kenestä sinä puhut?

— Kapteeni Strömistä.

— Hänenkö tyttärensä kanssa sinä käyt luistelemassa?

— Mistäs sinä tiedät...?

— Näin teidät eräänä iltana lammilla, — vastasi Kaija kylmästi.

Pietari Damille selvisi nyt kerrassaan, mikä pohjaton kuilu heidän välillensä on auennut, kuilu niin syvä kuin konsanaan saattaa olla kahden ihmisen välillä, joilla on erillaiset mielipiteet, erillainen toimintatapa, erillainen elämäkäsitys. — Muistellessaan, kuinka kirkkaana, kuinka luottavana Kaija ennen oli astunut hänen luokseen, tunsu Pietari Dam nyt niinkuin mikä olisi pistänyt häntä sydämeen.

— Tuskinpa sinä *nyt* enää muuta saatat tehdäksään, — virkkoi Kaija samallaisella äänenpainolla kuin äsken.

— Mitä niin?

— Kuin mennä hänen kanssansa naimisiin.

— Niin, kyllä kaiketi sinä siihen suostut, — virkkoi Pietari Dam pisteliäästä.

— Mutta yhdellä ehdolla.

Hän katsahti kummissaan Kaijaan. Onko hänellä todellakin ehtoja? Eikö hän halukkaasti tartu kiinni tähän keinoon, päästäkseen miehestänsä irti?

— En ymmärrä sinua, — sanoi hän, vaikka samassa ymmärsi varsin hyvin.

Kaija katsoi häntä suoraan silmiin ja lausui rohkeasti:

— Ellet sinä luovu vaatimuksistasi lapseen, niin pysyn *minäkin* vaatimuksissani ja olen edelleen vaimonasi täällä.

Toinen ei vastannut, istui vain Kaijaa katsellen: häntä alkoi aavistuttaa, mitä hän oli kadottanut, syöstyessään luotaan tämän naisen, joka kernaammin sallii repiä sydämensä kahtia kuin luopua lapsestaan, jonka hän on maailmaan tuonut. Ja Pietari Dam oli vähällä uudistaa vaatimuksensa, saadakseen sillä tavoin hänet itseensä kiinnitetyksi. Mutta sitten hän muisti kapteenin kasvot, hänen sanoessaan: "Minä *vaadin* teitä naimisiin hänen kanssaan!"

Nuo kasvot ne olivat ikäänkuin polttauneet hänen tajuntaansa, — niin kalpeat ne olivat olleet, ja niin hurja uhka oli niissä ilmennyt. Sitä paitsi, olihan Pietari Dam Hennylle jo luvannut ottaa avioeron. Henny ja hän olivat yhtä mieltä molemmanpuolisesta vapaudesta, kunhan vaan ulkonainen side on olemassa. Henny oli luvannut, ett'ei hän milloinkaan asetu vastakynteen, niinkuin Kaija oli tehnyt. Hennyn kanssa hän on niinmuodoin oleva vapaampi. Ja kun oikein asiata ajattelee, niin mitäpä epäroimisen syytä tässä oikeastaan onkaan...

Mutta Kaija seisoi yhä hänen edessään käsivarret ristissä rinnalla ja kova jännitys kasvoissa. Hän hengitti syvään ja raskaasti... turhaan hän ponnisteli, liikutustaan salataksensa. Ja äkkiä iski Pietari Damiin halu, ruveta kiduttamaan häntä.

— Niin, parasta lienee, että asiat pysyvät entisellään, — virkkoi hän.

Kaija hervahti koko olennessaan, niinkuin olisi saanut näkymättömän iskun, mutta ei ruvennut väittelemään, käänsi vaan selkänsä hänelle ja astui ovea kohti.

Yhdellä harppauksella oli Pietari Dam hänen rinnallaan.

— Tahdoin vain kiusata sinua hieman, — sanoi hän. — Sinä saat sen, mitäs tahdot. Minä annan sinulle täyden oikeuden lapseen.

Kaija hätkähti ja kääntyi ympärinsä. Hän ei vastannut, mutta tuosta tavasta, jolla hän äkkiä nosti päänsä korkealle ja reippaasti, huomasi Pietari Dam, kuinka vapaaksi Kaija nyt tuntee itsensä. Ja vaimonsa katseen kohdattuaan, hänen täytyi ehdottomastikin pyhkäistä kädellä silmiänsä, — niin häikäisevänä päivänpaisteena se säteili ja loisti ja loi lämmintä ympärilleen.

Tällä hetkellä seisoi Kaija, kauaksi katsellen luvattuun maahan... tuntui kuin ei hän lainkaan huomaisi Pietari Damin läsnäoloa.

Pietari Dam tunsi saman pistoksen sydämessään kuin ennenkin ja kääntyi pois.

— Saanhan toki käydä lasta katsomassa? — kysäisi hän.

— Niin usein kuin tahdot, — vastasi Kaija, ja lämpöä kuului äkkiä hänen äänessään. — Mutta, — lisäsi hän, katsahtaen kummastellen häneen, — *pidätkö* sinä todellakin lapsesta?... Voi, jos vainenkin pidät, niin minun käy hirmuisesti sääli sinua.

Ja hän valvoi koko yön ja mietti, quinkahan vaikea Pietari Damin lieneekään luopua lapsesta. Oli jo vähällä tuntua hänestä, että on synti erottaa häntä ja lasta toisistaan.

Mutta Pietari Dam nukkui yönsä rauhallisesti, kuten ennenkin. Päivä oli ollut niin täynnä tunnelmia — ei niitä kannattanut ottaa yöksikin mukaansa.

Huomenissa hän puheli varsin keveästi ja luonnollisesti siitä, mitenkä asiat parhaiten järjestettäisiin, eikä paljoa puuttunut, ett'ei hän myhähtänyt, ajatellessaan, kuinka raskaan yön Kaija oli viettänyt hänen tähtensä.

Neljäs osa Kaijan omaisuutta oli tallella. Sen koroilla, ja saaden lisäksi viisisataa kruunua vuosittain, Kaija tulee huoletti toimeen lapsen kanssa. Dam tarjoutui heti kohta suorittamaan nuo viisisataa kruunua, mutta Kaija ilmoitti jyrkästi tahtovansa itse pitää huolta pojasta, — hän on oleva onnellinen, saadessaan tehdä työtä lapsensa tähden.

Pietari Dam katsahti häneen, olkapäitään kohauttaen. Kaijan into oli hänen mielestään jotakuinkin liioiteltua, ja pian hän lakkasi rahojaan tyrkyttämästäkin: Jos Kaija niin jyrkästi kieltäytyy käyttämästä noita viittä sataa kruunua — *enfin!* Osaa hän ne itsekin käyttää.

Ja vihellellä hän astui portaita alas.

* * * * *

Kaija oli kirjoittanut pari riviä Frans sedälle, ilmoittaen muutamalla sanalla, mitä tapahtunut oli, ja pyytäen häntä vuokraamaan hänelle ja pojalle pienen asunnon.

"Niin pian kuin suinkin sopivan saat," oli hän kirjoittanut, "sillä minä muuttaisin nyt heti."

Kirje oli saapunut perille kaiketikin jo viisi tuntia sitten, mutta setä Fransia ei vielä kukaan kuulunut. Yhä vieläkin istui Kaija, korva eteisen ovea kohti, odotellen, milloin kuuluu tuttuja askeleita portailta. Hänet oli jälleen vallannut tuo tuskallinen pelko, joka aika ajoin sai hänen sydämensä sykkimään niin rajusti, että jok'ainoa lyönti teki kipeätä.

Mitähän, jos hän onkin kuollut! Jos ei hän jaksanutkaan kestää sitä sanomaa, että minä olen vapaa! Jos en enää milloinkaan saa tilaisuutta sanoa hänelle:

"Kolme vuotta vielä, setä Frans... kolme vuotta vielä... sitten me astumme luvattuun maahan!"

Kokonaisen tunnin oli Kaija kävellyt lattiata edestakaisin... hän oli ottanut kätkeystä pojan ylös ja pannut hänet takaisin siihen, vähintäkään ajattelematta, miksi hän niin tai niin tekee... Kas tuossa poikanen kätkeyessään loikoo, leikkien Frans sedän antamalla rämyllä ja katsellen sitä silmillä niin kerrassaan sedän silmien kaltaisilla, että Kaijan täytyi suutelemistaan suudella niitä. Poika pudotti rämy, ja äiti oli juuri nostamaisillaan sitä ylös, kun kello soi. Nuolena riensi Kaija avaamaan ovea.

Niin tuskallista oli hänen pelkonsa ollut ja niin rajua hänen ilonsa nyt, että hän teki, mitä ei ollut tehnyt hamasta siitä saakka kuin naimisiin oli joutunut: riensi hänelle kaulaan.

Ja setä Frans sulki hänet syliinsä... kätki hänet kuin linnunpoikasen rintaansa vasten... näytti kuin Kaija olisi kadonnut hänen poveensa.

Tämä syleily oli riemullista, sanatonta laulua! Mutta siitä vavahtelevasta tavasta, jolla setä Frans useampia kertoja otti häntä päästä ja suuteli häntä silmiin, Kaija kyllä huomasi, kuinka paljon tuskaa setäkin oli kärsinyt.

Vihdoin hän päästi Kaijan irti, ja yhdessä he menivät arkihuoneeseen. Siellä pakotti Kaija hänet istumaan korkeaselkäiseen tuoliin akkunan luona ja otti häneltä hatun ja kepin.

— Etkös sinäkin käy istumaan? — kysyi setä Frans, osoittaen tuolia vieressään.

— En, — vastasi toinen; — ensin tahdon sinua katsella oikein tarkasti.

Kaija huomasi, heti kuin valo oli kohdannut sedän kasvoja, että setä oli muuttunut siitä saakka kuin he viimeksi olivat nähneet toisiansa. Ensin hän luuli siihen syyksi pieniä, hienoja ryppyjä silmäkulmissa, mutta pian hän näki hänen tukkansa käyneen harmaaksi.

— Voi sentään! — huudahti Kaija, vilpitön suru syvässä äänessään. — Sinun kaunis, musta tukkasi! Voi että minun piti ennättää tehdä sun tukkasikin harmaaksi!

— Sinä et sitä ensinkään ole tehnyt, — vastasi toinen kartellen. — Sellainenhan se on ollut jo kauan aikaa.

— Hiukkasen harmaata ohimoilla ja niskassa, niin, mutta ei koskaan noin paljoa kuin nyt.

— Minkäs sille tekee? — virkkoi setä Frans ja harasi kädellä tukkaansa, veitikkamaisesti myhähtäen: — Siitä sen nyt näet, että minä alan tulla vanhaksi.

Kaija kumartui silloin varovasti hänen ylitsensä, ikäänkuin lukeakseen kaikki näkemänsä harmaat hivukset.

— Tiedätkös, — puheli hän, — minusta tuntuu kuin jok'ainoa harmaa hivus tuossa olisi punottu minua

varten.

Setä Frans katsahti häneen ja virkkoi, päätänsä nyökäyttäen:

— Niin on, siitä saat olla varma, iloinen ja varma.

— Iloinen ja varma, — toisti Kaija myhähtäen ja muisti itsekkin kerran käyttäneensä samoja sanoja.

— Mutta miksi sinä tulit niin myöhään? — kysäisi hän äkkiä. — Minä pelkäsin jo sinun olevan sairaana.

Toinen naurahti, huomattessaan tuon pelvon-alaisen ilmeen, joka Kaijan kasvoille nousi joka kerta kuin hän siitä puhui.

— Katselin matkalla asuntoa teille, — selitti setä Frans.

— Sattumoisin tarjottiin erästä asuntoa, joka sinulle sopii, enkä tahtonut päästää hyvää tilaisuutta käsistäni. Se on koko lailla syrjässä... huoneet valoivat, somat... ei ylen suuret... mutta mitäpä suurta tilaa sinä poikasi kanssa tarvitsisitkaan!

— En suinkaan; me tyydymme varsin vähään. Ja aatteles, että kaikki se on oleva meidän, yksin Hellen ja minun! Aatteles, kun sinä sitten tulet meille teetä juomaan!... aivan niinkuin entisinä aikoina, jolloin minä olin teellä sinun luonasi... ja sinä sitten luet minulle ääneen!... Niin me nytkin luemme, — lisäsi hän innokkaasti, — kaikki pitää olla aivan kuin ennenkin... täydellinen luottamus toisiimme, ei salaisuutta toisiltamme pienintäkään.

— Niin juuri, ei pienintäkään, — vahvisti setä Frans.

— Me näemme toisiamme joka päivä, eikä meidän välimme silti käy vanhaksi. Ilo meidän rakkaudessamme on oleva uusi joka päivä, mikä eletään... sitä minä siltä vaadin enkä vähempään tyydy.

— Siinä juuri sinun voimasi, — sanoi Kaija, — ja kaikista vähimmin minä soisin sinun olevan juuri sitä vailla.

— Mutta kolme vuotta on pitkä aika, — virkkoi setä Frans. — Etkö pelkää rakkautesi väsyvän?

Kaija naurahti hiljaisen naurun, onnellisen...

— Etkö sinä pelkää malttisi loppuvan? — kysyi hän vuorostaan.

Setä Frans pyöritti päätään ja naurahti niinkuin hänkin.

— Jaakob palveli seitsemän vuotta Raakelin tähden, — sanoi hän; — tottahan minä jaksan palvella kolme sinun tähtesi... kolme vuotta, jotka todellisuudessa tekevät kaksikymmentä, lisäsi hän, tuntien, että kolme vuotta on liian kaukana.

Kaija seisoivat katsellen häntä värähtelevällä hymyllään.

— Kuinka elämä on oleva ihanaa! — huudahti hän. — Ja kuinka me sitten kilvan rakastamme Helleä!

Tuntui kuin olisi poikanen kuullut nimensä. Hän rupesi samassa niin rajusti potkimaan kätkyessään ja ilmoitti parilla voimakkaalla parahduksella, että tahtoo muka hänkin olla joukossa. Äiti riensi ottamaan hänet ylös, nosti olalleen ja alkoi tanssia hänen kanssaan ympäri huonetta. Iltapäivän aurinko välkähteli hänen hameellaan, pyhkäisi pojan hienoa hipiätä ja valoi lämmintä hohdettansa äidin nuorekkaille, onnellisille kasvoille.

Setä Frans katseli heitä kumpaaikin, ja hänestä tuntui kuin he nyt olisivat, hänen omiansa, — niin valtava rikkauden tunne kävi hänen sielunsa läpi.

— Aatteles! — virkkoi hän puolittain itseksensä. — Todellakin kolme vuotta vain, niin jo saavutaan luvattuun maahan!...

Kaija pysähtyi ja katsahti häneen.

Setä Frans oli ajatellut aivan samaa kuin hän... oli pukenut ajatuksensa samoihin sanoihinkin kuin hän!...

Setä Frans astui hänen luokseen, ja Kaija nojasi häntä, vasten, lapsi olalla.

— Mun maailmani pienoinen! — lausui Kaija hiljaa ja sydämellisesti, siirrellen katsettansa lapsesta häneen ja hänestä lapseen jälleen. — Ei! — sanoi hän äkkiä, painaen päänsä takaisin Frans sedän rintaa

14.

Ja päiviä tuli,
Nopeita kuin nuoli,
Nuo lämmön ja valon
Ja voimain päivät!...

Jos vuosi tästä päivästä ken olisi jommaltakummalta heistä kysynyt, mihinkä aika oli luiskahtanut, niin eivät he olisi osanneet siitä selvää tehdä itselleen eikä muillekaan, — niin olivat hetket ja päivät, viikot ja vuodet kiittäneet... keveämmin kuin kiittää ensimmäinen siniperho kautta valoisan keväisen päivän, nopeammin kuin laulakse ensimmäinen pääskynen ensimmäisen varhaisen kesähattaran halki.

Ei kumpikaan tiennyt, mitenkä aika oli kulunut. Väliin Kaija kumminkin virkkoi:

— Setä Frans! Minnekä ne päivät joutuvat! Tuntuu kuin ne karkaisivat käsistä, niin että oikein täytyy niitä pidellä. Elämä käy liian lyhyeksi sinulle sekä minulle, jos tällaisin jättiläis-askelin sen läpi astutaan.

Toinen se vaan nauroi häntä:

— Niin sen juuri ollakin pitää. Muista: Lyhytkin elo on, kun se rikas on, paremp' aina kuin köyhä ja pitkä.

Setä Frans oli nyt nuorempi kuin koskaan ennen. Veitikkamaisuus oli palannut hänen silmiinsä, ja hänen astuntansa oli jälleen reipasta ja notkeata. Kadulla kulkiessaan hän myötäänsä hyräili ja välisti yllätti itsensä laulamasta oikein ääneen.

Nuo hienot, elähteleväiset piirteet hänen suunsa ympärillä ne näyttivät myötäänsä myhäilevän, ei niin, että tuon hymyn olisi oikeastaan nähnyt, mutta niin, ett'ei saattanut kääntää silmiänsä niistä: niin onnellinen oli niissä ilme.

Kaija oli käynyt solakammaksi ja hiukan kalpeammaksi entistänsä, mutta ilosta hän vaan loisti, istuen kumarruksissaan lukemassa korehtuuria, jonka setä Frans oli hänelle hankkinut. Sillä työllä hän suunnilleen ansaitsi ne viisisataa kruunua, mitkä hän vuosittain vielä elannokseen tarvitsi.

Entä Helle? Hellellä oli olo kenties parhain kaikista. Hän oli ruvennut astua lylleröimään pienillä, lyhyillä, paksuilla jaloillaan, ja sitä tehdessään hän näytti arvelevan, että koko maailma on hänen omansa. "Tsaariksi" häntä setä Frans sanoi, kun poikanen pysähtyi äitinsä viereen ja, katse kuin millä mahtavalla hallitsijalla, komensi: "Helle tylliin." Mutta kun syliin oli päästy, muuttui kasvoissakin ilme, silmät kävivät veitikkamaisiksi ja lempeiksi, ja hän painoi päänsä äidin rintaa vasten ja huokasi niin sanomattoman onnellisena.

Musta, kihara tukka lasi hiukan otsalle, niinkuin Frans sedälläkin, ja silmissä oli sama vaihteleva väri kuin hänelläkin, mutta suu ja leuka muodostuivat yhä enemmän äidin mukaan. Ainoa, minkä poikanen näkyi perineen Pietari Damilta, oli tämän lujarakenteinen, tanakka, pieni ruumis ja tavattoman siromuotoiset korvat.

Pietari Dam näkyi unohtaneen, että lasta on olemassakaan.

Sinä päivänä, jolloin Kaija lapsi sylissänsä oli hiljalleen astunut portaita alas, uuteen asuntoon lähtiessäänsä, oli Pietari Dam seisonut ovelle ja katsonut heidän jälkeensä vesissä silmin, sydämessä se tunto, että noitten kahden mukana lähtee pois parhain, mitä hänellä on ollut. Moniahta tunti sen perästä ei hänen kasvoissaan ollut pienintäkään surun jälkeä. Viikon päivät sen jälkeen hän tuli kuulemaan, kuinka Helle jaksaa. Hänen lähtiessään Kaija saattoi hänet ovelle ja pyysi häntä tulemaan niin usein kuin vaan haluaa lasta nähdä.

Mutta sen koommin ei Kaija ollut häntä nähnyt. Hän kuuli Pietari Dam in hakeneen kuninkaalta lupaa naimisiin ennen eroajan päättymistä ja toivoi vilpittömästi, että hänen hakemuksensa onnistuisi. Ylimalkain ajatteli Kaija häntä kuten ventovierasta konsanaankin.

Sanattoman suostumuksen mukaan vietti setä Frans kaikki illat hänen luonaan. Hän tuli jo aikaisin iltapäivällä. Silloin he aina lukivat yhdessä tai läksivät kävelemään.

Ja Helle se istui kokonaan kiintyneenä mieluisimpaan leikkiinsä: rakenteli taloja, jotka aina romahtivat kokoon, kun hän suurella vaivalla oli saanut ne pystyyn, tai väänsi vettä pumpusta, joka ei milloinkaan tyhjentynyt. Kuultuaan setä Fransin askeleita eteisestä, hän nousi heti ja läksi tallustamaan ovea kohti. Ei ollut maailmassa mitään niin autuaan onnellista kuin istua Frans sedän hartioilla ja tuivertaa häntä tukasta tai köröttää kirkkoon hänen polvellaan, sedän vihellellessä niin kovin hausvasti.

— Keijo jotain Hellelle! — tuli sitten aina, ja setä Frans se ei milloinkaan väsynyt kertomasta. Hän tuhiasi pojalle kaikki ne hyväilyt, mitä ei uskaltanut Kaijalle antaa. Ja Kaija hymyili, tuota nähdessään. Setä Frans ei puhunut milloinkaan rakkaudestansa, mutta tuhansin eri tavoin hän osasi osoittaa Kaijalle hellyyttä ja saada hänet huomaamaan sen.

Kerran hän toi tullessaan suuren kiikkuhevosen.

— Se on Hellelle, — sanoi hän, vastaten Kaijan kysyvään silmäykseen.

Toisen kerran tuotiin ampeli eteiseen.

— Minä huomasin, — niin kuului puolusteleiva selitys, — minä huomasin sinun välisti satuttavan itseäsi nurkkakaappiin pimeässä.

Ja kerran taas hän toi mukanaan nahalla vuoratun kapan.

— Älä nyt toru minua, mutta minä pelkään, että sinua palelee tuossa vanhassa kapassa, — niin hän virkkoi ja muutta mutkitta ripusti sen Kaijan hartioille.

Setä Frans ajattelee häntä alati — tuo tieto teki Kaijan sanomattoman onnelliseksi... ja kun he sitten kolmisin piehtarivat lattialla, yhtä innokkaasti kisaan kiintyneinä, silloin — niin Kaijasta tuntui — ei puutu kuin yksi seikka hänen täydellisestä onnestaan.

* * * * *

Säännöllisesti he joka sunnuntai läksivät yhdessä Oringeen. Toinen heistä oli olevinaan prinssin adjutantti, toinen prinsessan hovineitsyt, ja kummallakin oli erittäin rauhoittava vaikutus sairaasen. Jos he kerrankin jäivät tulematta, kävi hän heti levottomaksi ja rajuksi. Senpä tähden he kävivätkin siellä säännöllisesti.

Kaijasta tuntui, ett'ei hän milloinkaan saata suorittaa velkaansa niiltä monilta vuosilta, jolloin äitiä oli pidetty poissa hänen tajunnastaan, jolloin äiti oli ollut kuin kuollut häneltä. Eikä hän mielestään milloinkaan voi maksaa sitä velkaa, jota isä kasvattaa yhä suuremmaksi päivästä päivään. Häntä painoi tuo ajatus: kuinka hän saisi korvatuksi kaiken sen, mitä isä niin monen vuoden kuluessa oli laiminlyönyt?

Setä Frans huomasi, kuinka tuo tunto on vähällä muodostua sairaalaiseksi hänessä. Siksi hän kerran virkkoi tyyneesen tapaansa:

— Jos minä kerran *hänen* mielestään kelpaan prinssin sijaiseksi, niin saattaisit sinäkin hyväksyä minut.

Ja silloin hävetti Kaijaa.

— Sinä olet vaan liian hyvä, — vastasi hän, punastuen hiukan, nähdessään sedän nauravan. Mutta siitä pitäin hän pääsi noilta ajatuksilta rauhaan.

Ensimmäisenä kesänä, minkä hän vietti yksin poikansa kanssa, he asuivat loma-ajankin kaupungissa, mutta seuraavana, kun poika oli kaksi vuotta vanha, ehdotti setä Frans, että oltaisiin maalla heinäkuun puolivälistä elokuun loppuun. Hellen tekee hyvää piehtaroida ulko-ilmassa.

Kaija innostui ehdotukseen.

— Mutta minnekä mentäis? — kysyi hän.

— Minä ehdottaisin Rödvgiä. Merikylvyt ovat siellä erinomaisia ja Höistrupin lehto jotain hurmaavaa.

— Mennään vaan Rödvgiin! — huudahti Kaija loistavin silmin. — Helei, Helle! Nyt sinun tulee lysti olla! Saat rakentaa taloja hiekassa ja kuulla leivosen lauluja!

Ja vallattomasti hän läksi hyppimään poikanen sylissä, ja poika piteli häntä päästä ja huitoi jaloillaan minkä ennätti.

Ilosilmin heitä katseli setä Frans.

— Kuinka siellä tulee olemaan ihanaa! — virkkoi hän.

Yhdessä sitä mennään — se oli heidän kumpaisenkin mielestä ihan itsestäinen asia.

Mutta oli toisia, jotka eivät yhtä vapamielisesti asioita harkinneet, ja Kaija kohtasi seuraavina päivinä useinkin hyväntahtoisia tuttavvia, jotka pysäyttivät hänet kadulla, tiedustaen:

— Onko siinä todellakin perää, että sinä muutat maalle setäsi kanssa?

Kaija punastui vihasta noitten häjyjen viittausten vuoksi, mitä sanojen takana piili, ja vastasi reippaasti:

— On. Miks'en muuttaisi?

— Miksikö! — kuului kuorossa yrmeästi. — Kaija kulta! Tiedäthän sinä, millainen maailma on. Teistä on tänä talvena paljokin ollut puhetta, hän kun niin usein käy sinun luonasi, ja kun te nyt päälle päätteeksi muutatte maallekin yhdessä, niin arvaathan sen, mitä ihmiset sanovat.

Kaijan hyppysiä kutkutti. Hänen teki mieli paiskata puhujalle pari lämpöistä korvapuustia, yhtä lujaa kuin vilpitöntäkin, mutta hän hillitsi itsensä. Hän keikautti vain niskaansa, niinkuin hänen tapansa oli, suutuksissaan ollessansa, ja vastasi ylpeästi:

— Min'en välitä rahtuakaan siitä, mitä ihmiset puhuvat. Minulla ei ole mitään salassa pidettävää, ei minulla, eikä hänelläkään.

Eräälle kovin tungettelevalle vanhalle ystävälleen hän kumminkin polkaisi jalkaansa katukäytävään ja huudahti:

— Mutta onko sitten ihmisten tässä kaupungissa ratki mahdoton käsittää puhtaita välejä?

Mutta kun muistutuksia alkoi kuulua yhä tiheämpään, ja pistopuheita tuli jok'ikinen päivä, niin alkoi tuo vähitellen kirvellä mieltä.

Kaija oli arka maineestaan, niinkuin jokainen puhdas nainen on, ja häntä katkerointi se ajatus, että joku sen tahraisi. Katkerinta kaikesta oli hänelle se tieto, että heidän yksityis-elämänsä, heidän hienotunteiset, kauniit välinsä, jotka ainoastaan he kumpikin tunsivat, ovat joutuneet uteliaitten sormien hypisteltäviksi ja lyhyelle kurrottujen aivojen typerän arvostelun alaisiksi.

Niin usein kuin hän sanoikaan itseksensä: min'en ole kellekään ihmiselle velkapää tekemään tiliä meidän väleistämme, ei siihen tule kenenkään muun kuin hänen ja minun, niin aina häntä kumminkin tuskoitti se ajatus, että uteliaat silmät heitä vartioivat. Hän rupesi jo ajattelemaan, että kenties olisi oikeinta, jos he asuisivat maalla niin kaukana toisistaan kuin suinkin mahdollista, mutta toiselta puolen hän tunsu itsessään jotain, mikä kapinoitsee sitä vastaan, että hän välinpitämättömille ihmisille kantaisi moisen uhrin. Hänkö, joka ahnasteli jok'ainoata sekuntia, minkä he yhdessä viettivät! Hänkö, joka laski koko elämänsä niitten hetkien mukaan, jolloin hän näki setä Fransin!

Hän ei voinut eikä tahtonut sellaista uhria kantaa. — Entinen pelko heräsi hänessä jälleen: Hänhän saattaa äkkiä kuolla! Ja kuinka hän sitten katuisi jok'ainoata minuttia, mikä olisi jäänyt tasan panematta hänen kanssaan! Hän makasi valveilla vuoteessansa yöllä, ja ajatukset ne hyörivät ja pyörivät hänen päässään. Mutta kun setä Frans tuli, ei Kaija koskaan saattanut ottaa tuota seikkaa puheeksi: häntä ikäänkuin hävetti.

Ihmisten puheet! Mitä setä Frans niistä!... Tuo niin sanottu yleinen mielipide, — mitä hän siitä välittää! Hän kulkee omaa tietänsä, nyt, niinkuin aina, ja Kaija tiesi, kuinka suunnattomasti hän halveksii muotoja!... Mutta taistelu oli sittenkin jättänyt jälkiä Kaijaan. Hän kävi kalpeaksi ja harvapuheiseksi, ja matka-arkkunsaa ääressä puhaillessaan hän tunsu, että lähdön ilo oli poissa.

Hän oli kuin ainakin se, joka kernaasti tahtoisu olla iloinen, mutta ei voi.

Setä Frans tarkasteli häntä, ja Kaija oli vakuutettu siitä, että setä tietää hänen ajatuksensa, vaikk'ei mitään virka. Näytti siltä kuin setä tahtoisu, että hän taistelisi taistelunsa loppuun yksinään.

Oli lähtöpäivän aatto. Setä Frans istui arkihuoneessa, leikkien Hellen kanssa. Kaija kulki edestakaisin huoneessa, pannen tavaroita arkkuun, joka oli puolillaan tuolla ovella. Äkkiä hän kumartui syvälle arkkuun, peittääkseen punastumistaan, ja sanoi välinpitämättömästi:

— Meille kolmelleko sinä tilasit huoneet siellä hotellissa?

— En, — vastasi toinen lyhyesti; — Hellelle vaan ja sinulle.

— Missäs sinä sitten asut? Kaija kääntyi äkkiä häneen.

— Enpä oikein tiedä... *Jos* minä tulen mukaan, niin saanen minä asunnon jossain kalamökissä rannalla.

— *Jos* tulet mukaan! — huudahti Kaija hätäyntyneenä.

— Niin, — vastasi setä Frans, — sillä minä tulen mukaan ainoastaan siinä tapauksessa, että saamme olla koko päivät yhdessä, ymmärrätkö: ei muutamia, niukalti mitattuja hetkiä, vaan koko päivät! Minä en tule, jos aiot uhrata minut sovinnaisuuden alttarille, ja sitähan sinä olet näinä päivinä yhtämittä mielessäsi hautonut.

Kaija oli käynyt hehkuvan punaiseksi; silmät olivat täynnä kyyneleitä.

— Setä Frans! — sanoi hän hiljaisella, vavahtelevalla äänellä, — älä ole pahoillasi minuun.

Setä Frans astui hänen luokseen, taluttaen Helleä kädestä. Poikanen ojensi toisen kätensä äitiä kohti, joka heti otti sen omaansa.

— Katsos! — puhui setä, luoden häneen syvän katseen, — niin kauan kuin me kaksi saatamme katsoa vapaasti toisiamme silmiin, *tämä* käsi omassamme, niin kauan emme ole kellekään tiliä velkaa... Ylipäänsäkään emme ole mistään tilin-alaisia kellekään, — lisäsi hän lujalla äänellä, — paitsi pojalle tässä. Ja hänen edessänsä me kerran seisomme puhtaina. Hänen ei tarvitse milloinkaan hävetä meitä.

Kaija oli päästänyt irti poikasen käden ja kietonut käsivartensa Frans sedän kaulaan.

— Setä Frans! — sanoi hän silmät vesissä ja leikillään puistaen häntä takin kauluksesta, — sen minä sanon, että minne ikinä sinä lähtenekään, vaikka maailman ääreen, niin me tulemme Hellen kanssa perässä... et sinä meistä enää pääse... minä taas en aio kätkeä sinulta ainoatakaan silmänräpäystä päivästäni.

— Et ainoatakaan silmänräpäystä! Lupaatko sen? — kysyi setä Frans loistavin silmin.

— Lupaan.

Rakkautta säteili Kaijan koko olento... Frans sedästä tuntui, että hänen täytyy sulkea syliinsä tuo nuori vaimo ja hellittämättä pitää häntä niin kauan, kunnes on saanut hänet kokonaan omakseen... Mutta hän kääntyi äkisti ympärinsä, sieppasi pojan olalleen ja läksi juoksentelemaan hänen kanssaan ympäri huonetta.

— Itä, vielä; itä, vielä! — huudahteli Helle, ponnistaen pieniä, lyhyitä jalkojaan hänen rintaansa vasten.

Hän oli kuullut äidin sanovan "setä Frans", nyt hän koetti sanoa samaa, mutta ei siitä tullut muuta kuin "itä". Ja tämä ainoa sana — lausuttuna kaikella sillä iloisella ja ylpeällä mielihyvällä, minkä lapsi tuntee, ensimmäisiä sanoja soperrellessaan, — tämä sana oli Hellen ensimmäinen pikku lahja setä Fransille.

* * * * *

Joka kerta kuin Kaija myöhemmin elämässään näitä päiviä muisteli, joka kerta hän tuns sydämensä lyövän samanlaisia hurmaavan ilon lyöntejä kuin silloinkin... riemullisia lyöntejä nuoren onnen... voimallisia, rohkeita lyöntejä suuren onnen...

Rakas oli hänelle siitä pitäin aina Rödvingin merenranta ja Höistrupin lehto. Siellä, missä metsäruusut kietoutuivat yhteen kaprifoliain kanssa, ikäänkuin sulkeaksensa tietä satujen linnaan, siellä heidän onnensa kasvoi nuorta, vahvaa kasvuansa, siellä heidän aate-elämänsä saavutti satoisimman kehityksensä, ja siellä he ensi kertaa rupesivat haastelemaan kodista, minkä he laittavat, tekemään pohjapiirroksia, sommittelemaan suunnitelmia.

— Aatteles! Ei ole kuin puolitoista vuotta jäljellä! — virkkoivat he välisti toisilleen, ja niin he noista puolestatoista vuodesta haastelivat kuin olisi se yksi viikko vain.

Tuntikausin he välisti istuivat meren rannalla, aaltojen loisketta kuunnellen ja hiljaa haastellen, sill'aikaa kuin Helle kaiveli hiekassa ja tuon tuostakin keskeytti heidät kirkkaalla, lyhyellä naurullaan. Väliin he viskelivät voileipiä, vuoroin kiusottelivat kaloja ja olivat kokonaan vaipuneet jokapäiväisen elämän pikku iloihin ja suruihin... mutta aina kuin he saapuivat Höistrupin lehdon laitaan, silloin

ikäänkuin lumous heidät valtasi. Pysähtyen he silloin katsahivat toisiinsa ja kysäisivät:

— Eikö sinusta tunnu, niinkuin astuttaisi yhdessä satujen maahan...?

Eikä kumpikaan aatellut, että satujen maana on heidän rakkautensa, joka lankojansa kehräilee joka päivä pitkin vuotta, ja pujottelee niitä ruusujen ja kaprifoliain välitse yhä vain lumotun linnan suuntaan, yhä vain kohti luvattua maata, joka näinä aikoina tuntui olevan heitä lähempänä kuin se lehto, johon he astuvat, lähempänä kuin ilma, jota he hengittävät, lähempänä kuin sammal, jota heidän jalkansa polkee!

Armas, armas Höistrupin lehto! Nuo sinun polkusi kummalliset, niin kapeat, että niitä tuskin näkee, ja niin loitos kierteleväiset, ett'ei luulisi niitten milloinkaan päättävän... nuo metsäkyhkysi, jotka myötäänsä kuhertelevat, nuo satakielesi, jotka laulavat vielä kauan Juhannuksen jälkeenkin... nuo sinun lähteesi, jotka äkkiä silmänsä aukaisevat... ja sinun tuoksusi, tuo reheväin keltaisten kaprifoliain hurmaava tuoksu — eihän kummakaan, jos sinä sielun tenhoat! Ei kummakaan, jos ne kaksi, jotka sun helmassasi elivät elämänsä kirkkaimmat päivät, eivät enää milloinkaan voineet sua unhottaa! Heidän rakkautensa kirkastui ja kävi sopusointuun, niinkuin latvain väri vaihtelut vehmaisessa viidakossa. Tuntui kuin se olisi uinut veden pintaa yhdessä kera aamuisen auteren...

Helle poika päivettyi ja voimistui ulko-ilmassa, koko hänen pikku olentonsa uhkui terveyttä, ja ilosta hän hyppi, astuessaan heidän keskellensä, kädestä kumpaakin pitäen. Hän sai heidät nauramaan äkillisillä mielijohteillaan ja utterilla yrityksillään saada sanat lausutuiksi hyvin ymmärtäväisesti.

Heidän astuessaan kylän läpi, poika välissään, oli heidän yhdennäköisyytensä niin silmiinpistävä, ett'ei kukaan epäillyt heidän sukulaisuuttaan, ja samalla oli tuon ryhmän ympärillä niin sopusointuinen onnellisuuden asu, että se muodatti lämpöänsä kaikkialle ympärillään ja ikäänkuin heisteli kaikkien vastaantulijaan kasvoista.

"Onnelliseksi perhekunnaksi" heitä kylänväki sanoi, sydämessä välitön tunto siitä, että kun heidät kohtasi, niin tuntui kuin olisi kuullut kauniin sadun.

Ja onnellinen perhekunta se otti jokaisen eletyn päivän uutena ilona. Ei he tienneet, minnekä päivät ja viikot joutuvat... he tiesivät vain, kun maalta oli lähdettävä, että elämä oli ollut satumaisen ihanaa.

Ei kumpainkaan löytänyt sanoja, lausuakseen julki niin runsasta onnea, mutta salamoina heidän ajatuksensa sävähtelivät toisesta toiseen... ja vuoroin setä Frans vihelteli, vuoroin Kaija lauleli, ja aina piti poikanen riemuisata iloa heidän keskellensä.

Mutta joka ilta, kun he kahden astuivat alas merenrantaan, istahti Kaija korkealle kivelle veden ääreen, kädet ristissä polvien ympärillä, ja lauloi syvällä, lämpimällä äänellään loitos maasta, kauas, kauas tuonne ulos ulapoille.

Setä Frans oli pitkällään hiekassa kiven juurella, katsellen häntä, ja silloin hänen silmissään värit vaihtelivat kuin meren pinnalla tuolla.

— Laula vielä! — pyysi hän, toisen tauottua.

Ja Kaija lauloi hänen nuoruutensa laulun:

Oma vuokkonen,
Sulosilmäinen!
Sä kultainen kude
Ja hienoinen!
Kun illalla metsästä karkelon kuulen,
Sulla hattun' ja rintan' ma kaunistan.
Pian luonani nään minä armahan',
Hänet nään, punahuulen.
Armas! Vuokkoja ilmaan sä heitit...
Armas! Vuokkoihin poskesi peitit...
Poskesi pehmeän, sulkkuisen,
Kuni vuokon vaippa, niin vienoisen.
Oma vuokkonen,
Sulosilmäinen!
Kun taivuin ja poimin
Sinut, armahain,
Niin juurellas vain
Heti hurme hulvahti rinnastain...!

Laulun jälkeen Kaija istui tuokion aikaa yhdessä kohden, katsellen kauas, huulet vielä puoleksi avoinna, ja setä Frans tarkasteli noita lausevia piirteitä hänen suunsa ympärillä ja sulki sitten silmänsä.

— Laula vielä! — virkkoi hän. — Laula siitä, kuinka riemullista on elää ja kuinka iloista kuolla.

Mutta Kaija ei laulanut.

— En ymmärrä sinua, — sanoi hän. — Kaikki muut puhuvat kuolemankammosta, kärsimyksestä, tuskasta ja kuolemanpelvosta... sinä vaan puhut kuoleman ilosta.

— Iloa se onkin, niin minä luulen, — vastasi setä Frans. — Et liene milloinkaan nähnyt toukankotelon puhkeavan ja perhosen lentävän ulos, mutta minä olen, olen monta kertaa. Saatan tuntikausia katsella toukkaa, joka muuttumistansa odottelee, henkeäni pidättäen minä varron, millä hetkellä ihme tapahtuu. Ja silloin minä omassa itsessäni tajuan, mitä vapaudenriemua toukka tuntee, huomattaessaan, että sillä on siivet. Mitä perhonen kuolleesta, toukasta välittää! Sillä on siivet... se lentää kohti aurinkoa... ei se ajattele enää sitä, mikä nyt on pelkkää tomua vaan! Mutta ihmiset eivät pääse ajattelemasta tyhjää verhoa; se se on, joka kuolemankammon synnyttää. Ja sittenkin se on vain toukka, joka perhoseksi muuttuu! Mitäpä tapahtuu ihmisen kuoltua? Ei muuta kuin että sielu saa siivet... Luulisihan siinä olevan ilon syytä!

Kaija huokasi syvään.

— Niin, niin! — virkkoi hän. — Niin se minustakin tuntuu, kun sinä tuolla tavalla puhut. Mutta kun *katson* kuolemaa, silloin se on kauhistus, yksi ainoa suuri kauhistus!

Setä Frans ei vastannut; hän näkyi vaipuneen mietteisin.

— Tekisi mieleni lukea sinulle, mitä Kierkegaard sanoo kuolemasta, — virkkoi hän sitten.

— Min'en ole milloinkaan ymmärtänyt henkiheimolaisuutta hänen ja sinun välilläsi, — vastasi Kaija. — Elämä oli hänelle pelkkää surua, mutta sinä, sinä puhut kuolemanilosta!... Hänen luontonsa oli yhtä rikkirevitty kuin sinun on sopusuhtainen.

Toinen vaikenen hetkisen, ja vähäinen hymy elähti hänen suupieliensä.

— Minä tunnen hänen paradoksinsa, — sanoi hän, mutta sittenkin hän on kuin jättiläistammi kitukasvuisten puitten keskellä. Kokonainen miespolvi ei saa koskaan kylliksensä ammennetuksi hänen suunnattomasta rikkaudestaan... se ei kohoa koskaan niin korkealle, että pääsisi ulkopuolelle hänen personallisuusvaatimuksiensa. Hän oli kristillisyyksivaatimuksillansa vähällä maahan kukistaa sekä itsensä että muut, mutta min'en voi sille mitään, että, jos minun tulisi valita itselleni pappi, niin hänet minä aina valitsisin. Tuntuu, niinkuin ei olisi sijaa muille ensinkään...

15.

Ja päiviä tuli,
Hädän päiviä, niin...
Ilot tuskihin vaihtui
Ja murheisiin,
Mut kaikki, kaikki
Ne *kestettiin*.

Sen päivän aamuna, jolloin heidän oli määrä lähteä Rödvigistä, tuli Oringen ylilääkäriltä sana: rouva Halling on saanut ankaran hermokuumeen, jonka vuoksi ylilääkäri pyytää heitä tulemaan niin pian kuin mahdollista; sairaalla ei liene enää montakaan päivää jäljellä.

He lähtivät samana aamuna ja ottivat Hellen mukaansa.

Kaija ei puhunut koko matkalla mitään. Frans sedän täytyi siis pitää Helleä hyvillä mielin. Ja hänen polvillaan nyt poikanen keikkui, matkien junan vihellyksiä ja heitellen sormisuukkosa jokaiselle uudelle vieralle vaunussa. Ja hänen syliinsä poikanen nukkui, kätöset ristissä ja musta kiharapää "itän" rintaa vasten.

Sairastaloon tultuansa, he jättivät pojan hoitajattaren huostaan ja läksivät yhdessä sairaan huonetta kohti.

Kaija pysähtyi ovella ja veti syvään henkeä.

— Minä pelkään, — virkkoi hän, — minä pelkään kuolemaa.

Setä Frans otti häntä kädestä sillä omituisella, varmalla tavalla, joka aina rauhoitti Kaijaa.

— Ja minä olen iloinen, kun saan näyttää sinulle, kuinka kaunista se on, — sanoi setä.

Heidän astuttuaan sisään, käänsi sairas heti kasvonsa heidän puoleensa.

— Minkä sanan tuot prinssiltä? — kysyi hän, kiinnittäen kuumeiset silmänsä setä Fransiin.

Tämä istahti tyynesti tuolille vuoteen ääreen.

— Tällaisen, — virkkoi hän, — tällaisen tuon sanan: nyt saat lähteä matkalle, milloin vaan tahdot; vankihuoneen ovet ovat auki nyt.

Sairaana silmät loistivat. Hän pyyhkäisi tuuhean, mustan tukkansa otsaltaan ja kohotti heikkyyttänsä.

— Hyvä oli, ettäs tulit, — puheli sairas. — Sinä ymmärrät aina, mitä minä tarkoitan. Jotain on olemassa tuolla takana... aivan toisenlainen elämä kuin tämä. Sano, millaista se on.

Frans setä kumartui ja pani suunsa lähelle hänen korvaansa.

— En tiedä, millaista se on, — vastasi hän; — enhän ole itse sitä nähnyt. Mutta aatellesani sitä, olen kuulevinani kahletten kirpoavan.

— Niin se onkin, — sanoi sairas. — Minä tunnen tuon äänen. Aina minusta, täällä astuessani, tuntui kuin kuuluisi kahletten kalinaa. Voi, tiedäs, se oli niin kauheata! — Sairasta puistatti. — Minä astuin astumistani, päästäkseni sitä kuulemasta, mutta yhä vaan kahleet kalisivat... Ja nyt ne kirpoavat, sanot sinä! Mikä onni, mikä sanomaton onni!

Setä Frans katseli noita kasvoja, joihin kuolema oli jo leimansa lyönyt.

— Niin, sanoi hän lämpimästi. — Nyt me saamme nähdä sinut iloisena.

Kaija oli polvillaan vuoteen vieressä, painaen päätänsä syvälle tyynyihin.

— Äiti parka! — huokasi hän vain. — Armas äiti parka! Sairas kohotti päätänsä ja kuunteli. Jotain tuossa äänessä oli, mikä herätti hänet, mutta hän ei jaksanut käsittää, mitä.

Hän laski väsyneen kätensä Kaijan päälle ja sanoi, katsahtaen setä Fransiin:

— Ole hyvä hänelle; hän on sen pienen tytön näköinen, joka minulla kerran oli.

Kaija purskahti itkemään... Hän itki kauan, kädet silmillään... Sairas kävi levottomaksi.

— En osaa sinua lohduttaa, — virkkoi hän; — ei minulla ole enää mitään lohdutusta.

Silloin laski setä lujan kätensä Kaijan olalle.

— Rohkaise mielesi, — sanoi hän, — ja anna hänen kuolla iloisena.

Kaija nousi heti. Häveten hän pyyhkäisi silmänsä ja istahti tuolille vuoteen ääreen. Setä Frans istui toiselle puoleen, ja kuolinvuoteen yli he ottivat toisiansa kädestä. Ja niin he hiljaa odottelivat olotilan muuttumista. Joka kerta kuin Kaija yritti kääntämään päätänsä toisaanne, kuiskasi setä Frans:

— Ei; *katso* sinä häntä. Sinun pitää nähdä hänen kasvonsa, kun kahleet kirpoavat.

Vastahakoisesti toinen totteli, mutta säpsähti kohta, kuultuaan kurauksen sairaan kurkussa.

— Ei! — virkkoi Kaija. — Tuo on kauheata. Minä en tahdo nähdä sitä.

— Pelkurimaista on kartella sitä, — sanoi setä, katseellaan pakottaen hänet kääntymään jälleen sairaan puoleen. — Ellet kuolemaa lujasti silmiin katso, et pelvostasi ikinä pääse.

Ja Kaija rupesi tarkastamaan sairaan kasvoja, hän seurasi sävähteleväin silmäin vaihtelevaa ilmettä, hän katseli, kuinka kädet velttoina tavoittelevat peitettä, ja hän oli tuntevinaan omalla otsallaan kylmää hikeä, nähdessään sen tipahtelevan alas sairaan kalpeilta poskilta... Mutta tuokion kuluttua hän näki muutakin kuin kauhistusta. Hän näki vangitun sielun, joka noitten samenevain silmäin takaa katselee ulos täynnä vapauden toivoa. Hän näki hengen laulaen raivaavan itselleen tietä kautta maallisen majan.

Ja vähitellen hän alkoi tuntea samaa kuin setä Franskin oli tuntenut, katsellessaan toukankoteloja ja odotellessaan vain sitä silmänräpäystä, jolloin perhonen lentää ulos. Verkalleen alkoi hänessä häämöittää, mitä juhlaa, mitä ponnetonta riemua mahtaa tunteakaan se sielu, joka äkkiä huomaa saaneensa siivet.

Hän alkoi ymmärtää, että tämä se lähinnä syntymistä on suurin hetki ihmisen elämässä: ensimmäinen on se, jolloin sielu astuu kynnyksen yli tähän maan sitomaan olemukseensa, toinen se, jolloin kahleet kirpoavat...!

Sairas loikoi silmät selko seljällään.

— Ei! — virkkoi hän äkkiä rukoilevalla äänellä. — Älä polje sitä!
Se on vaan pikkuinen käärme... mutta sillä on sielu silläkin.

Setä Frans myhähti.

— Merkillistä, — puhui hän. — Aattelin juuri, kuinka iloinen hän on aina ollut. Aattelin näin: kun hän tulee Jumalan tuomio-istuimen eteen, ja häneltä kysytään: "Mitä olet tehnyt?" niin hän vastaa: "En ole yhtään elävää milloinkaan polkenut..." Kuinkahan moni meistä voi vastata samalla tapaa?

Kaija katseli häneen ja näki kyyneleitä kimaltelemassa hänen silmäripsissään.

— Kyllä, — sanoi hän, — kyllä sinä voit. Ei kukaan ole niin hyvä ja hienotuntoinen kuin sinä. Luulenpa äidin kaikkina näinä viime vuosina tunteneen, kuinka sinun mukanasi tuli sopusointuisuutta hänen kurjaan, raastettuun olemukseensa. Siinä syy, miksikä sinulla oli niin suuri valta hänen ylitsensä.

— Ei, ei! — huudahti sairaas äkkiä, kohottautuen... — *Minun* prinssini ei tekisi niin. Minun prinssini olisi hänen näköisensä, joka istuu tuossa... hänen silmänsä olisivat niin terävät, hänen kätensä niin pehmoiset... hänen mielensä niin uskollinen... hän ei koskaan karttaisi uhria. Yhdessä kohdin, yhdessä ainoassa vain hän olisi naisen kaltainen: hän osaisi uhrata kaikki sen edestä, jota hän rakastaa. Mutta hän, jota minä ajattelen, — sairaas nauroi kauan ja katkerasti — hän polki minua joka päivä, minkä elin... hänen oli mieluista nähdä, kuinka kipeätä se tekee... Ja hänen kätensä — sairasta puistatti — hänen kätensä olivat niin suuret ja niin kovat.

Setä Frans kallistui eteenpäin ja pani kätensä hänen polttavalle otsalleen. Sairas käänsi tuijottelevan katseensa häneen.

— Älä virka tätä kellekään, — kuiskasi sairaas. — Jos mitä olen sanonut, älä siitä muille puhu. Kaikki naiset, jotka syvimmin surevat, ne yksin surevat... Me emme uskalla puhua sitä eläessämme... me emme uskalla kuiskata sitä kuollessamme... meidän maallisen elämämme suurin ja raskain arvoitus menee meidän mukanamme haudan poveen...

Käsi hapuili levotonna pitkin pielusta. Setä Frans otti sen omaansa ja piteli sitä paikoillaan.

— Oikeassa olet, — puhui hän sairaalle, — yksin teidän *pitääkin* olla.

Ja hänen syvän, tyyneen äänensä vaikutuksesta sairaas sulki silmänsä ja rauhoittui, mutta puolen tunnin kuluttua hän jälleen kavahti koholleen.

— Näetkös! — lausui hän, katsoen eteensä loistavin silmin. — Ovet ovat auki! Päästäkää minut ulos! Minä tahdon lentää!... mutta — virkkoi hän taas valitellen — ei siitä tule mitään... eihän minulla ole siipiä...

— Ole rauhassa, — virkkoi setä Frans, — pian huomaat, kuinka siivet kasvavat.

Sairas makasi liikahtamatta. Hänen kasvonsa olivat yhtenä ainoana suurena odotuksen hymynä.

— Katso, kuinka kaunista tuo on! — virkkoi setä Frans. Hän otti Kaijaa kädestä ja veti hänet lähemmäs sairasta. Kaija oli kätkenyt kasvonsa tyynyihin, ikäänkuin peljäten katsella kuolemaa kasvoihin, mutta nyt hän äkkiä nosti päänsä ja kiinnitti katseensa samaan suuntaan kuin setäkin.

Mutta kuoleva ei nähnyt häntä enää... hänen silmänsä sammui kaukaisen, loistavan valon lämpöön, ja ilme oli niissä kuin elinkautisen vangin, joka äkkiä pääsee vapaaksi.

— Siivet... — kuiskaili hän vaan —... siivet!...

— Nyt hän *sai* ne, — lausui setä Frans ja levitti hiljalleen hurstin hänen kasvojensa yli.

— Salli minun nähdä häntä vielä kerta, — pyysi Kaija ja nyyhkien suuteli noita kylmiä käsiä, jotka hetki sitten olivat tavoitelleet hänen käsiänsä. Mutta setä Frans otti häntä kädestä ja vei hänet

viereiseen huoneeseen.

— Miksipä katselisit enää? Se, mikä jäljellä on, ei ole kaunista.

Väristen painautui Kaija häneen kiinni.

— Kuolema on sittenkin kauheata! — virkkoi hän.

— Ja kirvoitusta, — liitti setä Frans. — Aatteles, mikä karvoitus sellaiselle sielulle kuin hänen!

— Mutta se erottaa... se panee tuhansia peninkulmia meidän välillemme! — sanoi Kaija, katsahtaen hänen olkansa ylitse vainajan vuoteeseen päin.

— Ei minusta lainkaan, — vastasi setä Frans tyyneen, vakavaan tapaansa. — Mitä merkitsee aika ja paikka sille sielulle, joka on siivet saanut?

Mutta Kaija ei voinut päästä kammon tunteesta. Vaistomaisesti hän nosti syliin Hellen, joka oli istunut leikkimässä lattialla, mitäkään tietämättä siitä, että kuolema oli hetki sitten huhautanut hänen ohitsensa.

Hän painoi poikaansa rintaansa vasten, loi kiinteään katseen setä Fransiin ja sanoi:

— Soisin kuolevani ensiksi meistä kolmesta... sillä minä en voisi päästää pois sinua enkä Helleä... En, en... minä en *voisi!*

Hänen katseensa oli niin hätääntynyt, hänen äänensä niin vapisevaa, ett'ei setä Frans osannut muuta kuin painaa tuon peljästyneen pään rintaansa vasten ja uudestaan ja uudestaan taputella kullanuskeata tukkaa ja untuvanhienoja, pehmoisia, melkein lapsen-omaisesti pyöreitä poskia.

* * * * *

Seuraavina päivinä ja viikkoina ahdisti Kaijaa myötäänsä omituinen tunne, joka hirvitti häntä niin päivällä kuin yölläkin.

Hän oli kuulevinaan äänen kysyvän: kenenkä sinä kernaammin antaisit pois, hänetkö vai pojan... hänetkö vai pojan...?

Ja valitsipa hän toisen tai toisen — joka kerta tuntui kuin olisi sydän pakahtumaisillaan. Hän tunsu sen lyövän ihan tuossa kulkussa, lyövän ankarasti, kuumeisesti, niin kipeästi. Ja hirvittävänsä nousi häneen ajatus, että hän kenties on perinyt äitinsä taudin.

Lopulta hän ei enää jaksanut kestää tuota, vaan kertoi kaikki setä Fransille.

He olivat iltakävelyllään silloin. Kaija oli pistänyt kätensä hänen käsivarteensa, ja setä suojausi häntä sateenvarjolla sadekuuroilta, joita tuon tuostakin tuhahti.

Kaija ei salannut häneltä mitään. Pienimpiä erikoisseikkoja myöten hän kertoi tuskallisesta pelostansa ja siitä luulosta, että on äidiltä perinyt taudin.

Hänen puhuessaan likisti setä Frans monta kertaa hänen kättään rintaansa vasten, sanaakaan sanomatta. Kaija huomasi vaan hänen olevan peräti kalpean.

Kaijan vielä pikku tyttönä ollessa, oli setä Franskin välistä peljännyt samaa. Senvuoksi hän oli tahallaankin estänyt tyttöä olemasta yksissä äidin kanssa. Hellästi ja huolellisesti hän oli suojellut tyttöstä kaikilta tuskallisilta vaikutelmilta, kunnes Kaija itse kerran oli jyrkästi vaatinut päästä mukaan Oringeen.

Kaikki siellä näkemänsä oli tyttö kumminkin ottanut varsin tyyneesti, ja lopuksi oli setä Frans kokonaan päässyt epäluuloistansa. Nyt hän moitti itseänsä katkerasti siitä, ett'ei ollut estänyt häntä käymästä äidin luona.

— Armas! — sanoi hän, taputtaen pientä kättä, joka lepäsi hänen käsivarrellaan. — Minä *yksin* olen syypää. Miksikä otinkaan sinua mukaani sinne?

— Mutta, setä Frans! Kuinka sinä saatat puhua tuollaista!... Vai?...
— Kaija loi häneen terävän katseen. — Vai pelkäätkö sinä itsekin...?

Setä mietti tuokion, mutta niin tottunut hän oli olemaan aina vilpitiön Kaijaa kohtaan, että hän nytkin suoraan vastasi:

— Pelkäsin ennen, monta vuotta sitten... jonakuna silmänräpäyksenä silloin tällöin, mutta en enää pelkää. Koska itsekin saatat siitä puhua, silloin ei ole vaaraa lainkaan. Sinun ei vaan olisi pitänyt salata niin kauan ajatuksiasi minulta.

— Minä pelkäsin, että sinun tulisi siitä paha mieli, — vastasi toinen murheellisesti.

Mutta setä Frans pysähtyi, otti hänen pienet kätensä omiinsa ja virkkoi:

— Yhdestä asiasta vaan saattaisi minulle tulla paha mieli: jos sinulla olisi joku ajatus, mitä minä en tietäisi.

Kaija myhäili onnellisena.

— Minä lupaan, ett'en ainoatakaan ajatusta sulje omaan poveeni.

— Se on hyvä. Tule vaan luokseni, kun tunnet peikon lähenevän, niin jo alun pitäin lyömme siltä pään poikki.

Kaija nauroi. Hän oli näkevinään, kuinka peikko nytkin jo pakenee pois. Hän tunsu poskiensa punastuvan raikkaassa ilmassa.

Setä Frans huomasi tuon ja heilautti keppiään iloissansa.

— Kyllä me peikot kurissa pidämme! — puhui hän.

— Ja jos se taas yrittäisi päätänsä näkyviin pistää, niin lähde tuntureille. Sinne peikot henkensä heittää.

Kaija hätkähti.

— Älä ole huolissasi Hellen tähden, — liitti setä Frans. — Kyllä minä hänestä murheen pidän.

— Niin, mutta minä en voi olla teitä vailla! — huudahti Kaija, koettaen salata silmiin kiertyviä kyyneleitä.

— Voit kyllä, — sanoi toinen päättävästi. — Kun ensi kevännä palajat, niin tuot minulle tullessasi nuoren, reippaan vaimon.

— Sen minä teen, — virkkoi Kaija empimättä. Hänestä tuntui, ett'ei ole sitä asiata, mitä hän ei olisi valmis mielellään tekemään Frans sedän tähden.

Seuraavana päivänä hän oli iloinen, lauloi kuin ennenkin, puuhaili töissään ja leikki Hellen kanssa, joka yhä enemmän ja enemmän valtasi hänen olemuksensa.

Setä Frans tarkasteli häntä vaieten, ja tuntui, kuin olisi raskas taakka pudonnut hänen harteiltansa.

Ajatus äidin taudin perinnästä oli ainoa, joka saattoi setä Fransin masentaa. Kaikki suru oli iloa sen rinnalla.

Mutta nyt oli Kaija jälleen oma itsensä, ja päivät vierivät heiltä kummaltakin riemuisan onnen hurmaavaa vauhtia. Mitä lähemmäksi heidän ikävöimänsä hetki joutui, sitä kiireemmin aika riensi... ja väliin heistä tuntui kuin olisi moniahta päivä vaan jäljellä.

Setä Frans oli ryhtynyt "pesää untuvoimaan", niinkuin hän itse sanoi.

Sanomattoman monta puuhaa hänellä olikin, koulusta päästyään. Tuntimäärin hän välisti seisoi antikvariaatipuotien edustalla, visusti harkiten, eiköhän jaksaisi ostaa tuota pientä nurkkakaappia, hyllyniekkaa, vai ottaisiko kernaimmin tuon vanhan hollantilaisen seinäkellon: niin hauskaa, kun se lyödä raksuttaisi siellä kotona. Eikä hän saanut rauhaa, ennenkuin oli ostanut kumpaisetkin. Hän oli päättänyt, että oli heillä huone kuinka pieni tahansa, niin sellaista siihen asetetaan, mikä Kaijaa eniten miellyttää... ja joka yö hän uneksi vanhoista tammisista huonekaluista, joita hän itse laittelee jälleen entiseen, vanhan-aikaiseen asuun Rosenborgin linnasta saatujen piirustusten mukaan.

Emäntä oli luovuttanut hänelle vielä yhden huoneen entisten kolmen lisäksi, ja Kaija ja hän päättivät ottaa asuntonsa hänen entisiin huoneisinsa. Tuohon uuteen suojaan, suurimpaan kaikista, tuli joka päivä aina joku uusi ostos lisää.

Siihen huoneeseen setä Frans asetti kaikki suurimmat kapineet, mutta vanhat posliinit ja arvokkaimmat pienet vaskiesineet, joitten hän tiesi olevan Kaijan mielitekoja, hän kantoi Kaijan eteen, jotta hänkin tuntisi iloa talon varustamisessa.

Setä Frans oli kuin suuri lintu — noita solakoita mustia rastaita, jotka eivät milloinkaan väsy kantamasta pesäänsä. Niinpä hänkin joka päivä kiirehti kotia, tuoden uusia yllätyksiä tullessaan.

— Minusta tuntuu kuin olisin koko ikäni palvellut Rakelin tähden, — puhui hän välisti, katsellessaan, millä mielihyvällä Kaija aukoi kääröjä. — Mutta eipä sitten muita olekaan ketään, jotka olisivat niin onnellisia kuin me, kun vihdoinkin saamme elää yhdessä.

— Ei olekaan! — riemuitsi Kaija. — Eikä pesää missään sellaista kuin meidän! Ei missään niin hienoa, niin lämpöistä, niin täynnään sisällystä. Kun nuori väki talon laittaa, pitää heidän ensinnäkin luoda sisällys siihen, mutta täällä jok'ainoa esine on kuin pieni palanen elettyä elämää... täällä haastaa kaikki kaihon päivistä ja ilon päivistä... ja päivistä juhlallisen odotuksen.

— Kummallista! — liitti hän sitten, — Takaisinpäin aatellessani minusta tuntuu kuin olisimme aina rakastaneet toisiamme... ja rakkautemme on sittenkin aina uusi.

Setä Frans naurahti.

— Niinhän me lupasimmekin: sellainenhan sen oli määrä ollakin, — virkkoi hän.

Hellellä oli juhlahetki joka kerta kuin setä Frans tuli kotia uusi käärö kainalossa. Hän piti kaikkea laillisenä omaisuutenansa ja sanoi aina: "te on Hellen, te!"

Kun vaan tuo vaatimus myönnettiin oikeaksi, silloin hän tynellä mielin salli panna esineet kätköön taikka sellaiseen paikkaan, mihin hän ei ulottunut, mutta jos ne vaan eivät olleet hänen käsivartensa mittaa kauempana, niin heti hän valtasi ne.

— Nyt on Helle varmaankin ottanut äidin vaskimaljan, sen, jossa oli kolme pientä, kiiltävää jalkaa?

— Eikä ottanut, pani vaan arkihuoneesen, ett'ei Helle kuljettais sitä pois! — vastasi poika ylpeänä: jo sitä muka sen verran tiedetään, miten milloinkin pitää olla.

Terveenä ja reippaana, aina hyvillä mielin ja kepposia täynnään hän astua tepasteli heidän keskellensä, niin iloisena ja turvallisena noitten kahden silmäparin lämmössä, jotka riemuisina kohtasivat toisiansa hänen kiharaisen päänsä ylitse.

Ei hän lyhyen elämänsä aikana ollut vielä päivääkään ollut sairaana, mutta heti uudenvuoden jälkeen hän sai kovan hinkuuskän, joka runteli hänet niin, että hänen pulleat poskensa parissa viikossa kalpenivat ja laihtuivat.

Tukehduskohtauksia tuli yhä tiheämpään, ja tuska ilmeni hänen silmissään joka kerta kuin hän tunsu niitten tulevan.

Päivin hän kyllä istui leikkimässä, mutta ei ollut iloa tuossa leikissä. Äiti koetti näytellä hänelle parhainta, mitä suinkin osasi, mutta poika ei kertaakaan kurottanut kättänsä. Setä Frans sai ponnistella jos kuinka, olla milloin kissana, milloin koirana, väliin variksenkin hyppyä panna ympäri pöydän, mutta ei vaan saanut noita vaaleita huulia hymyyn.

Kerran, hänen juuri koulusta tultuaan, istui Kaija vuoteen vieressä ja loi häneen hätäytyneen katseen.

— Hänessä on kova kuume, — virkkoi hän. Sanaakaan sanomatta, sieppasi setä Frans lakkinsa ja kiiruhti hakemaan lääkäriä. Puolentunnin perästä he tulivat yhdessä, ja lääkäri tutki tarkasti pojan.

Sen jälkeen kutsui Kaija lääkärin syrjään.

— Ei suinkaan se ole vaarallista? — kuiskasi hän, huulet kuivina.

— On kyllä, rouva! Tauti on yltynyt kuristajaiseksi. Kaijasta tuntui kuin ken olisi sysännyt häntä rintaan, tuntui kuin olisi sydän lakannut lyömästä. Hän tarttui tohtorin käsivarteen, ja hänen silmänsä liehuivat kauhistuneina tohtorista setä Fransiin ja hänestä takaisin tohtoriin.

— Kuinka? — kuiskasi hän tuskin kuuluvasti. — Kuoleeko hän?

Tohtori kääntyi pois, ollaksensa kohtaamatta tuota katsetta.

— Ei suinkaan, — vastasi hän. — Paranemisesta on paljokin toivoa, jos heti tehdään leikkaus.

— Mutta siinä on hengenvaara! — huudahti äiti. Tohtori katsahti vuoteesen päin.

— Hengenvaara tuossakin, — virkkoi hän.

Poika makasi vuoteessaan, tuijottaen heihin kuumeisilla silmillään. Puhua hän ei voinut, mutta

voivotti yhtämittaa. Äidistä tuntui tuo koriseva ääni kuin olisi veitsellä viileskelty hänen sydäntään tuhansiin palasiin.

Setä Frans piteli Hellen kättä omassaan, näennäisesti aivan tyynenä, mutta Kaija huomasi kyllä hänen kasvojensa ilmeistä, kuinka paljon hän kärsii. Ja ankarassa sekä sielun että ruumiin tuskan puuskassa hän äkkiä riensi hänen luoksensa.

— Jos hän kuolee, niin on elämä minulle kokonaan arvotonta! — parkui hän rajusti, ajattelematta, kuinka syvästi hän näillä sanoilla loukkasi häntä. Mutta seuraavassa silmänräpäyksessä hän itsekin sen huomasi ja katui sanojaan.

— Älä ole pahoillasi minuun, — nyyhki hän. — Enhän tiedä itsekään, mitä puhun. Mutta mitä me nyt teemme? Mitä vainenkin teemme nyt?

Silloin setä Frans kumartui hänen puoleensa ja sanoi omituisen lujasti: "Jätä Jumalan haltuun".

Ja niin vähän oli Kaija tottunut kuulemaan Frans sedän paljastelevan "sisintä ihmistään", kuten hän itse sanoi, niin arka oli setä Frans Kaijankin edessä persoonallisista suhteistansa Jumalaan, että nämä kolme sanaa tuntuivat Kaijasta melkein käskyiltä.

Hän ei tiennyt itsekään, mitenkä hän oli astunut lattian poikki toiseen huoneeseen; hän tiesi vaan, että setä Frans oli lukinnut oven hänen jälkeensä ja nyt, tästä silmänräpäyksestä riippuu, elämäkö vai kuolema hänen lapsensa osaksi tulee. Hän tiesi myös, että jos se on kuolema, silloin ei häistä Frans sedän kanssa tule mitään, silloin hän saa asuntonsa sinne, missä hän oli nähnyt äitinsäkin kuolevan... Hän ei kestä suuria suruja... hän ei ole tarpeeksi luja siihen.

Hän seurasi silmillään sekuntiviisaria kirjoituspöydän kellossa... se kulkee ympärinsä ja taas ja uudestaan, mukanaan elämä tai kuolema... elämä tai kuolema... elämä tai kuolema...

Ja äkkiä hän kuuli äänen sanovan: Jos sinun nyt pitää antaa pois jompikumpi heistä... setä Frans tai poika... kumpaisenکو valitset... kumpaisenکو valitset?...

Hänestä tuntui kuin olisi kauhistus pysäyttänyt hänen järkensä toiminnan.

— Minä en voi, — ajatteli hän, — en, en *voi!* — Ja kyyneleitä valui pitkin poskia hänen huomaamattansakin.

Mutta äkkiä hän kuuli makuuhuoneesta puoleksi tukehtuneen huudon ja silloin hän nosti kokoonpuristetut kätensä taivasta kohti.

— Älä vaan lasta ota! — huusi hän. — Älä vaan lasta!

Ja niin hän vaipui istuvilleen kätet silmillään.

Ei hän tiennyt, kuinka kauan hän lienee siinä asemassa istunutkaan, ennenkun kuuli Frans sedän äänen ja näki hänen seisovan kumartuneena hänen puoleensa niin hellänä ja lempeänä... tuo oli Kaijalle tuttua jo pienestä pitäin. Niinkuin ennen vanhaan, niin hän nytkin istahti Kaijan viereen, taputtaen hänen kylmiä käsiänsä, ja niinkuin ennen vanhaan, niin Kaija nytkin hyyristyi häneen ja kätki itkusta kosteat kasvonsa hänen rintaansa vasten.

— Kas niin, kas niin, — puheli setä Frans, hiljaa silitellen hänen tukkaansa, — nyt mun pikku tyttöni saa olla rauhassa. Leikkaus onnistui. Nyt ei pojalla toivottavasti enää ole vaaraa.

Kaija yritti avata suunsa, mutta ei voinut. Vihdoin hän sai sanotuksi: "Onko varma?"

Setä Frans nyökäytti päätään.

— Niin tohtori luulee. Lopullista päätöstä hän ei voi antaa ennenkuin vasta huomenna. Tules nyt. Helle kaipaa sinua.

Setä Frans otti häntä kädestä, ja yhdessä he astuivat sairaan huoneeseen.

Tohtori seisoi ikkunassa panemassa instrumenttejaan koteloon, ja kauhistuksella Helle seurasi silmillään hänen jok'ainoata liikettänsä. Noita katseita ei Kaija koskaan unohtanut... ne muistuttivat hänelle äkkiä äitiä.

Avonaisesta pillistä kaulassa vuosi vetelää, kellertävää, verensekaista nestettä hurstille, joka monin kerroin oli asetettu pojan rinnalle, ja pienet laihat kätet ne suonenvetoisesti pitelivät kiinni rautasängyn pienoista.

Kaija oli polvillaan vuoteen ääressä, suudellen hänen käsiään. Hänestä oli aivan mahdotonta, että poika jäisi eloon. Ja äkkiä hän kääntyi setä Fransiin.

— Teetkö minulle palveluksen? — kysyi hän. Toinen nyökäytti ääneti päätään.

— Minun mielestäni pitäisi hänen isänsä tulla tänne, — lausui Kaija. — Minä soisin hänen tulevan, ennenkuin... ennenkuin...

Hän kavahti pystyyn ja kuumeen-omaisella kiireellä kirjoitti visittikortille:

"Helle sairaana. Jos tahdot nähdä häntä vielä kerran, tule heti!
Kaija."

Setä Frans juoksi kortti kädessä katua myöten, pysähtyi sitten lyhtypatsaan juureen ja vilkaisi kirjoitukseen. Ja katkerasti hän myhähti, ajatellessaan, kuinka ihmeellisen suuri sentään on se voima, jota sanotaan verenheimolaisuudeksi.

Helle rakastaa häntä... Setä Frans on voittanut pojan rakkauden puolellensa tuhansilla pikku uhrauksilla, joita hän itse ei ollut koskaan ajatellutkaan... mutta nyt ne johtuivat hänelle mieleen! Pietari Dam ei ollut uhrannut pojalleen ainoatakaan päivää elämästään... Ja sittenkin... kun kuolema uhkaa... silloin Kaija lähettää hänet hakemaan Pietari Damia!

Kummallista, kuinka nuo säkeet uutena soivat hänen korvissaan:

Se laki ilman
On muutteluita:
On maassa niitä
Jotk' aina saavat
Vain palvella muita.

* * * * *

Kaija oli saattanut lääkärin eteiseen. Nyt hän istui Hellen vuoteen ääressä minutittain laskien, milloinkahan Pietari Damia sopii odottaa. Kaijalle oli käynyt omantunnon asiaksi tuo, että Pietari Dam saisi nähdä lapsen.

— Onhan se *hänen* lapsensa, — puheli hän itsekseen, — onhan se hänenkin lapsensa.

Hän ei tällä hetkellä ensinkään ajatellut, kuinka vähän Pietari Dam oli lapsesta välittänyt... hän unohti heidän välisensä juovan... hän muisti vaan yhden ainoan asian: kuolema saattaa tulla ja riistää pois heidän yhteisen lapsensa... ja Kaijasta tuntui, ett'ei hän milloinkaan ole ollut Pietari Damia niin lähellä kuin tällä hetkellä. Tietämättänsäkin hän huomasi istuvansa nyt ikävöimässä Pietari Damia: eihän toki kukaan kyynele tuntemaan hänen epätoivoansa niin syvästi kuin hän, nyt, jolloin kuolema uhkaa sitä, mikä heidän kumpaisenkin omaa on.

Hän säpsähti eteisen oven käydessä, ja tuokion perästä seisoi Pietari Dam huoneessa. Mutta siitä silmänräpäyksestä, jolloin hän oli astunut kynnyksen yli, ymmärsi Kaija, että ventovieraan miehen hän tänne olikin haettanut ja oli pahoillaan siitä.

Tuossa he nyt istuvat vastatusten lapsen vuoteen ääressä, eikä ole heillä ainoatakaan yhteistä muistoa siitä! Eikä heillä sellaisia milloinkaan ole ollutkaan. Se se juuri on luonut niin syvän kuilun heidän välillensä. Siinä he istuivat, ja kummallisen painostavalta heistä tuntui kumpaisestakin toistensa läsnäollessa... Helle käänsi päänsä pois joka kerta kuin Pietari Dam läheni häntä. Tuo kävi kipeästi Pietari Damiin, hän joutui hämilleen, mutta kätkeäksensä sen, hän virkkoi entiseen pintapuoliseen tapaansa:

— Poika rukka! Ei hänestä enää eläjäksi; näkeehän sen.

Kaija ei vastannut mitään. Hän kuunteli setä Fransin askeleita viereisestä huoneesta. Ja hänen täytyi myhähtää. Erotus hänen entisen ja nykyisen elämänsä välillä oli niin räikeä, että hän väkisinkin myhähti, vaikka mieli olikin surusta niin raskas.

Helle sai samassa ankaran yskäkohtauksen, ja äiti kavahti ylös auttamaan häntä.

Kauhuissaan katseli Pietari Dam tuskan vääntämiä kasvoja.

— Voi hyvä Jumala kuitenkin! — sanoi hän, pyyhkäisten kädenseljällä kyynelen silmästänsä, — ett'ei tuosta jo tule loppua!

Kaijassa elähti myötätuntoisuus Pietari Damia kohtaan tuon yhden ainoan kyynelen tähden. Mutta

sitten hän muisti, kuinka vaikeata Pietari Damin aina oli ollut nähdä tuskaa, ja kun hän nytkin kädet silmillään myötäänsä hoki: "Jospa toki tulisi loppu! Jospa vainenkin pian tulisi loppu!" — silloin ei Kaija enää jaksanut kuulla häntä.

— Parasta on, kun menet pois, — virkkoi hän, monta kertaa turhaan yritettyänsä saada häntä vaikenemaan. — Pyytämällä minä pyydän: mene.

— Itsehän sinä luullakseni kutsuit minua tänne! — sanoi Pietari Dam äkkiä uhmaavasti.

— Kyllä... mutta ei nyt... min'en saata nähdä sinua nyt, — kuiskasi Kaija, laskien poikansa takaisin pielukselle. Kylmä tuskanhiki helmeili hänen otsallaan; silmät eivät hetkeksikään kääntyneet pojasta pois.

Hellen hengitys alkoi käydä helpommin, mutta pienet huulet olivat koko ajan vilkkaassa liikkeessä, niinkuin mielisivät mitä sanoa.

Äiti tuijotti häneen muutamia minutteja, turhaan ponnistellen saada arvatuksi hänen ajatuksensa.

Mutta äkkiä hän ymmärsi.

— Tahdotko isää tänne? — kysäisi hän, ja iloinen elähdys pojan silmissä tiesi myöntävää vastausta.

— Tässähän minä olen, — sanoi Pietari Dam ja kumartui vuoteen ylitse.

Mutta Kaija lykkäsi hänet syrjään.

— Ei lapsi sinua tarkoita! — virkkoi hän, — vaan häntä, joka on ollut hänellä isän sijassa synnyinhetkestä saakka, jopa ennenkin.

Ja hän avasi oven arkihuoneeseen, jossa setä Frans yhä vielä käveli lattiata edestakaisin.

— Miks'et sinä tule sisään? — sanoi Kaija. — Hellen on sinua ikävä, ja ikävä on minunkin.

Setä Frans tuli ovensuuhun. Hieno puna elähti hänen ohimoillaan, kun hänen katseensa pyyhkäsi Pietan Damia.

Helle käänsi päänsä hänen puoleensa, ja ensimmäinen hymyn vivahdus värähti pojan pienillä kasvoilla. Jotain lupauksen tapaista oli tuossa hymyssä, josta ikäänkuin leyhähti terveyttä ja elämää noihin kalpeisiin piirteisiin.

— Näitkö? — huudahti Kaija riemuissaan, ottaen häntä kädestä. — Helle myhähti! Hän myhähti *sinulle!*

Ei kauniinkaan ylistyslaulu olisi voinut julkilausua Kaijan rakkautta, kiitollisuutta, ylpeyttä ystävästään sydämellisemmin kuin tämä ainoa huudahdus: Hän myhähti *sinulle!*...

Pietari Dam huomasi äkkiä olevansa täällä liikaa.

Katsellessaan noita kahta olentoa tuolla pojan vuoteen ääressä, hän havaitsi kerrassaan, kuinka hänen omat tunteensa ovat häilyväisiä, kuinka tyhjää hänen elämänsä — ja nyt hän alkoi aavistaa, mitä yhteis-elämä on.

Hän sanoi kiireisesti hyvästi, luvaten tulla huomenna.

Kotia tultuansa hän joutui mitä ristiriitaisimpain tunteitten valtaan. Häntä raastoi rakkaus ja viha, luulevaisuus ja ihmettelevä kunnioitus, masentava arkamaisuus ja voimaton uhma... Appensa välityksellä hän oli vast'ikänsä saanut kuninkaalta luvan mennä naimisiin ennen eron-ajan päättymistä, ja häät oli määrätty pidettäväksi ensi kuussa. Mutta nyt, Kaijan jälleen nähtyänsä, hänestä tuntui kaikki muu yhdentekevältä, kunhan vaan saisi Kaijan tulemaan takaisin.

— Sitä hän ei koskaan tee, — virkkoi hän itsekseen monta kertaa, lisäten kumminkin: — Kenties sittenkin, jos vaan saan pojan mieltymään itseeni.

Ja hän päätti: jos Helle jää eloon, tekee hän kaiken voitavansa, päästäkseen pojan suosioon.

— Tie äidin sydämeen käy lapsen kautta, — sanoi hän teatraaliseen tapaan, ja hänen vanha rakkautensa helähteleviin korulauseisiin valtasi hänet niin, että hän mielihyviksensä lausui nuo sanat oikein ääneen.

Sillä välin istuivat Kaija ja setä Frans poikasen vuoteen ääressä. Koko seuraavan pitkän yön he valvoivat siinä, sydämessä tuskallinen jännitys, puhumatta toisilleen kuin jonkun sanan silloin tällöin.

Poika nukkui levottomasti. Tuon tuostakin hän raotti silmiänsä, mutta nähdessään nuo hiljaiset, uskolliset vartijat ympärillään, hän myhähti turvallisesti, niinkuin ainoastaan lapsi osaa myhäillä, ja vaipui unenhorrokseen jälleen.

Aamuyöstä alkoi hienoa, hyvin hienoa punaa nousta poikasen poskelle.

— Luulenpa, että me saamme hänet pitää, — virkkoi setä Frans ja nyökäytti luottavasti päätään Kaijalle.

— Siltä alkaa minustakin näyttää, — kuiskasi äiti riemahdellen.

Niin he istuivat jälleen ääneti jonkun tunnin... Setä nousi vain silloin tällöin lisäämään halkoja uuniin... ja kun Kaija oli nukahtanut, pää lapsen vuodetta vastaan, toi hän peitteen ja laski sen varovasti hänen ylitsensä.

Kauan hän siinä katseli Kaijan hienoa profiilia ja pientä, punertavaa korvaa, joka puoliksi pisti näkyviin tuuhean tukan alta... ja hän tunsu sanomatonta onnellisuutta, tietäessään, että Kaija rakastaa häntä. Hänen mielestään he sinä yönä olivat, yhteisessä hädässä lapsen tähden, eläneet yhdessä kokonaisen elämän.

Setä Frans katseli, kuinka syvästi hän hengittää suuren jännityksen perästä, ja kuinka nuo pitkät, mustat silmäripset vavahtelevat poskia vasten ikäänkuin valtavan, pidätetyn itkun vaikutuksesta.

— Armas! — kuiskasi hän hiljaa. — Oma armaani! Kuinka mielelläni soisin voivani säästää sinua suruilta!

Näytti kuin Kaija olisi kuullut hänen äänensä, sillä hän kavahti äkkiä ylös ja kumartui pojan yli. Lapsi makasi levollisesti.

— Jumalan kiitos! Hän on pelastettu, luullakseni, — lausui hän värähtelevin äänin.

Ja äkkiä hän kietoi kätensä Frans sedän kaulaan.

— Kuinka sinä olet hyvä, kun olet tasan pannut kaiken tämän minun kanssani!

Kello seitsemän tuli lääkäri. Hän vakuutti, ett'ei pojalla enää ole mitään vaaraa, ja kehoitti äitiä käymään levolle.

— Saatattehan ainakin nukkua sohvalla, kunnes adjunkti lähtee, — sanoi tohtori, — sillä häneen saatte luottaa... hänelle toki rohkenette uskoa lapsen pariksi tunniksi!

Kaija nyökäytti päätään lattian yli Frans sedälle.

— Koko elin-ajaksi, — virkkoi Kaija, mutta niin hiljaa, että setä yksin sen kuuli.

Saatettuaan lääkärin eteiseen, hän palasi, astui suoraa päätä setä Fransin luo ja, pannen vapisevan kätensä hänen käsivarrelleen, sanoi:

— Minä teen sinulle tunnustuksen, setä Frans. Ei saa olla sielussani sitä kätköpaikkaa, jota sinä et tuntisi. Etkä sinä saa koskaan uskoa minusta parempaa kuin ansaitsen.

Setä Frans naurahti.

— Ei rakkaastansa *usko*, — virkkoi hän, — vaan *tietää*, että hän on rakkain olento maailmassa. Se tieto riittää.

Mutta Kaija ei nauranut. Hän katsoi setä Fransia suoraan silmiin, ja tämä hämmästyti taas, nähdessään, kuinka kummallisen valpas tuo katse oli. Näytti kuin hän olisi tähystänyt kauas omiin sisimpiinsä.

— Tiedä, — puhui Kaija, — tiedä, että juuri siinä silmänräpäyksessä kuin leikkaus tapahtui, olin kuulevinani äänen kysyvän: "Jos toisen heistä pitää kuolla... hänen tai lapsen... kumpaisenکو valitset?"... Ja minä valitsin lapsen... Tämä se on kauheata: joka kerta kuin minun tulisi valita, niin luulen, että valitsisin lapsen.

Setä Frans tunsu äkkiä olevansa niin sanomattoman köyhä. Huulet tuntuivat käyneen kuiviksi. Hänen oli vaikea saada sanojaan kuuluville.

— Miksis sanoit tuon? — virkkoi hän viimein. — Parempi olisi ollut, ett'en olisi saanut sitä tietääkään.

Silloin alkoivat kyöneleet hiljaa vuotaa Kaijan alaspainuneitten silmäluomien alta.

— Frans! — sanoi hän. — Sinä et saa tuomita minun rakkauttani tämän yön mukaan... et *saa!*

Mutta toinen pyöritti päätään.

— Se ei ollut ensimmäisesi, — lausui hän; — siksi se ei ole ehjäkään. Sinä taas et ollut minulle milloinkaan toinen etkä kolmas, et edes lähinkään... Sinä olit minulle kaikki. Enkä tahdo itsekään olla vähempää.

Kaija laski rukoillen kätensä hänen rinnalleen.

— Voi älä puhu noin! — pyysi hän. — Sinä et tiedä, mitä on olla äiti! Sitä ei mies milloinkaan käsittä! Anna minun sydämelleni edes se vähäinen myönnötyks.

— En voi! — äännähti setä Frans äkkiä. — Min'en koskaan käy välipuheille, sen tiedät, kaikista vähimmin rakkauden kanssa.

Kaija päästi silloin kätensä hervahtamaan ja kääntyi pois. Hän oli mielestensä tietämättäänkin tehnyt hänelle suuren surun... hän ei saata enää koskaan olla iloinen. Hänestä tuntui, että hän on kavalluksella palkinnut Frans sedän uskollisuuden eikä rakkaudessaansa milloinkaan saata päästä hänen tasallensa.

Paljon hän olisi tahtonut sanoa setä Fransille, mutta ei voinut. Hän seurasi vaan silmillään häntä, hänen lähtiessään. Ja koko päivän hän istui Hellen vuoteen ääressä, sydämessään masentava tunto siitä, että oli surmannut setä Fransissa jotain, ja ett'ei tämä enää milloinkaan luota häneen niin ehdottomasti kuin ennen.

Kello neljä iltapäivällä setä Frans palasi jälleen.

Hän meni suoraa päätä Hellen luo, mukanaan suuri rasia tina-sotamiehiä, jotka hän asetti tyynylle pojan eteen. Helle loisti ilosta eikä väsynyt taputtamasta hänen kättään.

Silloin puhkesi Kaija valtavaan itkuun, ja samassa oli setä Franskin hänen vieressään.

— Armas! — puheli hän vienoimmalla äänellään. — Älä ole pahoillasi! Minä olin liian kova sinulle tän'aamuna.

Mutta Kaija kietoi kätensä hänen kaulaansa ja hyyristyi hänen rintaansa vasten.

— Et ollut! — puhui Kaija, — sinähän olit oikeassa. Nyt minä ymmärrän tuon kaikki tyyni. Sinä vaadit *täyttä* rakkautta, sinä, joka itse olet niin ehjä. Kuinka saattaisitkaan vähempään tyytyä! Ja minun poloinen rakkauteni se on niin monella muotoa ollut puolinaista vaan... mutta nyt minä lupaan: se on oleva ehjä!

16.

Hopsis, ratsu vankka!
Sill' on nimi Blanka!
Pikku ritarilla, hei,
Kannuksia ole ei.
Mut kun käy hän noissa —
Lapsuusrauh' on poissa...

Helle oli ensi kertaa pukeissa tautinsa jälkeen. Setä Frans kantoi hänet arkihuoneeseen ja laski lattialle pienen taljan päälle. Aurinko paistoi poikasen laihoihin kätösiin, ja juhla vallitsi nyt huoneessa. Leikkikalut olivat nukkuneet nurkissa, mutta Hellen saavuttua ne virkosivat henkiin kaikki: nuoraukko sai tanssimaan ja sääriään viskomaan, piiska paukahtelemaan, hyrrä pyörimään ja soittolipas täyteen ääneen.

— Helle tuli taas! — puheli piltti, loistavin silmin katsellen ympärilleen.

— Niin, Helle tuli taas! — toistivat nuo kaksi hänen vieressään, ja heidän mielestensä oli tuossa lattialla kokonainen kuningaskunta paistattelemassa päivää.

— Meidän oli kaikkien niin ikävä Helleä, — puhuivat he. — Kukkasetkin ikkunalla seisovat pää nuokallaan: miks'ei Helle tule nyökäyttämään meille päätä niinkuin ennen! Ja pikku harmaa Mirri on kysellyt joka päivä: Minne kummalle Helle on joutunut?

— Mirri itki Helleä, — sanoi poika. — Missä Mirri?

Ja kissa tuotiin sisään, ja se kehräsi ja naukui ja pökkäsi hyvillään kylkeänsä Frans sedän jalkaa vasten. Ja Helle katseli, kuinka äiti kulkee huoneessa kastelemassa kukkasia, ja kuuli suuren seinäkellon lyövän. Ja vihdoin piti äidin ottaa hänet syliinsä ja laulaa hänelle:

Hopsis, ratsu vankka, Sill' on nimi Blanka! Pikku ritarilla, hei,
Kannuksia ole ei...

Hän lauloi kovalla äänellä, ja kumpikin oli niin kiintynyt lapseen, ett'eivät ensinkään kuulleet ovikellon soineen. He eivät voineet ajatellakaan kenenkään vieraan läsnäoloa, ennenkuin Pietari Dam äkkiä astui huoneeseen.

Hän näki heti, minkä varjon hänen läsnäolonsa heitti noitten kolmen iloisen olennon yli, mutta hän ei ollut huomaavinaan sitä, kääntyi vaan suorastaan Kaijan puoleen.

— Eihän sinulla ole mitään sitä vastaan, että minä käyn katsomassa poikaa? — kysäisi hän.

— Ei millään muotoa. Eikös se ole hauska, että hän on pystyssä taas?

Kaija puhui vilkkaasti, nopeasti... Pietari Dam ojensi kätensä Hellen puoleen — jotainhan tässä pitää tehdä, arveli hän, — mutta Helle tarttui pienin käsinsä Frans sedän takin hihaan, painoi päänsä siihen ja virkkoi:

— Isä, ota Helle!

Pietari Dam oli kotoa lähtiessään päättänyt menetellä viisaasti ja varovasti, mutta nyt hän unohti kaikki älykkäät päätöksensä.

Suonet paisuivat hänen otsallansa, ja ääni vapisi, kun hän, kääntyen Frans sedän puoleen, tiuskasi:

— Minä kiellän teitä käyttämästä nimeä, joka ei ole teidän.

Setä Frans ei liikahtanutkaan. Hän loi vaan Pietari Damiin pitkän katseen, ikäänkuin mitataksaan häntä kantapäätä kiireesen.

— Kuulitteko! — intoili toinen edelleen. — Minä kiellän lasta sanomasta teitä tuolla nimellä!

Silloin kävi Kaija väliin.

— Helle on itse ruvennut käyttämään sitä nimeä, — sanoi hän. — Ei kukaan ole hänelle sitä opettanut. Mutta sen minä sanon sinulle: ellei poika itse olisi sitä nimeä alkanut käyttää, niin *minä* olisin sen opettanut hänelle.

Pietari Dam vaaleni vihasta.

— Sinäkö! — huudahti hän. — Mikä valta sinulla on siihen nimeen, joka on yksin minun?

— Se valta, jonka sinä olet menettänyt, — vastasi Kaija tyyneästi. — Ja minä olen ylpeä siitä, että minun lapseni rohkenee sanoa *sitä* miestä isäkseen, — lisäsi hän hiljaisella äänellä.

— Isä hyvä! — virkkoi Helle nyökytellen päätään ja taputellen Frans sedän käsivartta. Mutta Pietari Damista tuntui kuin jok'ainoa hyväily, minkä poikanen osoittaa setä Fransille, iskisi häntä kasvoja vasten. Ja hän päätti olla antamatta perää.

— Sinulla on väärä käsitys asiain tilasta, — sanoi hän Kaijalle, koettaen asettua varsin mahtavalle kannalle. — Minä olen jättänyt lapsen sinun huostaasi, mutta en ole luopunut oikeudestani isän nimeen. Siitä oikeudestani minä aion edelleenkin pitää kiinni.

Kaija katsahti häneen, ja silmä iski tulta.

— Sitten pitäisi sinun maksaa siitä oikeudesta enemmän kuin *hän* on suorittanut, — sanoi hän. — Mitä aioit maksaa siitä? Kenties pienen rahasumman vuotuisista tuloistasi? Mutta hän, huomaa se, hän on sen maksanut taistellessaan oman itsensä kanssa yötä päivää... maksanut sanomattomalla huolenpidolla ja rajattomalla rakkaudella... vuosikausia kestäneillä, tuskallisilla uhreilla...

Kaija oli noussut ylös, puristaen poikaa luoksensa.

Setä Frans ei kääntänyt silmiänsä Kaijasta. Hän ei tällä hetkellä lainkaan ajatellut Pietari Damia, joka tuijotti häneen taisteluun vaativana... eikä hän ajatellut Helleäkään, joka piteli häntä lujasti kiinni käsivarresta... hän ajatteli vain Kaijaa! Ei hän vielä milloinkaan tätä ennen ollut tuntenut hänen rakkauttansa niin palavana, hänen uskollisuuttaan niin voimallisena! Hän joi onnensa maljasta pitkin,

syvin siemauksin... Näytti kuin ei hän lainkaan tajuaisi, mitä hänen ympärillään tapahtuu.

Hän heräsi ajatuksistaan silloin kuin Pietari Dam jotenkin rajusti sieppasi pojan syliinsä ja alkoi suudella häntä kiihkeästi, intohimoisesti.

Poikanen ponnisteli vastaan minkä jaksoi, huitoen käsillään ja jaloillaan.

— Helle ei tahdo! Helle ei tahdo! — huusi hän.

— Ensi kerralla minä opetan sinut tahtomaan! — virkkoi Pietari Dam, laskien pojan tylästi maahan, sieppasi hattunsa ja hyvästiäkään sanomatta kiirehti ulos.

Frans sedästä näytti Kaija katsovan kummallisen vakavana hänen jälkeensä, mutta pian oli sedällä täysi työ ja tekeminen viihdytellessä poikaa, joka istui lattialla, parkuen täyttä voimaa.

* * * * *

Siitä pitäin kävi Pietari Dam heillä useammin.

Ei hän kumminkaan koskaan sunnuntaisin eikä iltapäivällä tullut. Silloin hän vaan saapui, kuin tiesi Frans sedän olevan koulussa ja Kaijan yksin kotona poikansa kanssa. Hän nauroi ääneensä, kun pikku piltti, kädet seljän takana, vallan päättävästi selitti: "Helle ei huoli sinusta". Mutta Pietari Dam ei hellittänyt, ennenkuin oli rintasokerilla ja suklaalla saanut pojan luusituksi niin pitkälle, että pääsi suutelemaan häntä kerran.

Kaijaa hän kohteli joko hehkuvan intohimoisesti tai mairittelevan ystävällisesti. Hänen koko olentonsa piti Kaijaa alituiseissa levottomuudessa. Pietari Damin alinomaiset vaatimukset, että pojan pitäisi sanoa häntä isäkseen, pitivät hänen hermojansa lakkaamattomassa jännityksessä... ja Kaijaa alkoi hirvittää se aika, jolloin poikanen rupeaa käsittämään heidän välisiänsä suhteita.

— Kaksi vuotta sinä olet osannut olla Helleä vailla, — virkkoi hän; — miksikä sinä nyt äkkiä rupeat tunkeilemaan? Mitä sinun käyntisi täällä oikeastaan tarkoittavat?

— Mitäkö? Minä tahdon saada teidät takaisin, — vastasi toinen uhmaten.

— Oletko sinä järjiltäsi? — kysyi Kaija, tuijottaen häneen.

— Luulenpa, että järki minulta meneekin, ellen saa sinua.

Kaijan ääni kävi äkkiä jääkylmäksi.

— Koska sinä siinä tarkoituksessa täällä käyt, niin minä suljen ovet sinulta.

— Sin'et voi sulkea minulta pääsyä lapseni luokse, — virkkoi Pietari Dam kiusotellen.

— Et sinä lapsesta välitä! Sinä tulet tänne saamaan vaan pahaa aikaan. Meidän oli niin onnellista olla, ennenkuin sinä tulit... niin valoisata ja rauhallista. Mutta nyt...

Pietari Dam naurahti, hänen pysäytyään, ja jatkoi:

— Mutta nyt on käärme tullut paratiisiin.

Tästä puolin Kaija jätti hänet olemaan kahden kesken pojan kanssa arkihuoneessa. Itse hän sulkeutui viereiseen huoneeseen. Mutta tuskallisia nämä hetket olivat: alinomaa hän kuuli Pietari Damin äänen; tuon tuostakin koetti Pietari Dam pakottaa hänet tulemaan arkihuoneeseen siten, että sai pojan itkemään ja huutamaan äitiä. Ja joka kerralta nämä hetket kävivät yhä raskaammiksi ja sietämättömämmiksi.

Ne vaivasivat häntä niin, että hän suorastaan tunsi, kuinka ne hänen voimiansa jäytävät.

Hellen tauti oli vaikuttanut edullisesti Kaijaan. Se oli vahvistanut hänen tahtonsa voimaa, kehittänyt hänen kestävyytään ja hänen hyödykseen johtanut hänen ajatuksiensa pois omasta itsestä. Mutta nyt alkoi häntä taas vaivata levottomuus päivällä ja unettomuus yöllä.

Setä Frans ei saattanut olla huomaamatta muutosta hänen kasvoissaan ja tiedusti kohta syytä siihen. Kaija käänsi asian leikiksi. Mutta kerran, kun setä Frans oli paraillaan ripustamassa päällystakkia nauaan eteisessä, riensi Helle hänen luokseen. Jotain tärkeätä pojalla oli mielessä. Pyöritellen pientä kiharaista päätään hän haasteli:

— Paha mies oli Hellen luona... paha semmoinen... äiti itki.

Ja silloin oli Frans sedän maltti tiessään. Hän meni suoraa päätä Pietari Damin luo.

— Jos te vielä kerrankaan uskallatte tulla hänen luokseen, — lausui hän, — niin minä heitän teidät portaista alas. Muistakaa se. Min'en kysy, korkeatko ne on vai matalat; päistikkaa te vaan tulette alas joka tapauksessa.

Siitä pitäin ei Pietari Damia enää kuulunut, ja parin viikon perästä luki sanomalehdissä, että hän oli viettänyt hänsä.

Kaijasta se oli vapahduksen hetki, mutta ei hän sittenkään osannut olla niin iloinen kuin ennen. Hänestä tuntui alinomaa, että setä Frans otetaan häneltä pois... ja tuo tuskallinen pelko ahdisti häntä päivät umpeen.

— Minusta tuntuu, — puheli hän, — kuin onni, mikä meitä odottaa, olisi liian suuri minulle... tuntuu kuin en oikein rohkenisi uskoa sitä.

Setä Frans katseli levottomana mustia renkaita hänen silmiensä alla eikä tiennyt, mitä vastata. Mutta eräänä päivänä toukokuun alussa! hän tuli sisään, iso kirje kädessä.

— Minä olen kirjoittanut Modumin kylpylaitokseen Norjassa ja tilannut sinulle paikan, — puhui hän. — Nyt olet hyvä ja kiltti ja lähdet kesällä tuntuureille. Helle ja minä pidämme täällä sill'aikaa kyllä huolta toisistamme... Ja sitten sinä palajat reippaana ja punaposkisena, palajat *sinun* ja *minun* kotiini. Ja sitten meillä on työtä ja tekemistä, saadaksemme kaikki kuntoon.

Kaija ei vastustanut, mutta kun ajatteli eroa hänestä ja lapsesta, tuntui kuin kylmä käsi häntä sydämestä kouristaisi. Ja illan tultua ja yksin jäätyänsä hän laski käsivartensa akkunalaudalle, painoi päänsä niihin ja itki kauan ja hillittömästi.

— En lähde hänen luotaan pois, — sanoi hän itsekseen. — Siihen hän ei minua saa. Se olisi samaa kuin ryöstää onnelta yhtä monta päivää ja viikkoa. Meillä ei ole varaa siihen, ei kummallakaan.

Mutta yöllä hän näki unta, joka jo kauan aikaa oli häntä vaivannut: hänen oli jälleen valittavana setä Frans tahi poika. Hän heräsi kostein silmin, sydämessä kauhistus ja otsalla kylmä hiki. Tuntui kuin hän olisi kerrassaan tuominnut kuolemaan setä Fransin... kuin olisi setä Fransin kuolema välttämättömänä seurauksena siitä, että hän oli kavaltanut hänet silloin, ratkaisevana hetkenä... Aamuin herätessään hän tunsu olevansa niin heikko kuin kovan kuumeen jälkeen.

— Hän oli sittenkin oikeassa, — puheli hän itsekseen; — minun täytyy lähteä.

Mutta kun hän kolme viikkoa myöhemmin seiso i höyrylaivan kannella, tuijottaen rannalle, jossa setä Frans seiso i, pitäen Helleä kädestä, ja kun rantalauta juuri oli vedettävä sisään, — silloin täyty i hänen kaiken voimansa väellä hillit i itseänsä juoksemasta vielä viimeisessä tuokiossa maihin.

Frans sedän oli täytynyt panna liikkeelle koko mielensä virkeys, pitääkseen hänenkin mieltänsä virkeänä. Mutta ei se ollut oikein onnistunut. Viimeisestä syleilystä hän tuskin oli hennonnut päästää Kaijaa irti... Ja nyt kulki laiva hiljaista vauhtia ulappaa kohti... Vesissä silmin Kaija katseli tuota suurta ja tuota pientä olentoa maissa, noita kahta, jotka olivat koko hänen maailmansa! Helle heilutti pientä, punaista lakkiansa ja heitteli sormisuukkosia, niin kauan kuin laiva oli näkyvissä. Viimeinen esine, minkä Kaija rannalla erotti, oli Frans sedän pehmeä, leveälierinen hattu, joka liehui ja heilui ilmassa, kantaen hänen viimeisiä tervehdyksiänsä.

* * * * *

Kaija saapui Modumiin. Raikas, puhdas tunturi-ilma oli täydellistä lääkettä hänen rasittuneelle hermostolleen. Ei kulunut kahtakaan kuukautta, niin hän oli jo kuin aivan uusi ihminen. Hän nukkui levollisesti, unia näkemättä, poskiin palasi entinen puna, käynti oli keveää kuin ennenkin, ääni iloinen. Mutta yksinään hän kernaimmin päivänsä vietti, kaipaus ainaisena seuralaisenaan. Todellisuudessa hän eli elämänsä yhdessä niitten kahden kanssa, jotka eivät koskaan hänen ajatuksistansa häipyneet. Yksin hän käveli pitkiä matkoja, mutta — setä Frans ja Helle kulkivat aina mukana... Välisti hän huomasi puhelevansa ääneen heidän kanssansa.

— Pian minä tulen kotia teidän luoksenne, — näin hän haasteli. — Ette arvaakaan, niin minä olen siellä.

Illoin hän istui kauan valveilla, kirjoittaen heille tai lukien ja yhä uudestaan lukien hänen kirjeitäänsä, ei senvuoksi, että hän olisi unohtanut, mitä niissä on, — hänhän osasi ne ulkoa kaikki tyyni, — mutta hänen teki myötäänsä mieli nähdä käsialaa, tuota suoraa, selvää kirjoitusta, lujaa ja vilpitöntä kuin kädenpuristus.

— Minä ikävöin Sinua joka hetki päivästä, — kirjoitti setä Frans, — mutta mun ikävässäni on niin paljon iloa ja niin paljon valoisata odotusta. Niin, nyt olen pian jo palvellut seitsemän vuotta Rakelin tähden! Ei vuosia enää... moniahta kuukausi vaan, niin olet omani! Kun kottarainen alkaa vihellellä keväällä, silloin on talo valmiina... silloin olet Sinä minun!

Kaija tiesi, mitä tuo "talo valmiina" merkitsee. Hän tiesi setä Fransin jo viime kesänä vuokranneen kaksi huonetta pienessä talossa Höistrupin rannalla... "muutamiksi keväimen päviksi kahdelle onnelliselle ihmiselle, joilla ei ole varoja lähteä häämatkoille", niin hän oli kirjoittanut vuokratrahdin alalaitaan, sen nimittäin, joka suuressa, sinisessä kuoressa oli hänen kirjoituspöydällään. Ja Kaija tiesi hänen tuon tuostakin lähettävän jotain pientä tuohon varsin väliaikaiseen kotiin, joka oli suoja suova heidän ensimmäiselle onnelleen.

Kaijan kävi ihmeeksi, kuinka nuori tuo setä Frans sentään on, niin harmaissa kuin jo onkin... paljoa nuorempi kuin hän itse!

Hän tiesi myös, mitä setä Frans tarkoittaa tuolla "silloin olet minun"... hän oli lukenut sen hänen silmissään ja kuullut hänen äänessään ja tuntenut hänen syleilyssään, silloin kuin he hyvästelivät toisiaan.

Ja tällä hetkellä hänet täytti melkein mieletön pelko, että setä Frans kuolee, ennenkuin Kaija hänen omakseen tulee. Silloinhan, ajatteli hän, minun elämälläni ei ole vähintäkään tarkoitusta.

Ja Kaija kirjoitti:

"Sinun omasi ei ajattele nykyään muuta kuin sitä hetkeä, jolloin talo on valmiina! Hän ikävöitsee valoisain öitten ihanuutta pimeitten, kolkkojen päivain jälkeen... hän soisi voivansa pidellä tuota kylmää lunta käsissään, sillä pimeys ja kylmä vievät häntä lähemmäs sitä päivää, jolloin kottarainen häävirttänsä visertää."

Setä Frans puolestaan lähetti Höistrupin lehdosta kuvan... "Minun itseni" — niin hän kirjoitti — "on mahdollon katsella sitä, sillä tuntuu kuin panisi tulta siipien alle".

Ja Kaija kätki sen matka-arkkuun... "sillä jos minä kauemmin sitä katselen, niin minä lähden huomenna matkalle", — puheli hän itsekseen.

Ikävä näytti saattaneen heidät entistä lähemmäksi toisiaan. Eivät he enää eläneet nykyajassa, vaan tulevassa, siinä, joka oli mukansa tuova heidän hartaimpain odotustensa täyttämysten, siinä, joka kolmen pitkän vuoden kuluessa alati oli ollut tulontekijänä heidän laskuissaan, milloinkaan joutumatta pois heidän ajatuksistansa.

Samalla he elivät yhdessä Hellenkin kanssa.

Setä Frans toimi kuten ennenkin sanansaattajana heidän välillensä. Hän se piti kiinni Hellen pienestä, pyöreästä kädestä, ja niin sitä sitten yhdessä piirrettiin:

"Hellestä tulee pitkä poika — hyvin pitkä. Ja Helle istuu joka päivä isän sylissä ja kuuntelee satuja. Mutta Helle tahtoo äitiä kotiin, sillä kaikissa saduissa puhutaan äidistä."

Kaija pani kirjeen pieluksen alle ja heräsi yöllä monta kertaa ja suuteli sitä. Seuraavana päivänä hän puolestaan kirjoitti:

"Helle kulta! Äidin oma armas poika!"

Joka aamu minä kysyn auringolta, joka kurkistaa akkunasta minun huoneeseni: "Näitkö Helleä?" — "Näinpä niinkin!" vastaa aurinko. "Pilkistin vast'ikään hänen huoneesensa. Hän istui pienessä vuoteessaan ja hyräili lauluja... ja minä pistäysin hänen kiharaiseen tukkaansa... ja minä puikahdin hänen pikkuisten, paljaitten jalkainsa ylitse. Näin kun näinkin hänet." Ja minä kyselen kottaraiselta, joka viheltelee akkunani takana: "Näitkö Helle poikaani?" — "Näinpä niinkin!" vastaa kottarainen. — "Hän käveli Fredriksbergin puistossa ja oli hevosilla, posket niin punaisina ja silmät niin kirkkaina. Ja minä istahdin pensaasen ja lauloin, hänen juostessaan ohi. Ja minä kerroin hänelle, kuinka hauska sitten tulee, kun äiti palajaa niitten luo, joita hän rakastaa maailmassa eniten kaikista. Näin kuin näinkin hänet."

— Milloin äiti tulee? — kyseli Helle monasti päivässä, ja setä Frans vastasi: "Kun lehti kellastuu." — "Sen pitää kellastua heti kohta." — "Ei, meidän täytyy odottaa, kunnes syksy tulee", — niin vastasi setä Frans huohtaen. Ja Hellelle alkoi selvitä, että syksy on jotain, joka on hirmuisen kaukana vielä.

Mutta Kaija teki heille kepposet kummallekin. Eräänä yönä valtasi hänet ikävä niin kerrassaan, että hän seuraavana aamuna pani tavaransa matka-arkkuun.

— En enää päivääkään tahdo elää ilman häntä, — sanoi hän itsekseen.

Ja hän matkusti sen iltaa ja koko seuraavan yön. Hän saapui Köpenhaminaan kello kuuden tienoissa illalla, otti ajurin ja ajoi kotia. Hän tervehti jokaista lyhtypatsasta, ja sydän oli hänellä pakahtua ilosta, kun hän saapui viimeisen patsaan luokse.

Eteisen avain oli hänellä taskussa. Hän kiersi lukon auki, niin ett'ei kukaan kuullut. Hiljaa hän riisui päällysvaatteensa. Ovi arkihuoneesen oli auki. Hän pysähtyi hetkeksi kynnykselle. Setä Frans istui Helle sylissään, seljin ovea kohti, Kaijan entisellä paikalla akkunaa ääressä, ja Kaija näki, että setä Frans oli koonnut kaikki hänen kuvansa ympärilleen. Niitä riippui viereisillä seinillä, niitä seisoi ompelupöydällä, niitä oli akkunalaudalla.

Helle oli juuri kurottamassa kättään erästä kuvaa kohti — se oli kabinettikuva puitteissa — ja Kaija näki, kuinka varovasti setä Frans otti sen ja asetti pojan eteen.

— Suutele äitiä, — sanoi hän, — mutta varovasti.

Ja pojan suudeltua hän painoi omat huulensa intohimoisesti tuota kylmää lasia vastaan kerran... toisen... kolmannen...

Silloin liikahti Kaija vasten tahtoansa, ja setä Frans kääntyi ympärinsä. Kaija huudahti ilosta, ja seuraavassa silmänräpäyksessä hän oli setä Fransin jalkain juuressa ja suuteli hänen kättään.

Helle hyökkäsi heti hänen luokseen.

— Äiti! Äiti! — riemuitsi hän. — Onko lehti jo keltainen?

Mutta setä Frans ei puhunut mitään. Ääneti hän vaan painoi Kaijan päätä lujasti rintaansa vastaan. Ja melkein tuskallisen kovista sydämen tykytyksistä Kaija huomasi, kuinka suuri Frans sedänkin ilo on. Ja kun hän viimeinkin sai sanotuksi: "Tervetultua, armas!", silloin tuntui kuin ääni olisi onnesta laulanut.

— Lupaa minulle, — virkkoi Kaija ja painoi päänsä takaisin, niin että saattoi katsoa häntä silmiin, — lupaa, ettes enää milloinkaan lähetä minua pois. Se on kauheata syntiä meitä kumpaakin kohtaan. Se on sulkea auringon valo elämältä. Lupaa minulle, että — olkoon elämä pitkä tai lyhyt — me panemme tasan jok'ainoan hetkenkin! Joka ainoa päivähän, mikä meidän suodaan elää, on kuin suuri, kallis aarre sinulle ja minulle. Ja me kartutamme tätä aarretta, ja me koroilla kasvatamme sitä, niin että sitä riittää meille vanhain päivän varaksi.

Setä Frans otti hänen pienet, hartaasti kokoonpuristetut kätensä omiinsa ja suuteli niitä kiihkoisesti. Sitten hän avasi ne ja pani silmilleen.

— Sinä pikkuinen ahnas sielu! Riittää sitä, hamaan iankaikkisuuteenkin.

Kaija nousi ja alkoi astuskella huoneissa iloisin, kevein askelin, hiljaa hyräillen. Helle juoksi hänen rinnallaan, pitäen häntä kädestä kiinni.

Kaija katseli kaikkea uusin silmin, eikä kirkas hymy hetkeksikään hänen huuliltaan hälvennyt.

— Tuntuu kuin olisit tullut satujen maasta, — sanoi setä Frans, seuraten häntä silmillään.

— Niin olenkin, — vastasi Kaija. — Minä tulen rakkauteni ihmemaasta. Siellä tuntuu kuin kaikki laulaisi, mihin vaan kajoaa!... Ja niin minusta on tuntunut aina, niin kauas kuin muistoni vain ulottuu. Heti kuin kuulin sinun puhuvan, tuntui kuin ilma ympärilläni olisi laulanut! Jos tietäisit, kuinka usein minä olen hämärissä katsellut sinun puhtaan profilisi kuvastuvan ruutua vastaan ja ollut kuulevinani ihaninta musikkia!... Esimerkiksi tätä...

Hän istahti flyygelin ääreen ja soitti ensimmäiset satsit Chopinin fantasiaa.

Ja sitten hän laului:

Ja jos oisit luotani loittonakin
Tie leimuja täynn' olis, tulta,
Minä luoksesi vaan yhä taistelisin,
Minä luoksesi ryömisin, kulta!

Ja jos tauti sun sais, öisin vieressä
Öin, päivin, aamuin, illoin,
Ja tuskia tuimia kärsiessä,
Minä kärsisin kanssasi silloin.

Mut jos tuoni sun sais, veis hautaan pois,
Kuni tammen lyö myrsky tiellä,
En sinnes ma Herralle rauhaa sois,
Kunnes oisin sun luonasi siellä.

— Mitäs sinä lauloitkaan? — kysyi setä Frans, käyden äkkiä tarkkaavaksi.

— Omia laulujani vaan.

— Sepitätkö *sinä* lauluja?

— Sepittelen... Ja sinusta ne ovat jok'ainoa.

— Sepä erinomaista. Sin'et anna ainoastaan itseäsi minulle... minä saan vielä kokonaisen laulukirjan myötäjäisiksi.

— Kuka sanoi, että saat?

— Kun laulut ovat minusta, niin...

— Sepä se! Ei ole maailmassa mitään, josta minun johtuisi mieleenikään ruveta runoilemaan, mutta kun aattelen sinua, silloin syntyy runo. Ja niin se on ollut aina. Sinä olit ikäänkuin tuossa äärelläni: kun ei minulla ollut sinua, oli minulla laulut.

— Sinun pitää antaa se laulukirja minulle, kuuletko!

— En!

— Olethan luvannut minulle kaikki ajatuksesi... Hän sanoi sen leikillään, mutta hänen tietämättänsäkin tuli ääneen vähäinen surumielinen sointu. Mutta sitä riitti: Kaija katui jo kieltoaan. Hän pani lämpöiset huulensa hänen korvaansa ja kuiskasi veitikkamaisesti:

— Minä lupaan antaa sinulle ne kaikki, kun vietämme hopeahäitä.

Ja hän hyräili:

Kun elon ilta saa,
Niin vanha pariskunta
Yhdessä laulelee
Ja näkee kevät-unta.

— Tunnetko sen?

— Kyllä, mutta tunnetko sinä tämän? Ja setä Frans vihelsi:

Voi minun mairemarjuttain!
Voi minun ainoarmastain!
Tänäpäniä kirkossa kuulutettiin,
Kirkon kattoon nostatettiin!

Mutta Helle tahtoi päästä osalle hänkin. — Äiti, laula Hellelle ja! — pyysi hän. Ja äidin piti laulaa "Hopsis, ratsu vankka," alusta loppuun, ihan viimeiseen värsyyn:

Noin lauloi armaallensa,
Prinsessa Namurin,
Hän lauloi elon taistot
Ja elon riemutkin.

Mut Haakon herra sitten
Jo ol' kuningaskin hän,
Mut surumielin muisti
Hän lapsenlaulun tän.

Ja Helle riemuitsi ja vaati yhä enemmän laulua, — kunnes Kaija teki nopean päätöksen ja kantoi hänet makuuhuoneeseen, jossa rupesi häntä riisumaan.

— Nukutko sinä Hellen luona tänä yönä? — kysyi poikanen uteliaasti.

— Kyllä. Etkös tahtoisit minua?

— Kyllähän minä... — vastasi poika hidastellen, — mutta isä ja!

Hän nukkui Hellen luona koko ajan, kun sinä olit poissa.

— Mutta eihän tässä ole tilaa, näethän sinä.

— Vai ei ole! — virkkoi piltti pilkallisesti. — Isä nukkuu Hellen vieressä.

Ja myötäänsä hän vakuutti: "Vai ei ole?"

Ovi arkihuoneesen oli auki. Setä Frans seisoi kynnyksellä, yhä vieläkin hyräillen "Sill' on nimi Blanka." Sopsisihan hänen tulla auttamaan Kaijaa yhtä hyvin kuin seisoa siinä sikari toisessa suupielessä ja levollinen hymy huulilla.

Helle yritti sanoa vielä jotain, mutta äiti sulki suudelmalla hänen suunsa ja sanoi:

— Kuules nyt, mitä äiti kertoo. Kun me tullaan sinne pieneen taloon siellä Höistrupin rannalla, josta äiti on usein puhunut sinulle, niin siellä on enemmän tilaa; siellä pannaan Hellen vuode isän ja äidin vuoteen väliin, niin että Hellen on sitten oikein hauska olla.

— Eikös äiti sitten enää lähde matkalle? — kysäisi poika epäillen.

— Ei, ei koskaan enää, — vastasivat toiset kaksi yhtä haavaa, naurusuin katsellen epäröivää ilmettä pojan kasvoissa.

Poika rauhoittui nyt. Hänet nostettiin sänkyyn, ja pian hän oli puikahtanut peitteen alle.

He istuivat sitten vierekkäin arkihuoneessa. Ovi makuuhuoneesen oli jäänyt raolleen. He eivät paljoa puhuneet. Kummankin ääni oli pidätettyä, ikäänkuin eivät hennoisi sanoilla häiritä onneansa. Silloin tällöin vain Kaija upotti kätensä Frans sedän tuuheaan tukkaan, silmillään seuraten sormiensa liikkeitä.

— Niin, nyt et vaan jaksakaan lukea niitä, — virkkoi setä Frans, tarkoittaen harmaitten hivusten suurta paljoutta mustain välissä.

Päätään pyörittäen Kaija vastasi:

— Niissähän minun ylpeyteni. Aina kun minun tuolla tuntuureilla tuli ikävä sinua, joka kerta kun tunsin, ett'en ensinkään ansaitse sinua, ja kun mielestäni oli ihan mahdotonta, että sinä pitäisit minusta, silloin nuo harmaat hivukset tulivat aina ja sanoivat: "Muistapas meitä. On sitä meissäkin joku merkitys." Ja kun minä olin ihan kipeä pelvosta, että jompikumpi meistä kuolee, ennenkuin kohtaamme toisemme, silloin minua jälleen lohduttivat nuo harmaat hivukset: ne ne äänettömällä maltillaan ja järkähtämättömän uskollisina kertoivat minulle, kuinka syvä, kuinka luja sinun uskosi meidän onneemme on.

Kaija taivutti hänen päänsä kiinni omaansa.

— Rakkaat, siunatut harmaat hivukset! — puheli hän. — Te olette minulle kalliimmat kaikkea muuta maailmassa.

— Kaikkeako? — virkkoi setä Frans, luoden häneen tuon vilpittömän katseensa. — Oletko varma siitä?

Kaija käsitti hänen epäröimisensä, mutta vastasi empimättä: "Olen, nyt olen varma siitä."

Ja Hellekin tuntui hänestä tällä hetkellä olevan niin kummallisen kaukana. Kaija ei mielestään voinut itsessään suoda sijaa muulle ajatukselle kuin tälle: minun elämäni suuri rakkaus kulkee nyt riemullista voittoretkeensä kautta sieluni... kautta kaikkien ajatusten... kautta kaikkien tunteitten... jok'ainoassa säikeessäkin minun sisintä, henkivää olemustani!

Setä Frans katseli hänen kiihtyneitä kasvojansa ja tunsu, että nyt on Kaija *kokonaan* hänen omansa.

— Se on melkein liikaa, — jupisi hän. — Se on melkein liian suuri onni!

Mutta Kaija naurahti.

— Kuinka sinä olet saattanut luulla, että voisit vähempään tyytyä? — virkkoi hän. — Sielusi sisimmissä et ole sitä milloinkaan voinut. Tiedän kyllä olevani se meistä, joka vähemmän on antanut. Minä olen tehnyt sitä sillä tai tällä ehdolla, mutta nyt on toisin. Et ole seitsemää vuotta turhaan palvellut Rakelin tähden. Nyt annan itseni sinulle kokonani kaikkini ja sinulle yksin!

Setä Frans nosti hänen kätensä ylös ja peitti ne suuteloilla... hän suuteli häntä suuhun, suuteli poskia ja silmiä.

— Mun omani! — kuiskaili hän vain.

Ja Kaija painoi päänsä jälleen hänen olalleen ja toisti niin vakuuttavasti, niin sydämellisesti:

— Niin, sinun omasi!

Kauan he siinä istuivat, sanaakaan sanomatta, huomaamatta hämärää, joka yhä tiheämpänä ja tiheämpänä laskeutui heidän ympärilleen.

He heräsivät, kuultuaan Hellen äänen viereisestä huoneesta. Poika kuului olevan aivan valveilla.

— Halloo! — huusi hän, ja vähän ajan perästä jälleen: "Halloo! Se on Helle!"

— Mitähän se poika siellä hommaa? — huudahti Kaija, kavahtaen ylös.

Setä Frans nauroi vaan.

— Hän telefonta kaiki unissaan, — virkkoi hän. — Tuonottain kävin hänen kanssaan kaupungilla, ja siellä hän näki minun telefontaavan. Siitä pitäin hän on myötänsä puuhaillut samassa toimessa. Hän sitoo nuoran johonkin naulaan, ja — ala soitella sitten. Tules katsomaan... No, mutta poikahan on ihan valveilla!

He olivat yhdessä hiipineet ovelle ja kurkistivat raosta. Helle seisoi paitasillaan keskellä vuodetta, nuora kiinni toisessa korvassa.

— Halloo! — kuului taas. — Onko Jumala kotona?... Jaha... Kiitos... Hyvä on... Niin... tuota... Pyytäkääs, että hän lähettäisi tänne jonkun: Hellen on niin ikävä.

Toiset olivat purskahtaa nauruun, mutta hillitsivät toisiansa.

— Halloo! huuteli poikanen jälleen, hiukan hiljemmin. — Onko se Herra Jumala!... Jassoo... Sanokaas, että hän lähettäisi tänne vähän valoa; täällä on niin pimeä.

Toiset eivät malttaneet enää. Hiljaa he lykkäsivät oven auki ja menivät yhdessä sisään. Setä Frans raapaisi valkeata tikkuun ja sytytti pöydälle pienen yölampun.

Mutta Helle ei siitä välittänyt.

— Halloo! — telefontasi hän rohkeammalla äänellä jälleen. — Sanokaa Jumalalle, että nyt on hyvä... valoa tuli... Kiitos! Hyvästi!

Hän soitti irti, myhähti niin ylen onnellisena heille kummallekin ja pujahti jälleen peitteen alle. Parin minutin perästä hän nukkui täyttä unta, suu puoleksi auki ja pienet kädet yhteenpuristettuina rinnalle. He seisoivat hänen vuoteensa ääressä, ja nyt, niinkuin monasti ennenkin, heidän silmänsä kohtasivat toisensa, täynnään iloa lapsen tähden.

— Kuinka me olemme onnellisia, kun meillä on Helle. Niin he puhuivat toisilleen.

17.

Joill' yhteiset kevätlaulut soi,
Sinis lehdet kuin kellastuvat,
Ett'ei rakkaus koskaan vanheta voi —
Heill' on siitä selvät kuvat...
Metsäkin tuo joka vuos vihannoi.

Talvi ei ollut Kaijan mielestä milloinkaan kestänyt niin kauan kuin nyt. Päivät tuntuivat viikoilta, viikot kuukausilta. Eikä se lumikaan katoilla, niin hänestä näytti, ikinä sula, vaikka aurinko pehmittelee sitä joka päivä.

Eikö kevättä tänä vuonna tulekaan? Eikö huhtikuun neljäs päivä milloinkaan joudu?

Häistään he eivät olleet toisilleen mitään puhuneet, mutta kumpikin tiesi, että ne vietetään huhtikuun neljäntenä. Silloin on näet avioeron määräaika lopussa ja kaikki paperit järjestyksessä.

Vihdoin alkoi lumi irtaantua ja humahdella alas katoilta pieninä vyöryinä, suureksi kauhistukseksi kaikille, joitten niska kohdalle sattui. Ja eräänä päivänä setä Frans toi tullessaan ensimmäisen krokuskukan. Hän oli jälleen salavihkaa pistäytynyt Höistrupin rannalla ja löytänyt puutarhoista siellä

puhjenneita krokuksia.

Hän oli hiljaa katsellut niitä ja paljastanut päänsä heidän nuoren valtavuutensa edessä, ja leivonen oli niitten päällä tuolla korkealla viserrellyt vienoimpia viserryksiänsä. Tietysti hän oli poiminut koko sylellisen, ja nyt hän seiso i o vessa, ja kasvot hänellä loistivat kilpaa kukkasien kanssa hänen sylissään.

— Muistatko tällaista kevättä? — sanoi hän, kohottaen kukkasia hänen nähdä. — Ei lumen hiutalettakaan missään, vihantaa vaan nousee maasta kaikkialla. Saattaako ajatella tämän suloisempia värejä! Katsos näitä keltaisia ja valkoisia tässä, ja noita sinerviä, jotka vivahtavat punaiseen! Katsos, kuinka ne ovat reheviä ja solakoita!... Mutta, laps, ethän sinä katsokaan niitä!

Kaija ei vastannut. Hän oli kietonut kädet hänen kaulaansa ja vetänyt hänen päänsä luokseen.

— Minä katselen kevättä sinun silmissäsi, — virkkoi hän vaan...

* * * * *

Frans sedällä oli koko tänä talvena ollut kiire, jo marraskuusta ruveten. Hänen asuntonsa oli ollut kuin hyväkin rihkamapuoti: niin hän oli ahtanut sen täyteen uutta ja vanhaa esinettä.

Siinä oli hienoja, vanhan-aikaisia huonekaluja... siinä peruja vaarin ja mummon ajoilta... siinä pieniä kapineita hänen omilta nuoremiehen päiviltä, — mutta kaikki ne oli puhdistettu ja putsattu ja kiillotettu setä Fransin omalla kädellä.

Ei ihmekään, että kun Kaija joskus käkesi hänen luokseen, setä Frans aina estelemään: "Ei vielä. Siell'on niin paha siivo."

Työhuoneesta oli tullut puusepän-paja. Hän oli pian huomannut, että jos mieli hankkia sellaisia harvinaisia esineitä, joilla hän tahtoi "pesää untuvoida", niin pitää ne ostaa rikkiinäisinä ja rappeuneina ja itse laittaa ne kuntoon. Mutta Köpenhaminan nikkarit vaativat korjaustöistä niin suunnattomia summia, että Frans sedällä oikein pintaa karmi. Hän astui huoneessansa muutamia tunteja pysähtymättä ja sitten hän äkkiä teki päätöksensä.

Huomenissa hän meni erään puusepän luokse kaupungin laidassa.

— Otatteko opettaaksenne minulle veistoa? — kysyi hän.

Puuseppä katsahti pilkallisesti kysyjän valkoisiin käsiin.

— Mitäs siitä lähtis? — virkkoi hän.

— Minä maksan, minkä vaaditte, — jatkoi setä Frans. Ja sitten ne oppitunnit aloitettiin.

Joka iltapäivä neljästä kuuteen hän seiso i puusepän pajassa, sahasi ja höyläsi, hankasi ja kiillotti niin, että selkää pakotti. Mutta hellittänyt hän ei. Kahdessa kuukaudessa hän oli oppinut sen verran, että uskalsi ruveta tekemään työtä omin päin. Hän siirsi silloin puusepän-pajan omaan kirjoitushuoneeseensa, ja pian alkoi siellä haista lakalle ja fernissalle, ja lattia oli täynnään höylälastuja — hänen vanhan talon-emäntänsä suureksi mielipahaksi, hänen kun oli määrä käydä huoneita siivoamassa.

— Tämä se on sitä vihoviimeistä porsaan siivoa! En minä vielä tällaista ole nähnytkään! — puheli matami kädet puuskassa. — Ja jos sitä sitten ymmärtäis, mitä tolkkua tästä kaikesta on! Ihanhan on synty kuluttaa niin paljon aikaa ja rahaa tuommoiseen iän-ikuiseseen roskaan. Ja mitähän se herra luulee saavansa tuostakin vanhasta, mustuneesta romulaatikosta? — Matami viittasi ylenkatseellisesti erääsen vanhan-aikuisen vaatekaappiin, jonka leikkauskoristeiset laidat olivat niin lahoja, että hädin tuskin koossa kestivät.

— Tulkaas viikon perästä näitä katsomaan! — vastasi setä Frans, ylpeästi katsahtaen tuohon halveksittuun esineeseen. Mutta jos hän oli luullut saavansa emännän ihmettelyn osakseen, niin pahasti hän laskuissaan pettyi, sillä kun hän viikkoa myöhemmin näytti matamille valmista taideteosta, lausui tämä musertavalla kritikillä: "No maksoi sitä vaan mokomaan aikaa tuhlata, niinkuin ei täällä olis myöpeleitä jo ennestään yltä kyllin! Te kun niin paljon istutte kotona, menisitte illalla toki hiukan kävelemään ettekä valvoisi öitä umpeen, näpelehtimässä näitä jonkin joutavia... Ja jos minä vaan saisin päähäni, mitä varten te niitä teette, tahikka että mikä meininki niillä oikein olla mahtaa?"

Mutta setä Frans myhähti silloin niin salaperäisesti, että matamilta oli vähällä salvata hengen pelkästä uteliaisuudesta.

— Sanonko ma? — puheli Setä Frans ja nyökäytti päätään ilosta loistavin silmin. — Sanonko ma? Minä palvelen Rakelin tähden.

Nyt oli matami ihan haljeta maltittomuudesta: niin kiihkeästi hän tahtoi tietää, kuka Rakel on, mutta tuon herran puhetavassa oli jotain sellaista, mikä äkkiä sulki matamilta suun, jotain juhlapäivän-omaista. Matamista tuntui niinkuin oltaisi kirkossa... Sanaakaan enää kysymättä hän läksi pois.

Pari päivää myöhemmin virkkoi Kaija, puristaessaan Frans sedän kättä jäähyväisiksi:

— Merkillistä, kuinka sinun kätesi ovat käyneet viime aikoina koviksi.

— Niinkö? — Setä Frans katsoi hämillään paksunahkaista kämmentänsä. — Saattaapa olla, mutta minähän olenkin tänä talvena käynyt veistokoulua.

— Sinäkö? Ja miksi?

— Muutoin vaan, huvikseni.

Kaija ei tiedustanut sen enempää, ja setä Frans jatkoi rauhassa työtään. Mutta mitä pitemmiksi päivät alkoivat käydä, sitä enemmän ilmaantui sellaista, mikä oli välttämättä saatava valmiiksi, ja niinpä tapahtui, mitä ei ennen ollut milloinkaan tapahtunut, että häneltä usein jäi käymättä Kaijan ja Hellen luona; häneltä ei liennyt aikaa. Hän pistäysi vaan joskus, katsahti sitten pian kelloonsa ja virkkoi:

— Kyllähän se on harmillista, mutta kotona on niin paljon työtä, ett'en saata mitenkään enää viipyä.

Ensi kerralla tätä kuullessaan Kaija vaan kummasteli, toisella ja kolmannella kerralla kävi luulevaiseksi, ja neljännellä hän oli jo hyrähtää itkuun, mutta pidätti kyynelensä, kunnes toinen oli lähtenyt.

— Miks isä meni pois? — tiedusteli Helle. — Ja miks äiti itkee?

Äiti ei vastannut, mutta kun setä Frans seuraavalla kerralla ilmestyi ovesta niin salaperäisen näköisenä taas, puikelsi Helle hänen jalkainsa väliin, pisti näsäviisaan päänsä ulos ja julisti niin kauhean tärkeänä: "Äiti itkee joka päivä; ihan itkee."

Yks kaks hän oli sedän sylissä.

— Milloinka äiti itkee?

— Kun sinä lähdet pois.

Helle oli heti lattialla jälleen, ja setä Frans astui sisään, kasvoilla syvä katumus.

Kaija istui ikkunan ääressä neuloen. Setä Frans meni suoraan hänen luoksensa ja otti häntä kädestä.

— Sin'et saa olla pahoillasi minuun, — virkkoi hän. — Ymmärräthän, että minä juuri sinua varten teen työtä. Se oli oleva yllätystä sinulle.

— Niin, niin, — vastasi Kaija, koettaen salata kyyneleitä, joita kiilsi pitkäin silmäripsien alla, — mutta minun mielestäni on synti ryöstää päiviä meiltä. Ja minä... minun on kauhean ikävä sinua, — puhkesi häneltä äkkiä.

Setä Frans näytti yht'aikaa niin sanomattoman katuvaiselta ja niin ylenpalttisen onnelliselta, että Kaijan täytyi purskahtaa ääneensä nauramaan, ja hänen iloinen naurunsa tarttui Helleenkin, vaikk'ei poikanen ensinkään käsittänyt, mille tässä nyt nauretaan.

Viimeksi rupesi setä Franskin nauramaan.

Hänestä näytti, kuin olisi huone äkkiä tullut täyteen päivänpaistetta, vanhasta, hänen lahjoittamastaan venetialaisesta kynttiläkruunusta ruveten, joka riippui katosta, ja jossa valo tuhansissa väreissä taittui pieniin prismoihin, hamaan kaukaisimpaan nurkkaan, jonne päivän säde ei milloinkaan päässyt.

Mutta sen iltapäivää hän oli Kaijan luona, kuten ennenkin, ja sinä iltana Kaija lauloi, setä Fransin seisoessa hänen takanaan ja vihellellen mukaan:

Puna rosmariini piono,
Oma armahani viono!
Viikon verran vuotat kun,
Olet minun, minä sun!
Puna rosmariini piono,
Oma armahani viono!

Ja sellainen raikui riemu hänen äänessään, että setä Fransin täytyi taivuttaa hänen päänsä

taaksepäin, kesken hänen lauluansa, ja katsoa häntä syvään noihin herttaisiin, loistaviin silmiin.

* * * * *

Mutta nyt oli huhtikuu ja hääpäivän aatto-ilta... tuo kummallinen ilta... siihen kätkeytyy niin monta hentoa tunnelmaa ja niin paljo valoisata kaihoa... aina sitä sittemmin muistaa jonain nuorena, vavahtelevana, joka päättyy suureen säihkyvään valonsäveleeseen.

Aurinko oli koko päivän lämmittäen paistanut huoneisin... nyt se oli mennyt mailleen Frederiksbergin puutarhan taakse ja laskiessaan lähettänyt kokonaisen sädehulmeen keltaista ja punaista ja karmosiinia Söndermarkin puitten latvoihin.

Helle nukkui makeasti pienessä vuoteessaan.

Setä Frans oli vienyt Kaijan katsomaan "yllätystä". Käsikkäin he astuivat ylös portaita tulevaan kotiinsa.

Setä Frans pysähtyi oven eteen ja otti taskustaan avaimen... Silloin he äkkiä katsahivat toisiinsa ja muistivat kumpikin sen illan, jolloin Kaija oli sulkenut häneltä oven siihen kotiin, joka oikeutta myöten oli Frans sedän koti. Kaikki entis-ajan muistot palasivat ja hiljaa kuiskuttivat heille. Mutta sitten laski setä Frans kätensä hänen hartioilleen.

— Nyt me unohdamme kaikki, mitä takana on, — virkkoi hän, — ja muistelemme sitä vaan, mitä on edessäpäin.

Hän kiersi lukon auki.

— Astu kynnyksesi yli, oma armaani! — lausui setä Frans, hänen epäröidessään, ja hehkuvien poskin astui Kaija sisään.

Setä Frans oli lähtiessään pitänyt huolta, että huoneet olisivat valaistut heidän tullessansa.

Pienessä somassa eteisessä paloi keltainen amppele, ja arkihuoneesta loisti kirkas valo vanhoissa messinkilampeteissa.

Kaija ei voinut pidättää hämmästyksen huudahdusta, astuttuaan sisään ja nähdessään tuon "yllätyksen". Loistavat silmät ne hyväilivät noita vanhan-aikuisia, leikkauskoristeisia huonekaluja vuoroin kutakin.

— No niin, enkös minä ole käyttänyt aikaani hyvin? — kysyi setä Frans. — Katsopas, en minä niitä huonoimpiakaan puuseppiä liene.

— Sinäkö! Sinähän olet täysi mestari! — myhähti Kaija, katsahtaen häntä silmiin. — Tiesin sinun pystyvän moneen asiaan; tätä en olisi osannut odottaa.

— Et maar.

— Ja kuinka koko huone on kauttaaltaan sinua... jospa minuakin!

Totta kai! Et väinkään ollut ajatuksistani poissa, kun näitä laittelin.

— Entäs ruokasali! Vanhat hyllyt poslineja varten pitkin seiniä, ja tuo hauska, pullea teekeittiö pöydällä!

Hän kääntyi ympärinsä.

— Meillekö kahden todellakin tämä satumaisen sievä koti, meidänkö kahden asua!... Emmeköhän me ole liian onnellisia, Frans? Luuletko todellakin tätä onnea pysyväksi? — Näin hän sanoi äkkiä, tuska äänessään, ja setä Frans tunsu, kuinka tuo hento ruumis vavahti hänen pidellessä sitä.

— Nyt sinun pitää olla iloinen vaan, — virkkoi hän. — Iloinen ja varma.

Kiireesti kuin auringon säde sävähti hymy Kaijan kasvoilla.

— Äiti parkaa! — virkkoi hän. — Hän ei saanut prinssiä koskaan. Mutta minulla on tässä prinssi ja valtakunta ja kaikki! Tämä on melkein liikaa minulle. Min'en ansaitse kaikkea tätä. Muistatko, kuinka minä, Hellen sairaana ollessa, uhrasin sinut hänen tähtensä?

Tuskallinen ilme elähti Frans sedän kasvoilla.

— Miksikäs siihen kajoat nyt? — sanoi hän. — Olethan luvannut olla enää milloinkaan ajattelematta

sitä.

— Älä ole pahoillasi, — pyysi toinen. — Se tulee siitä vain, ett'en minä rohkene uskoa onneani. Tuntuu kuin se olisi liian suuri minulle. Pitäisi olla kokonainen elämä, sen mahtua siihen.

— Sittenpä onkin hyvä, että olet nuori, ja että sulla on vielä vuosia edessäsi, — virkkoi setä Frans, kaataen viiniä laseihin. — Saanko sanoa vaimoani tervetulleeksi?

He kilistivät... suutelivat lasien ylitse toisiansa ja kilistivät jälleen ja astuivat käsikkäin koko asunnon halki. He koskettelivat kaikkea, he tutkistelivat kaikki. He istahtivat sohvaan, "nähdäkseen, kuinka pehmeä se on", ja he istuivat pöytään vastapäätä toisiansa, koettaakseen, "miltä tuntuu, kun on oma jalka pöydän alla". He olivat olevinaan vieraisilla toistensa luona ja sytyttivät useampia kynttilöitä. Heidän ajatuksensa kohtasivat toisiaan säihkyvin säväyksin... heidän sydämensä nauroivat... heidän silmänsä loistivat.

Mutta viimeksi he istuivat ihan ääneti arkkulavitsalla kaakeliuunin edessä, ja tämän illan kummallinen tunnelma valtasi heidät: sen syvä kaihomielisyys... sen hiljainen odotus... sen valtava, suuri kirkasloistoinen juhlallisuus!...

18.

Jos tahdot elossa
Olla osakas ain',
Niin surut ja ilot
Ota *ehjinä* vain...

Huhtikuun neljäs päivä tuli... Uhkuen tulvehti auringonpaiste sisään, kullaten Hellen puuhevosen ja näkyville paljastaen sen monen monet puutteet; se hiilui nurkkiin, missä tina-sotamiehet vahtia pitivät, se luisui leveänä, kirkkaana juovana mattoja myöten...

Kaijan matkapuku — se oli samalla oleva hänen morsiuspukunsa — oli saapunut ja sen mukana suuri orvokkivihko, raunioisen haituvilla harsotettu. Hänen ei tarvinnut arvailla, kenenkä se on lähettämä.

Hän puki päällensä tuon silkillä vuoratun, tummansinisen leningin, joka niin hellästi verhosi hänen solakan ruumiinsa muodot. Nyt hän oli parhaillaan kiinnittämässä kukkavihkoa rintaansa. Helle juoksenteli edestakasin, ja hehkumalla hehkui tyytyväisyys hänen kasvoillansa.

— Meill'on tänään häät! — riemuitsi hän. — Isä ja äiti ja Helle viettävät häitä tänään!

Poikanen oli tottunut olemaan mukana kaikessa, mikä koski noita kahta. Itsestäinen asia siis, ett'ei tässäkään tulla toimeen ilman häntä.

Setä Frans tuli hakemaan Kaijaa suljetuissa landoissa, ja itse kevät-aurinkokin himmeni sen loiston rinnalla, mikä hänen silmistään välkähteli. Suu ei ollut milloinkaan ollut niin lauseva eikä juonteet pielissä niin lienteät kuin tällä aamuhetkellä; otsa ei ollut milloinkaan ennen väikkynyt niin kirkkaana.

Ensin piti setä Fransin pysähtyä arkihuoneeseen, ihmettelemään Hellen kiiltäviä kenkiä ja ankkurinappeja nutussa. Vihdoin hän pääsi irti ja meni Kaijan luo, joka seisoi solakkana ja hentona, kiinnittämässä orvokkivihkoa rintaansa.

Ja setä Frans otti kultasormuksen ja pani sen Kaijan sormeen. Ja myhäillen pani Kaija samallaisen hänen sormeensa. Mutta ensin hän nosti molemmat sormukset valoa kohti ja luki, mitä niitten sisäpuolella oli kaiverrettu: "Seitsemän vuotta Rakelin tähden."

Kirkkaasti sävähtäen heidän katseensa kohtasivat toisiaan... eihän ollut ensi kertaa heillä sama ajatus kummallakin.

Helle oli kovasti loukkautunut siitä, ett'ei hänelle annettu sormusta. Mutta setä Frans otti hänet syliinsä ja kantoi vaunuihin, ja siellä kohosi mielihyvä heti oikein monta astetta. Ja kun he kolmisin olivat nousseet rautatie-vaunun kupeaan, rupesi poikanen laulamaan täydellä äänellä.

He kiitivät vihannoivain ketojen poikki ja alastomain metsäin halki. Kaikkialla paistoi kevät-aurinko, ja puissa silmukat puhkeilivat. Karviaispensaat puutarhoissa olivat vehreissään, ja vuokot kutoivat silkikangastaan lakastuneitten lehtien välissä metsän pohjalla.

Krokus ja hyasintti heloitti kaikkialla, leivoset livertelivät, ja kottaraiset viheltelivät virsiään... Koko tuo lämmin, ihana kevät lausui heille tervetuliaisiansa.

— Katso! — puhui setä Frans. — Kaikki tuo on kuin riemukulkua sinun kunniaksesi! Ei mointa kevättä ennen ole milloinkaan ollut. Saatat olla tyytyväinen häämatkaasi, niin lyhyt kuin se onkaan.

Kaija istui avonaisen akkunan ääressä ja veti syvin hengähdyksin rintaansa kevään raikasta ilmaa.

— Kuinka herttaista! — sanoi hän, — että saamme olla täällä viisi päivää! Onneksi tänään onkin pääsiäislauantai; mistäpä sinä muutoin olisit lomaa saanut!

Toinen myhähti.

— Nyt on riemuvuosi, muista se, — virkkoi hän, — ja silloinhan kaikki käy parhailleen.

— Niin, *riemuvuosi*, — toisti Kaija verkalleen, — se on satuttava nimi. Emme toista sellaista koskaan näe.

— Eikös se juna pian vihellä? — tiedusti Helle, nenä ruudussa kiinni ja vilkkaasti tarkastellen ulos.

Samassa pisti konduktööri päänsä ikkunasta sisään ja julisti verkkaisella äänellä:

— Pysähtyy vasta Rödvigissä.

Astuessaan kymmenen minutin perästä ulos vaunusta ei voinut kumpikaan käsittää, mihinkä ne kolme tuntia olivat joutuneet.

Asemalla heitä odottivat umpinaiset vaunut. Niissä oli heidän määrä ajaa kirkolle.

— Pappi odottaa meitä puoli yksi, — sanoi setä Frans; — päivällisen olen tilannut kello kahdeksi.

Maantietä lähdettiin ajamaan kovaa vauhtia. Aurinko hyppi koko ajan heidän edellään, leivoset lauloivat heidän päänsä päällä, niinkuin olisi niillä olleet kokonaiset urut hennossa pienessä kaulassaan, ja varpuset ne myötäänsä sirkuttivat pitkin tien varsia.

Mutta pienten talojen ulkopuolella istui kottaraisia, räpytellen kiiltävän tummia siipiään, ja pellon vakoa myöten astui haikara edestakaisin, viisas pää pitkän kaulan varressa myötäänsä liikkeessä.

Pieni, valkoinen kirkko loisti häikäisevän kirkkaassa valossa. Vaunut pysähtyivät sen eteen. He astuivat kirkonkäytävää, Helle keskellensä.

Virttä veisatessa Helle katsoa tuijotteli heihin, suu puoleksi avoinna ja kädet ristissä, ja heidän astuttuansa alttarin eteen, hän asettui heidän taakseen ja seurasi niin innokkaasti kaikkea, mikä tapahtui, että tietämättänsäkin kahdesti sanoi amen! Sitten hän sai istua heidän välissään, ja kirkosta hän astui kaula kenossa, pienillä käsillään lujasti pitäen kumpaakin kädestä kiinni.

Kirkolta ajettiin kotia Höistrupin rannalle, siihen taloon, jota setä Frans vähillä varoillaan oli puolen vuotta koettanut koristella.

Hän tiesi, kuinka rakkaita kukkaset ovat Kaijalle. Krokuksia ja hyasintteja olivat akkunat täynnään, ja yhdessä nurkassa seisoi upea viuhkapalmu.

Makuuhuoneessa riippuivat siniset uutimet vuoteitten ympärillä, ja jalkopäässä seisoi Hellen pieni rautasänky.

Ikkunoihin oli pantu puhtaat kattunakartiinit, oven eteen oli ripoteltu hienoa, puhdasta rantahietää. Kalastaja, talon isäntä, oli sitonut köynnöksen oven yläpuolelle; sen keskellä oli suurilla kirjaimilla: "terve tultua!"

Enemmän se oli hyvää tarkoittavaa kuin somaa, mutta ylenpalttisen iloisina ja kiitollisina kaikesta he puristivat kumpikin isännän kättä.

Ja sitten he astuivat tuohon pieneen taloon, joka oli oleva heidän ensimmäisen, sanomattoman onnensa todistajana.

He kävivät juhla-asuiseen, katettuun pöytään ja rupesivat aterioimaan, mutta tunnelma oli omituisen juhlallinen: ruoka ei ottanut maistuakseen. Helle se oikeastaan yksin antoi ruuille täyden arvon ja kunnian: hän söi sellaisella ruokahalulla, etteivät he mointa ennen olleet hänessä nähneetkään.

Kun paisti oli tuotu sisään, helisti setä Frans lasiansa.

Ensi kertaa elämässään hän nyt oli pitävä pöytäpuhetta, mutta eihän hän tällä kertaa mihin päässyt.

— Jaakob palveli seitsemän vuotta Rakelin tähden, — lausui hän. — Min'en ole palvellut sinun tähtesi kuin kolme, mutta ne ovat olleet niin pitkät kuin seitsemän muuta. — Minulla ei ole omaisuutta tarjota sinulle, ei kullankiiltoisia oloja... on vaan vuosikausia vanha uskollinen rakkauteni... se, että olen sinun hamaan kuolemaan... jopa kauaksi sen toisellekin puolen. — Mutta sinä! Sinä olet rikas kuin itse kevät. Sinulla on niin paljon annettavaa nuoresta, iloisesta yltäkyläisyydestäsi; sinulla on se, että tahdot olla omani, ja sinulla on Helle...

Helle, kuultuaan nimeänsä mainittavan, kavahti heti pystyyn ja yritti kilistämään lasillaan, jonka pohjalla oli hiukan viiniä, mutta läikäytti senkin vähän pöytäliinalle. Siitä hän ei kumminkaan ollut millänsäkään.

— Hellellä on häät ja! — sanoi hän, voitonvarma riemu äänessään.

— Niin onkin. Tules, niin kilistetään! Ja vallattomassa ilossa sitä kilisteltiin.

— Metsän pienen karhunpojan malja! — sanoi setä Frans ja joi kerran.

— Sadun pienimmän prinssin malja! — liitti hän ja joi kerran vielä.

— Ja kaikkein somimman, pienen, mustan, vallattoman kikkarapään malja! — puuttui Kaija puheeseen ja kilisti.

— Ja pienen kerubin malja paratiisin ovella! — virkkoi setä Frans.

Mutta silloin hän katsoi niin lämpimästi Kaijaan, että Hellenkin pienessä sydämessä alkoi tuntua hiukan mustasukkaisuutta.

Kaijan lasi oli koholla; hänen katseensa olivat hellittämättä kiinni Frans sedän katseessa.

— Me naiset luulemme välisti, että meillä on jotain annettavaa, — virkkoi hän, — mutta pohjimmalta katsoen, me otamme kaikki siltä, jota rakastamme...

* * * * *

Kun Helle oli jo nukkunut vuoteesensa... kun aurinko oli mennyt mailleen... kun kirkonkellot kumahtelivat kaukaa, silloin nuo kaksi menivät yhdessä Höistrupin lehtoon.

Niin pehmeätä oli metsän sammal heidän jalkainsa alla, ja niin keveästi he astuivat, ikäänkuin peljäten polkevansa elämää, jota kaikkialla huokui. Valkovuokot ja sinivuokot pistivät päätään näkyviin vehreistä mättäistä. Setä Frans poimi niitä muutamia ja kiinnitti ne hänen rintaansa, hänen lämpimään, aaltoilevaan rintaansa, joka suojaansa otti kukan kylmät varret.

— Keväimen huomenlahjaa nuo! — sanoi setä Frans leikillään.

Ja laskeneen auringon viimeinen rusko valoi tulipunaansa meren tyynelle pinnalle... vihanta korsi ja tuore multa levitti tuoksuaan... kottaraiset viheltelivät hyväyötä, rastaat vastasivat siihen pitkillä, pehmeillä sävelillä syvältä metsän sylvistä.

— Laula sinäkin! — puhui setä Frans. — Sinun ääntäsi vain on vailla tämä keväinen kuoro.

Ja Kaija lauloi, lauloi melkein huiman iloisesti:

Hy-it! sanoi kottara
Katon harjalla laulellen
Pitkin kesää:
Nuorikot tuolla
Laittavat lämmintä pesää.

"Elon tragediaa tuo!"
Niin huuhkaja huus.
"Eipäs!" sanoi virkut sirkut,
"Elon komedia uus!"

Kyllä! Nuo yhtyi
Vain erotaksensa...
Saas nähdä, kuin käykään
Heidän toiveittensa.

Käs kädessä niin
He istuivat.
Poski poskessa kiinn'
He valitsivat
Nyt vapain mielin
Ja riemukielin:
Niin kaksois-onnetkin
Kuin kaksois-murheetkin.

Jos tahdot elossa
Olla osakas ain',
Niin surut ja ilot
Ota *ehjinä* vain!

Kaikki kuin loistaa
Maan tämän pinnalla,
On varjoa vainen
Heidän onnensa rinnalla!

Ja päivät umpeen
Ne lauleli vielä...
Hy-it! sanoi kottara
Katonharjalla siellä.

— Kummallista! — virkkoi Kaija, heidän vihdoinkin seisoessaan asuntonsa ovella, juuri astumaisillaan sisään. — Minusta tuntuu kuin en olisi koskaan ennen ollut morsian. Ja enhän oikeastaan ollutkaan... sillä silloin nainen vasta morsian on, kun seisoo vastapäätä sitä miestä, jota rakastaa...

Setä Frans ei vastannut. Hän nosti vaan morsiamensa käsivarsilleen, keveästi niinkuin tämä olisi ollut pikkuinen koulutyttö vain, ja hänen silmänsä hakivat hänen katsettaan.

— Katso! — puhuivat nuo silmät. — Tässä minun valtakuntani! — Ja hän vihelteli... hiljaa kuin kottarainen, joka mielitettyänsä maanittelee... kutsuen kuin rastas, joka pesäänsä laittaa...

Ja varovasti hän kantoi sisään morsiamensa... tuo Jaakob, joka oli palvellut seitsemän vuotta Rakelin tähden.

* * * * *

Kun setä Frans seuraavana aamuna herätessään näki Kaijan seisovan akkunan ääressä, sininen aamumekko yllään kammaten pitkää kullanuskeata tukkaansa, "Maria Stuartin tukkaa", joksi setä Frans sitä leikillään aina sanoi, — ja kun Kaija kääntyi häneen, posket lämpöisinä, punaisina, veitikkamainen ilme loistavissa silmissään, silloin hänen oli vaikea uskoa, että kaikki tämä on täyttä totta.

Hän kohosi kyynäpäähänsä varaan ja hengitti syvään, myötäensä seuraten häntä silmillään.

— Iloista juhlaa! — toivotti Kaija.

— Iloista juhlaa! — vastasi setä Frans, vaieten jälleen.

— Sano jotain! — virkkoi Kaija, kiertäen paksua tukkaansa sormensa ympärille.

— En voi.

— Miks'et?

— Olen niin onnellinen.

— Vai niin!

Kaija juoksi hänen luokseen, kävi polvillensa vuoteen ääreen ja kietoi kädet hänen kaulaansa, ja setä Frans puristi häntä lujasti rintaansa vasten. Päästettyään hänet, hän asetti hänen päänsä pielukselle viereensä... Kaijan tukka yhtyi ohimoilla hänen hivuksiinsa... Ja siinä he katsoivat toisiinsa niin syvään, kuin olisivat tahtoneet imeä itseensä toisensa sisimmän olemuksen, ja heidän huulensa yhtyivät pitkään, palavaan suudelmaan.

Jos ken vieras olisi heidät nähnyt tällä hetkellä, olisi hän hämmästynyt tuota yhdennäköisyyttä heidän kasvoissaan. Samallaista yhdennäköisyyttä tapaa välisti vanhoissa pariskunnissa, joissa aviopuolet ovat yhdessä eläneet pitkän, onnellisen elämän... ja yksi on heillä ajatus, ja yksi on heillä myhäilykin.

— En tiedä itsekään, miten tätä selittää, — virkkoi setä Frans, — mutta tuntuu kuin onni salpaisi minulta henkeä. Se panee minussa jok'ainoan hermosäikeen värähtelemään ilosta ja jok'ainoan veripisaran suonissani laulamaan... mutta minusta tuntuu kuin täytyisi sen imeä minusta sydänveret, saadakseensa sijaa.

Kaijan silmässä välähti. Hän aikoi sanoa jotain, mutta samassa heräsi Helle, nousten istualleen vuoteessaan ja hiejoen silmiään. Hänen mielestensä se oli niin hassua, että setä Frans makaa täällä.

— Helle tulee sinne! — puhui poika ja alkoi kiivetä laidan yli isoon vuoteeseen. Mutta tiellä hänet sieppasi Kaija selkäänsä ja läksi hyppimään ympäri huonetta, kunnes hengästyneenä laski hänet vuoteen jalkopäähän. Siitä kiipesi poikanen Frans sedän jalkain ja rinnan yli, kunnes pääsi pielukselle. Siihen hän istui ja alkoi pöyhötellä Frans sedän tukkaa.

— Vai sinä siellä, vekkulimatti!

— Tuoll'on kottaraisia, Helle!

Kaija oli vetänyt uutimet syrjään ja näytti kahta mustaa kottaraista, jotka istuivat vanhassa, ontossa omenapuussa, laulaen täyttä ääntä.

— Joudu nyt pukemaan, niin pääset niitten luokse ulos!

Helle hyppäsi heti sängystä ja nousi tuolille akkunan ääreen. Hän painoi nenänsä ihan litteäksi ruutuun, paremmin nähdäkseen... ja iloisesti leikkiä laskien Kaija puki poikaansa, kyyhkysten kuherrellessa ulkona ja kottaraisten katsellessa heitä kirkkailla, suurilla silmillään.

Puolen tunnin kuluttua he astuivat kolmisin ulos, nuo kolme iloista ihmistä, joihin aurinko melkein kadehtien paistoi.

Kostea, lempeä ilma leyhähti heitä vastaan. Yöllä oli hiukan satanut, ja he luulivat oikein näkevänsä, kuinka ruoho talon ympärillä oli yön aikana käynyt vihannaksi.

Kolme kalastajaa tuli rannalta, korit seljässä. He pysähtyivät väkisinkin ja nostivat käden silmilleen, niinkuin aina tehdään, kun aurinko häikäisee.

— Saanee sitä kai toivottaa onnea kans! — sanoivat kalamiehet, ojentaen kolmea parkittua kättä, joita vastaukseksi lujasti puristettiin.

Yksi heistä nosti Hellen ylös:

— No kappas vaan, mitenkä pitkäksi tämä pikku herra on venynyt siitä kuin viimeksi nähtiin! — virkkoi hän.

— Niin, — liitti toinen ihastellen ja muuttaen mälliä toiseen poskipieleen, — ja rouva se on niin nätti, kuin olis vast'ikään päässyt rippikoulusta.

— Jaa-a! — virkkoi kolmas, vilkaisten setä Fransiin. — Sopii maar tuon herran tuossa iloinen ollakin. Ei kummakaan, jos hiukan henkeä salpaa.

Mies oli huomannut Frans sedän hengittävän lyhyeen.

— Niin no, onnea vaan ja lykkyä! — puhelivat miehet, jäähyväisiä sanoessaan.

Jonkun matkan päässä yksi heistä kääntyi ympärinsä ja katsahti tuohon pieneen taloon, joka välkkyi auringon paisteessa.

— Lysti niitä on katsella, noita tuossa, on niinkin, — lausui hän pitkäveteisesti. Hän ei saattanut vetää silmiään pois kolmesta olennosta ovella tuolla.

— On maar, — myönsi toinen; — on sillä miehellä syytä iloinen ollakin.

Ja sitten he läksivät liikkeelle, sylkäisivät poikki tien ja kulkivat edelleen. Tietämättänsäkin he sitten huokasivat kukin.

Mutta setä Frans pani kätensä Kaijan vyötäisille ja katsoi hänen silmiinsä, ilosta loistaviin.

— Yhden ainoan vuorokauden kuluessa on minulla ollut niin paljo onnea, ett'en enää elämäpäivinäni voi köyhäksi tulla, — virkkoi hän.

— Isä! — huudahti Helle, huomattuaan riemuisan helyn hänen äänessään. — Onko sitä aina niin

iloinen, kun naimisiin menee?

Setä Fransilta pääsi nauru, heleä ja sydämellinen.

— Tietysti, poikaseni! — sanoi hän ja veti Kaijan mukanaan sisään.

— Sitten menee Helle naimisiin ja, — julisti piltti sanomattoman arvokkaasti, tepastellen kädet housujen taskussa perässä.

Kalastajan emäntä oli sillä välin koristanut tuvan yltä yleensä keltanarsisseilla, joita kansa sanoo pääsiäisliljoiksi. Niitä oli ruukuissa pöydillä ja akkunalaudoilla, niitä oli seppeleenä valkoisella pöytäliinalla ja suurissa, keltaisissa kimpuissa öljytaulujen ympärillä.

— Ne tuoksuavat melkein liian väkevästi, — sanoi Kaija, lykäten hihallaan muutamia syrjään. — En ole milloinkaan nähnyt niin paljoa pääsiäisliljoja yhdessä paikassa.

— Minä pidän niistä, — virkkoi setä Frans, — ottaen muutamia kappaleita käteensä. — Niistä johtuu mieleeni muuan kummallinen, pieni hautuuma, jonka näin poikana. Se oli Jyllannissa, ylämaassa, jonne olin joutunut kesälomalla kerran. Pieni se oli ja autio, mutta seurakuntalaisten oli tullut tavaksi istuttaa pääsiäisliljoja kaikille haudoille. Niitä oli kirjavinaan joka paikassa. Pääsiäisenä siellä haudat yhtenä kultana kellersivät, ja autereana nousi tuoksu ilmaan tuhansista kukanteristä. Kaikki ne siellä veisasivat pääsiäisvirttä. Usko minua: en ole ikinä kuullut ihanampaa pääsiäishymniä.

— Sinä kuulet aina niin paljon ihanaa...! — virkkoi Kaija, myhähtäen, hajamielisenä. Hän ei tiennyt miksi, mutta äkkiä tuntui niin painostavalta. Mitään ajattelematta, hän otti kukkaset setä Fransin kädestä. Tuokion kuluttua hän nousi ja kokosi kaikki kukkaset pöydältä ja pani ne akkunalaudalle.

— Miksikä noin? — kysyi setä Frans kummastellen.

— En tiedä, — vastasi Kaija, — iski mieleeni vain.

Heti aamiaisen jälkeen aikoi Kaija lähteä merenrannalle, mutta setä Frans sanoi ensin kirjoittavansa kirjeen. Lähteköön Kaija vain edeltäkättä pojan kanssa; hän tulee vähän ajan perästä.

Hän suuteli Kaijan kättä, sormuksen kohtaan juuri, ja myhähtäen painoi Kaija lämpöiset huulensa samaan paikkaan.

Ovella seisoivat setä Frans, katsellen heidän tanssiansa päivänpaisteista tietä myöten, — sillä astuneet he ei, vaan tanssivat: Kaija kevein, iloisin askelin, poika lyhyin hyyin, ja kun hän siinä ajatteli, että nuo kaksi ovat nyt hänen omiansa koko elinajan, — silloin hänet valtasi onnentunne, niin voimallinen, että hän ehdottomasti otti sydämestään.

Niinkuin on olemassa suruja, niin kirpeän tuskallisia ja niin raastavan epätoivoisia, ikäänkuin olisivat saaneet armon iskeä uhrinsa heti kuolijaksi, samoin on ilojakin, niin valtavia, että luulisi niitten repäisevän rinnan kahtia.

Setä Frans oli vähitellen niin tottunut äkillisiin iskuihin, että jos hänen päällensä tällä hetkellä olisi kova suru sälytetty, niin hän olisi sen kantanut voimakkailla harteillaan kautta koko elämänsä, mutta tämä nyt hänelle suotu onni oli yht'aikaa niin suuri ja niin uusi, ett'ei hän kestänyt sitä.

Hän astui verkalleen tupaan. Tuo kirjeen kirjoittaminen oli ollut pelkkä tekosyy. Oikeastaan hän oli tuntenut tarvitsevansa lepoa.

Hän istahti tuvan nurkassa pienen pulpetin ääreen, joka toimitti kirjoituspöydän virkaa. Ja välittömästi, ilman varsinaista aikomusta, hän otti povitaskustaan esiin vanhan säästöpankki-kirjan ja alkoi hajamielisenä selaila sitä.

— Hyvä on, että aikoinani panin pojankin varalle jotain, — luuli hän ajattelevansa. — Tästä puolin ei säästöistä puhuttakaan.

Hän myhähti ja selaili edelleen, ajatellen jotain aivan toista... Kirja oli asetettu Hellen nimelle.

Monen vuoden kuluessa hän oli uskollisesti pannut säästöön Kaijan varalle, mutta Hellen syntymästä saakka oli kaikki siirretty pojan nimiin. Uusi kontto oli avattu sinä päivänä, jolloin Kaija ensi kertaa oli puhunut lapsesta.

Hän pani kirjan pulpetille ja nousi ylös. Hän tunsu äkillisen puistutuksen; häntä vilutti... Hän astui akkunaan. Lämpimänä, leveänä juovana hulvahti päivänpaiste häneen.

— Sinä ihana aurinko! — lausui hän välittömästi. Hän kuuli jotain räpytystä ruutua vasten: perhonen leyhytti siinä siipiään. Heti sen jälkeen hän kuuli kottaraisten vihellyksiä. Hänen mieleensä johtui vanhasta aamulaulusta se säe, jossa puhutaan linnuista:

"he elosta, valosta kiittävät riemuisin kielin."

— Kun kerran itse siivet saan, — mietti hän, — niin ensi työkseni lennän Jumalan valta-istuimen juureen kiittämään riemuisin kielin Kaijasta ja pojasta.

Hän myhähti niin omituisesti. Ei hän itsekään tiennyt, miksikä hän nyt juuri tuota ajattelee... se oli tullut muutoin vaan.

Hänestä tuntui jotain nousevan hänen otsalleen, jotain hikipisarain tapaisia, ja hän aikoi vetää nenäliinan taskustaan, pyyhkiäkseen ne pois.

Samalla hän otti taskustaan pienen paperinkin esille. Se oli muuan kirje, jonka hän vuosi sitten oli kirjoittanut Kaijalle, ja jota hän siitä pitäin oli taskussaan säilyttänyt.

— Nyt minä sen revin rikki, — arveli hän; — saatanhan nyt kaiken sen sanoakin hänelle. — Mutta äkkiä hän päätti toisin ja pisti kirjeen säästöpankki-kirjan lehtien väliin.

Samalla hän oli kuulevinaan Kaijan äänen hänen vieressään kuiskaavan hänelle, niinkuin eilenkin illalla: "Voi, kuinka minä rakastan sinua... rakastan... rakastan sinua, Frans!" Hän oli näkevinään hänen kulkevan kapeata metsäpolkua, taluttaen Helleä kädestä ja toistaen uudestaan ja yhä uudestaan noita sanoja sillä hehkuvalla äänen helyllä ja sillä syvällä tunteellisuudella, joka ainoastaan *hänen* äänessään asui: "Voi, kuinka minä rakastan sinua... rakastan sinua...!" Ja tuo ajatus teki setä Fransin niin onnelliseksi, niin sanomattomasti, niin riemullisesti, niin täydellisesti onnelliseksi!

Hän oli kuulevinaan Kaijan kutsuvan häntä ja nousi ylös, mennäkseen häntä vastaan. Mutta samassa jalat pettivät. Hän horjahti takaperin, löi päänsä kovasti pulpetin laitaan ja kaatui sitten raskaasti lattialle. Verta tirskahti moniahta pisara pienestä haavasta niskaan... mutta sitä hän ei tuntenut enää... hänen sielunsa liiteli loittona jo... korkealla yli polkujen kaikkein... kaukana maailmasta, kaukana...

Hymy oli jähmettynyt hänen huulilleen, ja siinä se yhä oli jäljellä todistamassa sitä runsasta onnea, jota hän oli tuntenut.

Ei ole tässä ihanassa maailmassa, tässä kärsimysten maailmassa kukaan kuollut suloisemmin kuin setä Frans:

Hänen sydämensä pakahtui onnesta!

* * * * *

Kaija ja Helle kävelivät metsässä, kevään kukkia poimien. Niitä olikin heillä jo suuri kimpullinen. Kaija haki varsinkin sinivuokkoja, sillä "niistä isä niin paljon pitää".

— Mutta näistä kans! — sanoi Helle, nostaen korkealle muutamia suuria voikukkia.

— Niin kyllä, poimi vaan.

Ja he poimivat, posket lämpöisinä, punaisina ja loistavin silmin.

He vierähtelivät paksussa, pehmeässä sammalikossa ja hyppelivät hennossa, vehreässä ruohikossa, välittämättä siitä, että se oli märkää. Väliin he löivät nenänsä vastakkain pulleain mättäitten yli, tavoitellessaan samaa kukkaa. Helle nyki koko ajan vai lyhyitä varsia ja sai usein pelkän terän, ja kun hänen sitten piti kerätä kukat käteensä, putosivat ne hienojen hyppysten välitse maahan yhtä nopeasti kuin olivat maasta nousseetkin. Mutta äidin kukkavihko suureni suurenemistaan ja kävi yhä moninaisemmaksi.

— Tämä pannaan pöydälle hänen eteensä; se saa katsella kevättä hänen silmissään, — ajatteli Kaija. Ja hän poimi poimimistaan uutterin sormin, laulellen:

Sisässä mustan maan,
Sisässä mustan maan
Yhden sielun luo käyn asumaan.

Maasta kauas pois,
Maasta kauas pois
Yhden kanssa mielein lentää sois.

Mutta viimeisessä värsyssä hän äkkiä pysähtyi ja alkoi tähystellä metsän rinnettä kohti, kädellään suojaten silmiään: pitkäpä hän kirjoittaakin kirjettä, koska yhä viipyy!

Selittämätön levottomuus valtasi hänet... se on kaiketi vaan tuommainen äkillinen ikävän puuska.

— Isä kirjoittaa liian kauan, — virkkoi hän Hellelle. — Nyt paistaa päivää häneen akkunasta. Minä kadehdin aurinkoa. Lähdetäänpäs ja kopautetaan akkunaan.

Ja he läksivät käsi kädessä kiitämään taloa kohti. Kaija pysähtyi pienen arkihuoneen akkunan alla. Toinen puolikas akkunaa oli auki. Hiekka narahteli hänen jalkainsa alla, senvuoksi hän astui varotellen ja viittasi Helleäkin kulkemaan varpaillaan.

Ensin hän kävi piloillaan kyyrysilleen ja kopautti päivänvarjollaan ruutuun... sitten hän pani hattunsa täyteen vasta poimimaansa kevään ihanuutta ja pisti sen akkunasta sisään.

"Minä ruusuja tielles kylvän nyt."

Niin hän laulahti.

Mutta kun ei vastausta kuulunut, nousi hän varpailleen ja kurkisti matalasta akkunasta sisään.

Helle ei enää milloinkaan elämässään unohtanut sitä parahdusta, joka nyt äidiltä pääsi! Se soi hänen korvissaan kauan aikaa vielä... hän heräsi siihen unestaan vielä vuosia jälkeenpäin.

— Äiti! — huudahti poika, tarttuen häntä hameesen. — Äiti, mikä tuli?

Mutta äiti ei voinut vastata. Huuliaan myöten kalmanvaaleana hän syöksi poikansa ohitse tupaan, ja niin huimat olivat hänen liikkeensä, että poika, yhä pidellen hameesta kiinni, kaatui kumoon portaille.

Hän parahti kovasti huutamaan, ei niin paljoa kivusta kuin säikäyksestä, mutta äiti ei hänestä välittänyt. Hän nyhkytti lattialla ruumiin päällä ja huusi yhä rajummin ja rajummin:

— Frans, Frans! Etkö kuule minua? Vastaa, Frans, vastaa! *Ethän* ole kuollut, sehän on mahdotonta nyt, kun meille elämä vasta alkoi! Minä en voi antaa sinua pois... en tahdo, en *tahdo!*... Mutta jos olet mennyt pois... voi!... niin ota edes minut mukaasi! Osoita minulle sen verran laupeutta, että otat minut mukaasi!

Mutta vastausta ei kuulunut.

— Yksin! yksin! — nyhkytti hän. — Koko elämänejaksi yksin!... Ei iloa enää! Ei iloa milloinkaan enää!

Helle tuli onnagdellen avonaisesta ovesta tupaan ja oli juoksemaisillaan äitinsä luokse, mutta pysähtyi äkkiä ja alkoi kädet seljän takana äkkiä astua takaperin tuon hengettömän olennon ohitse lattialla.

— Hirvittää, — virkkoi hän vain, — hirvittää. Mutta äiti kävi kiihkoihinsa ja kääntyi häneen hehkuvien silmin:

— Mikä sinua hirvittää, poika? — kuiski hän. — Hänkö, joka osoitti sinua kohtaan enemmän kuin äidinrakkautta. Mene!

Ja Helle hiipi kaukaisimpaan nurkkaan ja itki katkerasti. Mutta hetken perästä hän uskalsi jälleen tulla esille ja pysähtyi äitinsä viereen.

— Ei Helleä hirvitä enää, — sanoi hän.

Elämällä on synnynnäinen kammo kuolemaa vastaan, ja tietämättänsäkin oli poika tupaan tullessaan tuntenut samaa. Nyt oli hänen pelkonsa hälvennyt.

Hän seiso iavan ruumiin ääressä ja toisti luottavalla, hennolla äänellään:

— Ei Helleä enää hirvitä.

Vihdoin hän pani pullean kätensä setä Fransin käteen, mutta hätkähti, tuntiessaan, kuinka kylmä se on.

Kaija ei huomannut häntä ensinkään. Hän oli painanut päänsä vainajan rintaa vasten, kuullakseen sydämen tykytystä, mutta turhaan.

Hänestä tuntui kuin olisi hän koko ajan huutanut kovalla äänellä, mutta todellisuudessa olivat huulet lujasti puristuneet yhteen. Ei äännähdystäkään niistä.

— Äiti! — virkkoi poika, vetäen häntä hameesta. — Kutsu isää!

Mutta silloin äiti rupesi nauramaan niin kovaa ja rajusti, että poikanen kauhistuneena juoksi ovelle, ja emäntä tuli ulkoa, kaikki säikähtäneet lapset perässään.

— Herra siunatkoon! — huudahti emäntä, tehden ehdottomastikin ristinmerkin. — Lyhyet oli hää-ilot!

Raskaita, määränperäisiä askeleita kuului samassa ulkoa. Kalastajat ne siellä palasivat takaisin. Emäntä juoksi avonaiseen akkunaan ja viittasi heille:

— Tulkaa, hyvät ihmiset, auttamaan!

Miehet tulivat verkalleen ja pysähtyivät ääneti ovelle. Salavihkaa he pyyhkäisivät kyyneleet, joita tipahteli alas ruskeille, päivettyneille poskille... Kaksi heistä nosti sitten ruumiin varovasti ylös, niin keveästi kuin olisi ollut lapsen ruumis vain. Kolmas nosti Kaijan ja kantoi hänet hellästi makuuhuoneeseen, laskien hänet vainajan viereen. Ääneti he sitten jälleen hiipivät pois. Ei tehnyt heidän mieli puhua.

Emäntä, joka seisoi Helle sylissänsä, yritti varotellen huomauttamaan: eiköhän rouva ottaisi poikaa viereensä, tämä kun on niin kovin suruissaan. Mutta Kaija ei kuullut hänen sanojaan.

Tällä hetkellä ei pojassa ollut hänelle lohdutusta..., syytöstä pikemminkin: olihan hän kerran ennenkin uhrannut setä Fransin hänen tähtensä! Olihan hän huutanut silloin Herran tykö: Pelasta poika! Pelasta hänet, maksoi minkä maksoi!... Ehdottomastikin hän käänsi nyt silmänsä pojasta pois joka kerta kuin tämä läheni. Vihdoin vei emäntä Hellen omalle puolelleen, ja puolen tunnin perästä poika kuului jo telmivän siellä muitten lasten kanssa.

Kaija istui kyyryksillään vuoteessa koko päivän, yhä tuijottaen noihin hienopiirteisiin, kalpeihin kasvoihin vieressään. Hän näki, kuinka juonteet kangistumistaan kangistuvat... kuinka iho pingoituu ja kellastuu... huulet käyvät sinisiksi.

Hän kietoeli sormensa ympärille pehmeätä hivuskihermää, joka oli pudonnut vainajan ohimolle, ja uudestaan, yhä uudestaan hän painoi suunsa noita kylmiä huulia vastaan, jotka hän eilen oli suudellut niin lämpöisiksi.

Hän vietti nyt surun juhlahetkeä... keskellä kuoleman kamalan hiljaista ylevyyttä... kaikki muu maailmassa tuntui hänestä nyt niin pieneltä. Itse Hellekin, joka hamaan tähän päivään asti oli rajattomasti hänen olemuksensa täyttänyt ja ollut kuin osa häntä itseänsä, — Hellekin oli hänen mielestään nyt niin pieni, niin kaukainen.

Tuntui kuin ei hänellä enää olisi mitään tekemistä Hellen kanssa, istuessaan tuossa ja katsellessaan lempeänsä kadonnutta.

On aikoja naisen elämässä, jolloin lapset ovat hänelle pääasia... hän on kärsinyt tuskaa heidän tähtensä... he ovat tarvinneet häntä... he ovat tyydyttäneet hänen rakkautensa janon, hänen pyrkimyksensä saada osoittaa hellyyttä ja uhrautuvaisuutta... mutta kun kuoleman suuri hetki lyö, silloin mies ja vaimo jäävät jälleen kahden kesken, ovat yhtä kuin ennenkin... kaikki muu jää syrjään... ja silloin nainen huomaa, kenenkä omana hänen sydämensä on ollut.

Jotain tällaista lienee Kaija tuntenut, vaivalloisesti noustessaan ylös ja lukitessaan kummatkin ovet, sekä arkihuoneen että eteisenkin, jott'ei kenkään, ei edes Hellekään, pääsisi sisään.

Hän ei tiennyt itsekään, mikä kalvava katumuksen tunne hänen sisimpiänsä jäyti, hänen istuessaan tuossa, vainajata katsellen ja tajuttomasti huojutellen ruumistansa. Mutta äkkiä hän huomasi, mitä se on, ja silloin hän parkuen heittäisi hänen päällensä.

— Minähän olen sinut surmannut! Minä olen sinut surmannut! — vaikeroi hän. — Ensin minä kavalsin sinut toisen miehen tähden, ja kun minun sitten oli valittava sinun ja pojan välillä, minä valitsin pojan! Nyt on Jumala rangaissut minua!

Ja tuo ajatus hirvitti häntä niin, että hän istui kokonaisen tunnin, kyyneltäkään vuodattamatta, kädet polvensa ympärillä, eteensä tuijottaen.

Äkkiä hän tunsu ruumiissaan vilunväreitä ja tietämättänsäkin nousi ylös kävelemään lattiata edestakaisin.

— Äiti! Äiti! Päästä sisään! — kuului hento ääni ulkoa, ja hän avasi hiljaa oven, mutta sulki sen jälleen heti, kun poika oli tullut sisään.

Helle kulki ääneti lattian poikki. Hänellä oli pieni esiliina täynnä kevään kukkasia.

— Isän kukkasia! — virkkoi hän, ojentaen tuoksuavaa tukkua äitiä kohti. Kaija sieppasi ne joutuisasti ja pisti vainajan pääpuoleen.

— Huomenna poimitaan lisää, — virkkoi hän, — joka päivä me poimimme näin paljon. Sun leposijanasi on oleva kokonainen meri kevättä täynnä.

Mutta kukkain tuoksu se jo yksistään valtasi hänet: hän kätki kasvonsa vainajan kylmiin käsiin ja hyrähti itkuun.

Helle hiipi hiljalleen hänen viereensä. Ensin hän arkaillen katseli isää. Mutta hymyn huomattuansa, hän rohkaisi mielensä. Hyvilläänhän isä on tuossa, koskapa noin hymyilee. Ja ymmärtäväisesti nyökäytti poikanen päätään hänelle... kerran ja toisenkin... Ja sitten hän nykäisi äitiä hihasta... hieman hän pelkäili äitiä tänään, mutta koetti olla miestä ja nykäisi vielä kerran, niin että äiti vihdoinkin kohotti päätään.

— Katsos, — sanoi poikanen, — isä hymyilee!

Äiti loi silmänsä hänen katseensa suuntaan, ja nyt hänkin huomasi sen. Hän näki, kuinka hymy täyttää koko kasvot. Hän näki, kuinka se heiastaa kangistuneilta huulilta, ikäänkuin vastalauseena kuoleman kammolle, kuni suojana kuolon kylmyydeltä... hän näki sen loistavan valona keskellä pimeyttä.

— Jumalan kiitos, sinä kuolit iloisena! — kuiskasi hän, — näkemättä, mikä tuleva oli, sillä *nyt* sinä tuskin olisit jaksanut sitä kestää, vai olisitko? Et olisi jaksanut kestää sitä, tietäissäsi, että ero sinusta on palasiksi repivä minun sydämeni... repivä verkalleen, mutta varmaan.

Hänen äänessään oli jotain niin epätoivoista, että Helleltä mieli masentui.

Miks'ei isä vastaa mitään?

Hän hiipi pääpuoleen ja nousi varpaisilleen, paremmin nähdäkseen isää.

Hänestä tuntui niin omituiselta, hänen teki mieli kuulla isän ääntä. "Isän pitää leikkiä Hellen kanssa!" puhui hän vakuuttavasti, tarttuen isän kankeaan käteen, joka oli hervahtanut alas sängystä. Mutta pian hän päästi sen jälleen irti.

— Isän pitää leikkiä Hellen kanssa, — toisti hän itku kurkussa.

Mutta Kaija sysäsi hänet kiivaasti pois. Puukkoina pojan sanat häntä vihloivat.

— Turha on isää huudella, — virkkoi hän; — ei isä voi kuulla sinua.

Silloin alkoi suuria, pyöreitä kyynelkarpaloita vierä Hellen poskille: niin kauas kuin hänen muistonsa ulottui taaksepäin, ei koskaan ollut sitä hetkeä eikä sitä paikkaa, ett'ei isä olisi voinut häntä kuulla... ja nyt äiti tuossa sanoo, ett'ei maksa huudellakaan.

— Isä ei voi kuulla Helleä! — niin hän vaikeroitsi pienessä sydämessään, ja itki niin, että olisi luullut sen pakahtuvan.

Mutta silloin hän äkkiä tunsu äidin ottavan hänet syliinsä ja puristavan häntä lämmintä rintaansa vastaan.

— Voi Helle, Helle! — haasteli hän hiljaa lapselleen! — Emme me kyllin sittenkään saa itkeneeksi häntä, joka tuossa on.

Ja poikanen tunsu kuumia kyynelitä myötänsä putoilevan hänen kiharaiseen päähänsä... tuntui kuin polttaisivat oikein...

Ei Helle tiennyt, mitä kuolema on, ei ollut hänellä aavistustakaan siitä, kuinka armottomasti se ihmisiä toisistansa erottaa, mutta... tuossa isä makaa niin kamalan hiljaa eikä tahdo vastata, kun häntä kutsuu, — siksi Helle itkee.

Kaija kantoi hänet viereiseen huoneeseen.

Pöydällä oli setä Fransin kello. Hän vilkaisi siihen ja hämmästy: kello jo oli lähemmäs seitsemän... Minnekä oli saanut koko päivä? Oliko hän istunut tuolla sisässä vainajan luona kuusi pitkää tuntia?

Hän kutsui emännän ja nosti hänen avullaan Hellen vuoteen arkihuoneeseen. Senjälkeen hän rupesi verkalleen riisumaan poikaa.

— Miks'ei Helle saa nukkua isän luona? — kysyi Helle.

— Siks' että pitää antaa isän olla rauhassa. Kirkas hymy elähti lapsen kasvoilla.

— Herääkö isä aamulla?

— Ei, ei... Älä kysele enää, — hän hillitsi väkivoimalla itkun, — olehan hiljaa vain.

Emäntä seiso i hetkisen, katsellen rouvan kalpeita, rasittuneita kasvoja. Sitten hän meni ulos, mutta palasi jälleen, tuoden tullessaan suuren kupillisen höyryävää kahvia ja vehnäleipää.

— Rouvan pitää syödä hiukan, — virkkoi hän, — muutoin te tulette kipeäksi.

Kaija puisti vaan päätään, tuskin katsahtaenkaan ruokaan.

Silloin emäntä pikastui, niin että posket hehkuivat.

— Mitäs te luulisitte hänen arvelevan tästä tämmöisestä? — kysyi hän, viitaten päällään makuuhuoneeseen. — Ei ikinä hän sitä hyvänä pitäisi, että te surette itsenne kuolijaksi, niin kauan kuin teillä on tuo tuossa, mistä huolta pitää, — emäntä osoitti Helleä, joka seiso yöpaita sylissään, nyyhkien äskeisen kovan itkun jälkeen.

Kaija katsahti ylös, herättyään emännän kiivaasta äänestä. Näytti kuin tämä ääni olisi pudistellut häntä, niin että hän toipui kuni horroksista.

— Emäntä on oikeassa, — arveli hän itsekseen, — emäntä on oikeassa. Vieraanpa vaimenkin piti tulla sanomaan minulle, mikä minun velvollisuuteni on.

Sanaakaan virkkamatta hän meni pöydän ääreen, otti tuon suuren kahvikupin käsiinsä ja joi sen lämpöisen, höyryävän sisällyksen loppuun, mutta lykkäsi sitten inholla tarittimen luotansa.

— Kiitos hyvästä tahdostanne, — sanoi hän. — Viekkää loput pois; min'en jaksu muuta.

Emäntä ymmärsi, ett'ei tässä pakottelemiset ensinkään auta. Hän oli tyytyväinen, että oli rouvan saanut edes juomaan kahvia, ja hiipi tyytyväisenä pois.

Kaija oli sillä välin pannut Hellen jo vuoteeseen.

— Äiti laulaa Hellelle! — sanoi poika, pannen tapansa mukaan kätensä ristiin iltarukoukseen.

— Ei äiti voi laulaa tän'iltana, Helle. Ymmärtämisen ilme välähti pojan kasvoilla.

— Ettäkö isä siitä herää?

— Ei, ei, mutta... — hän oli ymmällä, mihinkä kätkeytyä kaikilta näiltä lapsen-omaisesti hellittämättömiltä kysymyksiltä, joita myötäensä uudistui, ja jotka armottomasti raastoivat hänen syviä sydänhaavojansa...

Hän luki hiljaa iltarukouksen. Ennen hän oli tavallisesti laulanut sen. Helle oli ilmeisesti tyytymätön.

— Huomenna sinun pitää laulaa, — sanoi hän.

Äiti nyökäytti myöntävästi: hänestä tuntui hyvältä saada pitennys-aikaa edes huomiseksi.

Hän istahti tuolille vuoteen ääreen, mutta Hellen ei tullut unta silmiin.

— Kuka huomenna Hellen kanssa leikkii, kun ei isä voi? — kysyi poika, nousten istuvilleen vuoteessa.
— Kuka Hellen kanssa Blankkaa köröttää? Ja kuka auttaa äitiä ja Helleä, kun ei isä enää kuule?

— Olehan hiljaa nyt! — kehoitteli äiti. — Huomenna puhutaan siitä.

Vastenmielisesti paneusi Helle maata jälleen, mutta ajatukset ne yhä työtänsä tekivät pienissä aivoissa.

— Helleä isä ainakin kuulee. — Noin lohdutteli poikanen itseään, kunnes pienet, raskaat silmäluomet vihdoin painuivat kiinni.

Huomattuansa pojan nukkuneen sikeästi, Kaija nousi ylös. Samassa sattuivat hänen silmänsä säästöpankki-kirjaan pöydällä. "Hellelle" — niin oli kanteen kirjoitettu, ja hän huomasi sen päivätyksi juuri sinä päivänä, jolloin hän oli ensi kertaa puhunut setä Fransille lapsesta. Hän tiesi nyt, mitä tuskaa setä Frans mahtoi silloin tunteakaan, — Kaija tuns i sen, kuin olisi tulisilla pihdeillä hänen omaa rintaansa revitty... Ja näitten tuskain tuloksena oli ollut neljän vuoden taistelu toisen tähden!

Ja tuo uhri se oli kannettu setä Fransin omalla hiljaisella tavalla: ei siinä ollut vähintäkään melun

nostamista, ei rahtuakaan hempeämielisyyttä, aina vaan hienosti huomaavaa menettelyä. Nyt Kaija ymmärsi, miksikä setä Frans viime vuosina oli niin laihtunut, vaikka hän näennäisesti oli iloinen ja reipas: hänhän oli niukasta palkastaan käyttänyt vain puolen omiksi tarpeikseen.

Hänet valtasi äkillinen luulevaisuus: Oliko setä Frans rakastanut tätä lasta, joka ei edes ollut hänen omansakaan, rakastanut enemmän kuin omaa elämätänsä, enemmän kuin häntä? Pitihän toki setä Fransin tietää, että katkerin suru, mikä saattaa Kaijaa kohdata, on se, että setä Frans otettaisiin häneltä pois.

Ja päästyään tämän ajatuksen päähän, hän pysähtyi, ääneensä vaikeroiden: "Enkö minä itse ilmoittanut hänelle, että silloin kuin minun oli valittavana jompikumpi heistä, minä valitsin lapsen!"

Katkeria kyyneliä virtasi hänen sormiensa lomitse kirjalle... tällä hetkellä hän ei niitäkään muuta kerjännyt kuin kuolemaa.

Silloin hän huomasi kellastuneen kirjeen pistävän esille kirjan lehtien välitse...Omalle armaalleni, oli kirjoitettu kuorelle Frans sedän selvällä, rohkealla käsialalla. Ja hän tarttui kirjeeseen, kuni hukkuva tarttuu laudanpalaseen.

Hän luki kirjeen ja luki sen uudestaan ja taas uudestaan, ja yhä lievemmin ja lievemmin kyynleet vuotivat. Tuntui kuin olisi raskas paino nostettu pois hänen rinnaltaan: setä Frans oli hänelle anteeksi antanut! Näin luki kirjeessä:

"Oma Armaani! Jos minä sattuisin lähtemään pois ennen Sinua, ja Sinä jälleen vaipuisit niihin raskaisiin ajatuksiin, jotka Sinua ovat niin kovasti vaivanneet aina Hellen taudin ajoilta asti, niin tahdon sanoa Sinulle: älä anna niille milloinkaan valtaa. Jokainen äiti olisi tehnyt samoin. Vai etkö usko minun näkevän, *nyt* näkevän, että Sinun rakkautesi minua kohtaan on suurempi kuin mikään muu!. Tiedän kyllä hetken olleen, jolloin mieleni löi pahaksi, jolloin minä joissain määrin tunsin olevani loukattu siitä, että Sinä ikäänkuin panit Hellen minun edelleni... mutta minä olen sen koommin oppinut ymmärtämään, ett'ethän Sinä toisin *saattanutkaan* menetellä. Äläkä koskaan luule, että se olisi ollut Sinun mahdollistakaan. Silloin et olisi se, mikäs olet. Nyt tiedän, että nainen on *suurin* vaimona vasta sitten kuin *ennen kaikkea* on äiti. Vai etkö luule minun tietävän, että todellisuudessa me kaksi olemme aina yhdessä, niin korkeissa kuin syvissäkin? Etkö luule minun tietävän, että meistä kahdesta kerran tulee yksi, siinä merkityksessä nimittäin, että kaikki ympärillämme käy pieneksi meidän rakkautemme voiman rinnalla, sen riemun rinnalla, että tämä rakkaus elää, ja sen tiedon rinnalla, ett'ei se milloinkaan kuole!"

Hiljalleen luisui kirje hänen syliinsä, hänen itsensä laskiessa sydämensä sykintää. Ja hän ymmärsi, että ellei hän olisi saanut lukea tätä kirjettä, lukea juuri tällä hetkellä, niin hänen mielensä olisi käynyt sairaammaksi kuin hän olisi jaksanut kestääkään.

Setä Frans oli pelastanut hänet kaikesta pahasta — mielensairaudestakin.

Kaija meni vainajan luokse jälleen, haluten nähdä hänen kasvojansa. Hän laskeutui polvilleen vuoteen viereen ja painoi päänsä hänen kylmää rintaansa vasten. Niin rakas oli setä Frans hänelle, ett'ei hänessä ollut rahtuistakaan kuolemankammoa.

Hän kavahti pystyyn, kuullessaan kirkonkellojen soivan. Hän muisti äkkiä, että nythän on pääsiäinen. Varpusten sirkutuksen ja kottaraisten vihellyksen kautta raivasi maalaiskirkon kellojen kumu tiensä Kaijan luokse, täyttäen puoli-avonaisesta akkunasta sisään. Eilen ne soivat hääkelloina; tänään ne soivat ruumiskelloina.

Kaija katsahti hymyä Frans sedän kasvoilla, ja silloin hänen mieleensä johtuivat nämä säkeet:

"... niin riemuista meidän on muistaa nyt,
Että taivaissa kellot soivat."

Hänestä tuntui tällä hetkellä niin luonnolliselta, että setä Frans kuoli juuri pääsiäispäivänä. Kauan hän istui, pidellen vainajan kättä omassaan. Sitten hän laskeutui vaatteet päällä hänen viereensä ja vaipui syvään uneen. Vasta päivän sarastaessa hän heräsi, tuntien painostusta, raukeutta, niinkuin ainakin suuressa surussa.

Hän nousi ylös. Silloin hän huomasi muutoksen noissa kasvoissa, joita hän oli rakastanut enemmän kuin mitään muuta maailmassa, ja nopeasti hän veti hurstin niitten ylitse. Hän muisti, mitä setä Frans itse oli sanonut, heidän seisoessaan äiti vainajan ruumiin ääressä: "Miksipä katselisit enää? Se, mikä jäljellä on, ei ole kaunista."

Ei! hän ei tahdo nähdä häntä enää, kädestä vain häntä vielä pitelee, tuosta suuresta, lujasta ja

sittenkin pehmeästä kädestä, johon hän niin usein oli turvallisesti omansa laskenut.

Nyt hän pani kätensä Frans sedän käteen, ilman vähintäkään kuolonkammoa, ja niin hän jälleen vaipui uneen... Kottaraiset tuolla ulkona heräilivät jo... varpusilla oli puuhaamista pesissään... aamuruskon ensimmäiset säteet alkoivat pukea purppuraan kalastajan tuvan pikkuruutuisia akkunoita.

19.

Sen on jäljissä verta,
Sydänverta, näät,
Kuin kastetta joi se...
Voi, aurinko tuo,
Jok' *ois* paistanut, sammui
Ja pimeään toi se.

Kolmen päivän perästä läksi vähäinen saattue verkalleen kulkemaan Höistrupin rannasta Rödvigiä kohti. Eellimmäisenä oli ruumisarkku, kevään kukkasten ja talvikkojen verhossa, sen jäljessä vanhat maalaisvaunut, joissa istui nuori nainen pienen pojan kanssa. Hiljaista käymäjalkaa ajettiin tietä myöten, ja raskasta oli kulku, raskasta, niinkuin surun pitkät hetket, ja hidasta kuni kyynelvuoto, joka ei milloinkaan lakkaa juoksemasta.

Nainen istui vetäytyneenä vaunujen kolkkaan ja muisteli heidän häämatkaansa.

Tätä, juuri tätä samaa pehmeähiekkaista tietä myöten he olivat ajaneet moniahta päivä sitten, yhdessä... niin yhdessä... luvattuun maahan! Tässä paikassa, harmaan virstanpatsaan kohdalla, setä Frans oli syleillyt häntä ja kuiskannut: "Nyt päästiin rajan yli." Ja tuolla metsänveräjällä hän oli kumartunut eteenpäin ja kaikkein kirkkaimmalla hymyllään sanonut: "Luuletko, että koko avarassa maailmassa missään on kahta niin onnellista kuin me?"

Ei, ei; tietysti ei missään.

Ja nyt hän palajaa yksin siihen kotiin, jota toinen niin suurella huolella oli laitellut häntä varten! Ei, ei yksin... onhan hänkin mukana... saattaahan tästä nähdä arkun, kun kallistakse vaunuista ulos... nähdä, kuinka siellä vuokot päätään nyökyttelevät ja orvokit sinisinä siintävät ja hyasintit päätään kohottelevat lyhyissä varsissa. Kaija tiesi hänen lepäävän tuolla keskellä keväimen elämää ja myhäilevän kuolemalle...

— Missä isä on? — kysyi Helle äkkiä.

Poika oli istunut koko matkan, pienet kädet kiinni äidin kädessä, sanaakaan sanomatta. Nyt hän katsahti äitiä tutkivasti silmiin ja kysäisi uudestaan:

— Äiti, missä isä?

— Isä läksi edeltä, — vastasi toinen, kääntyen pois.

Äiti ei tahtonut säikäyttää lapsen mielikuvitusta, selittämällä, mikä merkitys arkulla on. Sen vuoksi ei poika ollut saanut nähdäkään sitä, kun se tuotiin. Emäntäkin oli kielletty puhumasta siitä pojalle mitään.

Mutta Helle oli pikkuinen, uskollinen sielu... hän oli koko ajan mielessänsä aprikoinut, että on se sentään väärin lähteä pois ja jättää isä yksikseen tuonne tupaan. Hän ei voinut ymmärtää, että se tapahtuu äidin tahdosta, ja vaikka niinkin olisi, niin ei Helle ainakaan sitä tahdo, sillä eipä isäkään koskaan jättänyt Helleä yksikseen, ei milloinkaan.

— Helle ei tahdo lähteä pois isän luota, — sanoi hän päättävästi.

— Ei sinun tarvitsekaan... isä läksi edeltä, kuulethan!

— Minne?

Tuskastuneena äiti katsahti noihin lapsenkasvovoihin: eikö noista kyselyistä viimeinkin jo tule loppua? Mutta silmät ne katsoivat häneen niin vakavasti ja niin ehdottomasti vastausta vaativina, että äiti huomasi mahdottomaksi kierrellä.

— Minnekö? — vastasi hän verkalleen ja ikäänkuin väkisin. — Niin, mistä minä tiedän? Ylös tuonne kohti aurinkoa... ja kauas maailmasta, kauas!

— Maailmasta kauas!... — toisti Helle. Tuohan kuuluu ihanalta, aivan kuin saduissa, joita isä oli kertonut. Toistaiseksi hän tyytyi tähän selitykseen. Mutta hetken kuluttua hän taas nykäisi äitiä kädestä.

— Noin se isä aina teki, kun junassa kuljettiin, — sanoi poika, vetäen henkeänsä nopeasti ja raskaasti.

Kaija tuijotti häneen, sanaakaan sanomatta. Onko mahdollista, että lapsi oli huomannut jotain, mitä hän itse ei ollut ensinkään nähnyt?... Olinko minä ollut niin kokonaan hää-iloni vallassa, niin kokonaan onneni huumauksissa, ett'en ollut nähnyt enkä käsittänyt mitäkään muuta? Minä, joka puoli vuotta sitten tuskissani valvoin öitä, peljäten Frans sedän kuolevan!

— Kuinka minä viime aikoina vainenkaan olin saattanut olla niin käsittämättömän huoleton? — ajatteli Kaija.

Ei hän osannut edes aavistaakaan, ei suunnillekaan, että ihminen saattaa kuolla onnesta! Surusta ja kaipauksesta kyllä, sen hän saattaa käsittää, mutta — onnesta! Mahdotontahan on kuolla onnesta.

Äkkiä johtui hänelle mieleen se pieni runo, jolla oli ollut niin salaperäisen suuri merkitys hänen elämässään:

Ja elämä kirjan
Nyt lehdille piirrot
Veripunaiset viskoi.

Hän muisti, kuinka hän kerran oli himoinnut elämän kokemuksiin... olkoot ne sitten valoisia tai synkkiä, kunhan vaan kaikki valkoiset lehdet tulisivat täyteen... Ja nyt ne olivat täyteen kirjoitettuja kaikki! Hän näki ne kaikki edessään: takana oleviin oli piirretty suruja ja pettymyksiä, toivoa ja odotusta ja hehkuvaa iloa... ja edessä oleviin katkeraa itkua ja sanatonta tuskaa!...

Mitä arvoa onkaan hänen elämällään nyt? Eikö olisi paljoka parempi, jos hänkin makaisi setä Fransin kanssa kirstussa, kevään kukkain keskellä, joita hän nyt tuskin sietää ajatellakaan...

Eikö hän kaipa Kaijaansa niin voimallisesti, että se saisi Jumalankin tahdon taipumaan, niin että hänenkin suotaisiin kuolla?... Niin... Hän kuuluu kutsuvan Kaijaa.

Tiesihän Kaija ilonsa nyt kuolleen pois... miksipäs setä Frans ei kutsuisikaan häntä?

— Isä pitää Hellestä, — virkkoi hento ääni hänen vieressään, hitaasti ja juhlallisesti, ja Kaija säpsähti, sillä niin ihmeellisesti nämä kolme sanaa olivat vastanneet hänen kysymykseensä.

— Niin, niin, — puheli hän. — Isä pitää Hellestä; senvuoksi hän ei kutsukaan; hänen käy sääli Helleä, jos hän kutsuu äidin pois.

Mutta Helle katsoi äitiinsä, käsittämättä mitään. Hän oli tuossa seurannut omaa lapsellista ajatuksenjuoksuansa ja palannut aina takaisin siihen, että väärin oli lähteä isän luota pois.

Siitä syystä hän oli ääneen sanonut itsekseen: "Isä pitää Hellestä", samalla ikäänkuin huomauttaakseen, kuinka uskollinen hän tunteissansa on. Sanoista oli tullut ikäänkuin uusi lausuntamuoto hänen omalle pienelle, intoisalle rakkaudellensa, eikä hän lainkaan ymmärtänyt, miksikä äiti niin kiihkeästi häntä suutelee niitten tähden. Samassa saavuttiin asemalle, ja Hellellä oli kyllä tekemistä, katsellessaan arkkua, jota viedään rautatie-vaunuun, ja äitiä, joka astuu jäljessä, silmät kankeina, tuijottavina.

Vaistomaisesti ja ikäänkuin jotain tuntematonta asiata aavistaen, oli poikanen ajatuksissaan pannut nuo kukkasot yhteyteen isän kanssa. Ja hän päätti, että kun äiti ei ole enää niin kovin murheellisen näköinen eikä purista häntä niin lujasti kädestä, silloin hän tiedustaa häneltä tätä seikkaa.

Junaan tultua hän kumminkin nukkui ja makasi, monista ajatuksistaan väsyneenä, aina siihen asti, kunnes istui ajurinvaunuissa, jotka hiljalleen vierivät arkun perässä kappeliin. Perille tultua Helle tahtoi hypätä maahan, mutta äiti käski hänen pysyä paikoillaan, kunnes hän tulee takaisin, ja tämän sanoi äiti niin päättävästi, ett'ei hän rojhennut panna vastaan ensinkään.

Äiti viipyi hänen mielestensä peräti kauan poissa, vaikk'ei sitä kestänyt kuin muutamia minutteja. Vihdoin hän tuli.

Ajuri käänsi päätään, kysyen, minne ajetaan.

— Niin, minne? — sävähti hänessä. Häntä puistutti, ajatellessaan, kuinka kauhealta on tuntuva astua häätaloon ilman häntä... Mutta samassa hän huomasi, että sehän on ainoa paikka, missä hän suojaa

saa. Oman kotinsa hän saattaa hävittää, mutta ei Frans sedän. Siellä, missä setä Frans oli asunut kaikki nämä vuodet, — siellä, missä kaikki pienimmätkin esineet olivat Frans sedän lempeän käden asettamia ja nyt vaan odottelevat häntä, — siellä, missä hänestä aina on tuntuva, että täällä setä Frans asuu, — siellä täytyy hänenkin olla.

— Studiestraedelle! — sanoi hän joutuisasti, ja vaunut läksivät vierimään.

— Eikö mennä kotia? — virkkoi Helle nureissaan, kun huomasi ajettavan aivan outoja katuja.

Äiti nyökäytti päätään, mutta ei vastannut mitään.

Ajatuksissaan hän parhaillaan ajoi Frans sedän kanssa häätaloon, sydämessä kaikki se viiltävä kipu, mikä ihmisparan rintaa milloinkaan on raadellut hirveinä hetkinä elämässä.

Portille saavuttaessa hän huomasi, kuinka koko huoneusto on juhlallisesti valaistuna, ja tuokion ajan hänestä tuntui kuin olisi tämä kaikki unta vain. Mutta sitten hän muisti, että tänä iltanahan heidän oli määrä palatakin kaupunkiin. Setä Frans oli kaikeinkin lähtiessään käskenyt emännän sytyttämään kynttilät.

— Jospa edes olisi unohtanut! — vaikeroitsi Kaija.

— Jospa edes olisivat kynttilät palaneet loppuun, meidän tullessamme!

Mutta kynttilät loistivat akkunoissa armottoman kirkkaina.

Hän maksoi ajurin ja laahusti ylös portaita, taluttaen Helleä kädestä.

— Onko isä tullut kotia? — riemuitsi poika, kun oli tultu tutun oven eteen.

Äiti pudisti päätään, mutta ei voinut vastata; tuntui kuin sanat olisivat takertuneet kulkuun.

— Entäs avain! — iski hänen mieleensä. — Onko mulla avainta?

Mutta samassa aukeni ovi sisästäpäin, ja vanha emäntä — sama, jonka luona setä Frans oli asunut jo kaksikymmentä vuotta — seisoj kynnyksellä, suuri ruusuvihko kädessä.

— Terve tultua! — lausui hän ja niiasi syvään, mutta nähtyänsä kivettyneen ilmeen Kaijan kasvoissa, hän säikähti niin, että pudotti vihkon lattialle.

— Jes'-siunatkoon! Missä herra? — huudahti hän.

— Vast'ikään saatoin hänet kappeliin, — vastasi Kaija niin kamalan soinnuttomalla ja vieraalla, kumealla äänellä, että itsekin oudosteli sitä.

— Voi sitä rakasta, nuorta herraa! Hän, joka oli niin hyvä ja lempeä, se siunattu mies! — puheli vanha emäntä, päätään huojutellen, kyynelten väkistenkin syöstessä ryppyisille poskille. Silloin kietoi Kaija kätensä hänen kaulaansa ja puhkesi valtavaan itkuun.

Vanhus sulki hiljaa ulko-oven, silitti kädellään Hellen kiharaista päätä ja avasi oven arkihuoneeseen.

— Älkää nyt, rouva kulta, suuttuko minuun, — virkkoi matami, ikäänkuin anteeksi pyydellen ja osanottavasti taputellen nuoren rouvan kättä, — mutta herrahan se itse tilasi... kukkaset... ja kynttilät... ja sampanjat... ja kaikki.

Kaija ei vastannut mitään. Unissa-kävijän tavoin hän astui kynnyksen yli. Juhlallinen valaistus, hieno kukkain tuoksu tuli häntä vastaan. Siinä oli kaikkea: tunnelmaa... kukkain tuoksua! Ruusuja ja orvokkeja... orvokkeja suurin osa, sillä niitä Kaija eniten rakasti... niitä oli kaikkialla, minne vaan silmänsä loi... mutta hän, jonka oli määrä tuoda hänet tähän luvattuun maahan, hän makaa kappelissa kylmänä... hengetönnä! Ei, ei hengetönnä... koko minun sieluni nousee tuota vastaan: hänen henkensä on *täällä*, näissä suojissa.

Hän vaipui tuolille vanhan, pyöreän pöydän ääreen... siinä oli suuri vihkollinen keltaisia la reine ruusuja, orvokkeja, myrtejä ja vihkon ympärillä varsin ohut, valkoinen silkkinauha. "Rakelille", — niin siihen oli merkitty pienillä, kultaisilla kirjaimilla. Tunteittensa valtaamana hän katki kasvot käsiinsä. Hänen pitäisi — niin Kaijasta tuntui — panna silmät kiinni ja olla näkemättä enempää, muutoin sydän pakahtuu.

Samassa kuului nopeita, kiireisiä askeleita viereisestä huoneesta, ja Helle juoksi sisään.

— Isää ei ole missään, — sanoi hän, ja äänessä vapisi itku. Hän oli käynyt kaikki huoneet läpi, yhä

vaan siinä mielessä, että kyllä isä lopultikin löytyy, mutta sitten hän tuli makuuhuoneeseen, missä amppeli paloi kahden tyhjän vuoteen kohdalla. Silloin hänen mielensä maseni, ja hän palasi takaisin äidin luo.

— Eikö lähdetä kotia nyt? — sanoi poika, arasti vilaisten äitiinsä.

Äiti teki väkinäisen ponnistuksen ja koetti myhähtää. Hän nousi ylös, pitäen poikaa kädestä.

— Kotonahan me olemme, — virkkoi hän. — Me olemme siellä, missä isä asui, ja minne hän tahtoi meidänkin muuttavan. Katsos, kuinka hän on pannut kaikki kuntoon sinua varten. Tuossa on paukkuruoska, tuossa ohjakset! Ja täällä ruokasalissa on sinun pikkuinen lelupöytäsi ja sen päällä uusi suuri rumpu.

Helle tarttui heti rumpuun, mutta lasi sen pian pois käsistään.

— Ei Hellen tee mieli leikkiä, kun ei isä ole mukana, — virkkoi hän alakuloisena. — Tekiskö sinun?

— Ei! — Kaija heitti epätoivoisen katseen ylt'ympäri näitä huoneita: kaikki siinä näytti kutsuvan häntä, joka on poissa; kaikki ikäänkuin huutelee hänen nimeänsä ulos hiljaisuuteen. Hän astui verkkaan ja otti esille yhden noita pitkiä merenvaha-piippuja, sen, jota setä Frans oli polttanut, työtä tehdessään... Hyvällen hän sitä painoi poskeansa vasten, kunnes pieni käsi kävi hänen käteensä ja väsynyt ääni virkkoi:

— Helleä nukuttaa. Helle menee maata.

Äiti saattoi hänet makuuhuoneeseen, toi hänelle illallista ja riisui hänet. Hän pani sitten poikansa pieneen rautasänkyyn, joka lähtöpäivänä oli tuotu tänne.

Poika loikoi vuoteessaan, katsellen äitiänsä suurin, kysyvin silmin.

— Missä isä? — kysyi hän jälleen, kun äiti suuteli häntä, sanoen hyvää yötä.

— En tiedä, Helle,... kenties hän on taivaassa.

— Miks'eikäs äiti ja Helle ja?

— Siks'että... siks'että... ett'ei kukaan avaa meille ovea.

— Miks'ei! Eikös ne kuule meitä?

— Ei.

— Ota sitten tuo suuri ruoska ja paukauta, niin kyllä Jumala kuulee.

— Ei kuule, Helle!

— Ota rumpu sitten, se isän iso rumpu! Eikös Jumala sitäkään kuule, vai?

— Pelkään, ett'ei Hän kuule sitäkään.

Helle huokasi syvään ja uupui uneen siinä tiedossa, että taivaasen mahtaa olla kauhean pitkä matka, paljoa pitempi vielä kuin Höistrupin rannalle.

Kaija palasi arkihuoneeseen. Emäntä tuli sisään ja tarjosi hänelle leivoksia.

— Voi sentään! Voi sentään! — puheli emäntä. — Kaikki tuo tuossa, kaikki se on vainaan näpelehtimää teille, rouva! Oisittepa nähnyt, minkä näköisinä nuo myöpelit tänne tuotiin!... E-hei, mutta kyllä rouvan nyt pitää syödä jotain, — lisäsi hän, nähdessään Kaijan pyörittävän vaan päätään. — Kaa'anko ma lasin sampanjaa?

Hän tarttui ryppyisellä kädellään sampanjapulloon, mutta Kaija pidätti hänet.

— Antakaa olla! — sanoi hän. — Säästetään se, kunnes Helle... kunnes Helle kasvaa niin suureksi, että voi olla ilman minua... juokaa sitten minun hautajaisissani sitä... Mutta ei niistä oikeita hautajaisia tule, matami Rasmussen, hääkemut niistä tulee, sellaiset, ett'ette te ole niitä unissakaan nähnyt.

Matami Rasmussen loi himmeät silmänsä maahan, kohdatessaan tuon luonnottomasti säihkyvän katseen.

— Jumal'armahda tuon ihmis-paran järkeä! — ajatteli hän.

Mutta Kaija oli ottanut pöydältä kukkavihkon ja katseli nyt sitä. Hän unohti, että huoneessa on

toinenkin.

— Itse hän on tähän kukkasat valinnut, — virkkoi hän hiljaa.

— Itse tietenk! Itse hän kävi puutarhurin luona viimeisenä iltana ja määräsi tarkasti jok'ikisen kukan. Ruusuja siihen, sanoi, panna pitää runsaasti ja myrttejä hyvin monta, mutta eniten orvokkeja, sillä orvokeista, sanoi, Rakel enimmin pitää, sanoi.

Kaija myhäili: tuntui kuin olisi kuullut Frans sedän oman äänen sanovan: "Rakel".

— Ja katsokaas, rouva, tuota vaskitaritinta tuolla ruokasalissa! Itse hän sen omin käsin kiillotti sinä aamuna kuin läksi... "Katsokaas, matami Rasmussen", sanoi hän, nostaen sen minun eteeni, "ettekö luule, että hän näkee kuvaisensa tuossa?" — "No näkee maar niinkin", vastasin minä. "Tuo on melkein liiankin nätti." Oisittepa kuullut, kuinka hän nauroi silloin! "Ettepä sentään tiedä, matami Rasmussen", sanoi, "kuinka somat ovatkaan ne kasvot, jotka tässä kuvaisensa näkee!" sanoi.

Kaija nousi. Hän ei sietänyt kuulla sen enempää.

Synty hetken äänettömyys... Ei kuulunut kuin seinäkellojen nakutusta.

Kaija ajatteli kylmää, pimeätä kappelia, jossa Frans sedän kirstu nyt seisoo, ja häneen nousi raju halu saada hänet takaisin vielä tänä iltana ja panna hänet tähän rauhalliseen huoneeseen, johon hän omin käsin oli kaikki valmistanut tuliaisiksi.

— Luuletteko, että kirstu saisi seisoa täällä muutamia päiviä? — kysyi hän äkkiä.

Emännällä kädet yhteen kauhistuksesta.

— Herrainen aika, rouva! Ettehän aikone kuljettaa vainaan ruumista paikasta toiseen? Antakaa te vaan hänen olla rauhassa siellä, missä on. Ja mitäs sanoisivatkaan muut asukkaat talossa? Tässä kaupungissa on tapana viedä kuolleet talosta pois; ei niitä sisään kanneta. Kaija käänsi hänelle selkänsä.

— Kurjia pelkureita! — ajatteli hän. — Te pelkäätte niin kauheasti kuolemaa, ettekä sittenkään ole mistään asiasta maailmassa niin varmat kuin siitä.

Hän astui muutamia askeleita ovea kohti.

— Kas niin, matami Rasmussen, — sanoi hän, — menkää levolle nyt. Hyvää yötä ja kiitoksia!

— Hyvää yötä! Rouva kutsuu vaan, jos mitä tarvitsee.

— Kiitos!

Hän saattoi ovelle tuon puheliaan vanhuksen ja kiersi oven lukkoon.

Senjälkeen hän alkoi sammutella kynttilöitä.

— Upeimmat unelmani! — ajatteli hän, sammuttaessaan ensimmäistä.

— Koko meidän yhteis-elämämme loppumaton onni! — mietti hän, sammuttaessaan toista.

— Kaikki mun pyyteeni ja odotukseni! — vaikeri hän, astuessaan kolmannen luo.

— Ja kaikki mun toiveeni kaunoisista kätkyistä, jotka keijuvat niin hiljaa! — viilsi hänen rinnassaan viimeisen kynttilän kohdalla.

Mutta silloin hän puhkesi itkuun, niin sydäntä särkevääseen kuin ainoastaan se nainen saattaa itkeä, joka tietää menettäneensä korkeimman onnen.

20.

Hämärissä me istumme usein,
Sitä muistellen,
Sitä ystävää, joka meiltä
Niin kauas men'!

Poski poskessa istumme tässä
Me rinnakkain,
Ja lyhdyn valossa silmät
Luo kyyneltä vain.

Hautajaisten jälkeisenä päivänä hän kuljeskeli kuin unissa-kävijä ylt'ympäri. Ei hän haastanut kenenkään kanssa eikä ajatellut muuta kuin omaa syvää suruansa.

Tuntikausia hän käveli edestakaisin tyhjiissä suojuissa, missä kaikki muistot puhuttelivat häntä *hänen* äänellään.

— Kuinka minä olen tyhjiin hukannut elämän meiltä molemmilta! — Näin hänen iski mieleensä joskus, ja silloin löi sydän niin lujaa, että jok'ainoa sykäys teki kipeätä.

Väliin hän lensi tulipunaiseksi, ajatellessaan sitä päivää, jolloin hän oli antaunut miehelle, jota hän ei rakastanut, sillä välin kuin se mies, jolla olivat kaikki hänen ajatuksensa, istui hänen vieressään todistajana! Ja silloin hän oli aina kuulevinaan piskuisten huutoja. Ne itkivät häntä, nuo hennot äänet, ne kutsuivat häntä jostain kaukaa... ja hän ojensi käsivartensa niitten luo, mutta hervautti ne jälleen alas, synkkää, kolkkoa epätoivoa täynnään: nyt hän hän ei enää voi heitä saavuttaa.

Illalla hän istui Frans sedän kirjoituspöydän ääreen, mutta ei rohjennut avata sitä. Hän pelkäsi menehtyvänsä kalvavaan ikäväänsä... pelkäsi nähdäkään hänen käsialaansa.

Mutta kerran illalla hän tarttui hänen kynäänsä ja kirjoitti puhtaalle lehdelle hänen luentovihkoonsa. Hän kirjoitti varsin hitaasti ja loppuun päästyään pani vihkon kiinni, kirjoittamaansa lukemattakaan:

Hiljaiset askelet
Täynnä surua niin!
Ei ne äännä, ei pauhaa,
Ne hiljalleen
Vain huojuen käy
Ja etsivät rauhaa.
On kuin katsois ne tänne,
Mut katseessa vain
On itku ja huoli...
Voi aatokset nuo,
Jotk' *ois* aateltu, mutta
Ne haihtui, kuoli!

Raskahat askelet,
Haavoissa niin
Ja kaihosta hurjat!
Vailla neuvoa ne,
Tiet' ei tunne he,
Näin kulkevat, kurjat!
Ja mukana heillä
On astuissansa
Vain muistot nuivat...
Voi, puheet nuo,
Jotk' *ois* puhuttu, mutta
Kaikk' unhottuivat!

Kuiskivat askelet...
Niiden tie käy pois,
Se kauas johtaa.
Mut uudestaan
Ne palaa taas
Ja muiston kohtaa:
Sen jäljiss' on verta,
Sydänverta vain
Kuin kastetta joi se...
Voi aurinko tuo,
Jok' *ois* paistanut, sammui
Ja pimeään toi se...

* * * * *

Joka päivä hän kävi Hellen kanssa hautausmaalla. Siellä hän istui kuin marmoripatsas itseensä vajonneena, kunnes Helle, joka oli leikkinyt hautakivien välissä, tuli saapuville ja herätti hänet, kovalla äänellä ilmoittaen, että hänen on nälkä.

Silloin hän nousi ja meni poikansa kanssa kotia yhtä koneen-omaisesti kuin oli tullutkin.

Hellestä alkoi tuntua yhä selvemmin, ett'ei äiti enää ole hänen luonansa. Ei hän tiennyt, miksi, mutta niin vaan tuntui, kuin ei äiti olisi kotonakaan. Hellen oli ikävä häntä... tuntui samallaiselta kuin silloinkin kuin äiti oli Norjassa, vielä ikävämpikin, sillä olihan hänellä isä silloin luonaan.

Poika huokasi oikein sydämen pohjasta ja rupesi miettimään, millä keinoin saisi äidin takaisin kotia. Isä kyllä neuvoisi, se on vissi se, mutta äitihän sanoo, ett'ei isä kuule, vaikka häntä huutaiskin... ja taivaasen on niin hirmuisen pitkä matka!... Entäs jos ottaisi ja telefoinoisi! — iski hänelle äkkiä mieleen. Hän muisti niin selvään, kuinka hän kerran oli äkkiä ruvennut pelkäämään pimeässä ja telefonilla pyytänyt Jumalalta kynttilää ja oli saanut sen heti.

Varminta sentään olis, niin hän mietiskeli, soittaa ensin Jumalalle, sillä mitenkäpä sen isän muutoin löytää!... saattais Jumalakin luulla, että Helle on unohtanut hänet... Ei, kyllä hän saa äidin takaisin kotia... jahka tästä vaan ilta tulee, sillä Jumalan kanssa on paras puhua illalla, kun on pimeä. Ja poikanen liikkui ja hääri koko päivän, kasvoilla hiljainen toivo. Hän jaksoi tuskin odottaa sitä hetkeä, jolloin oli päässyt vuoteesensa, ja äiti mennyt pois, sammutettuaan kynttilän.

Kaija istui arkihuoneessa kattolampun alla, silmissä tuo kankea, tuijottava, poissaoleva katse, joka viime aikoina oli käynyt hänessä niin tavalliseksi. Äkkiä hän kuuli viereisestä huoneesta Hellen äänen. Hän nousi kuuntelemaan.

— Halloo! — kuului hento ääni ensin arjistellen, sitten kovemmin ja rohkeammin. — Onko Jumala kotona?... Kiitos... Kuules nyt, hyvä Jumala! Etkö Sinä tiedä, missä isä on? Äiti sanoo, että hän on Sinun luonasi... Halloo! Onko se isä? Auta nyt Helleä, että saatais äiti kotia taas. Ei äiti enää ole Hellen luona...

Äiti kuunteli, hengityskään pidätellen... Kivettynyt ilme kasvoista katosi, ja sijaan tuli syvä surumielisyys.

— Poika on oikeassa, — ajatteli hän. — Enhän ole hänen luonaan ollutkaan siitä saakka kuin Frans kuoli. Minun sieluni on ollut kaukana täältä. Vainajalta olen unohtanut hänet, joka hengissä on. Mutta tästä puolin on oleva toisin, toisin täytyy olla.

Ja hän riensi makuuhuoneeseen.

— Äiti tulee! — lausui hän, käyden polvilleen pienen vuoteen viereen. — Äiti tulee kotia Hellen luokse eikä koskaan enää lähde pois, ei koskaan!

Poikanen kietoi kätensä hänen kaulaansa, ilosta huutaen:

— Kuuleepas isä Helleä! — Ja sanomaton riemu raikui lapsen äänessä.

Sen illan jälkeen Kaija otti elämäntehtäväkseen salata pojalta surunsa, jott'ei riistäisi iloa hänen lapsuudeltaan. Hän pakotti itsensä leikkimään pojan kanssa tuntimäärin ja teki muun osan päivää kuumeen-omaisella innolla työtä.

Hämärissä, kun valo katulyhdyistä tuikahteli arkihuoneeseen, istuivat he Frans sedän vanhassa sohvassa... vierekkäin; aivan lähekkäin toisiansa, poski poskessa kiinni... selvästi tuntien, ett'ei heitä enää ole kuin kaksi.

Hyvin usein Kaija silloin haasteli isästä, ja poikanen, tarkkamuistinen kuin lapset konsanaan, pisti aina väliin: "Niin muistatkos silloin, kuin...?... Entäs silloin, kuin...!"

Mutta väliin äiti istui aivan äänetikin, puristaen häntä vain sylissään, kyynelten hiljaa virratessa pitkin poskia. Ja silloin tuntui Hellestä niin kummallisen juhlalliselta, ja tietämättään hän silloin vuodatti äidin kanssa kyyneleitä.

Vasta sitten kuin äiti oli noussut ylös ja lamppu sytytetty, vasta sitten Hellestä tuli tuo sama iloinen poika, joka päivälläkin oli keikkunut ja juoksennellut. Ja silloin äitikin kokonaan unohti oman itsensä ja kiintyi kokonaan poikansa leikkiin.

Pojan nukuttua, hän luki korehtuuria myöhään yöhön, kumarruksissaan kosteitten lehtien yli, joista vielä haiskahti painomuste, ja pakottamalla pakottaen ajatuksiansa pysymään tässä työssä. Mutta kun työ oli päätetty, pani hän käsivartensa pöydälle, painoi kasvonsa niihin ja antautui kiihkoisesti surunsa

valtaan. Silloin hän otti esille vanhan luentovihkon, josta Frans sedän kuoleman jälkeen oli tullut hänen ainainen ystävänsä ja uskottunsa. Siihen hän kirjoitti:

Hämärissä me istumme usein,
Sitä muistellen,
Sitä ystävää, joka meiltä
Niin kauas men'.

Poski poskessa istumme tässä
Me rinnakkain,
Ja lyhdyn valossa silmät
Luo kyyneltä vain.

Ja tuhansin mietteitä hiljaa
Nyt ennättäy,
Mut tuhansin tein ne poisikin
Taas kauas käy.

Ne kaikki on kaihoa kovaa,
Niin kiihkeää,
Tuhat yhdeksi käy, ja sydän
Sen ymmärtää.

Niin se kaiho on syvä ja korkee,
Niin pohjaton,
Ett' aikain takana rajat
Ne sillä on.

Hämärissä kun istumme kahden,
Niin useesti
Mua lapsen silmät katsoo
Tuoss' ääneti.

Isän sanoja siinä silloin
Laps' muistelee,
Ja muistoja lapsenhuulet
Ne kertoilee.

Ja lapsenkätöset luoksein
Ne kurottuu,
Ja lapsen-unia mielein
Taas uneksuu.

Näin hämärissä istumme usein
Me rinnakkain.
Ja lyhdyn valossa silmät
Luo kyyneltä vain...

21.

Suru on pyhäkkö, johon ei joukolla astuta. Se on yksinäisten sielujen tyyssija... tyyssija, johon pääsee kätkeytymään...

Kaija pani tähdelle, että kenen kanssa vaan hän näinä aikoina haasteli, aina hän sai kuulla saman lauseen mitä erillaisimmilta ihmisiltä: "Onhan teillä *muistot* elämäenne kannattajina". Eivätkö nuo ihmiset, eikö yksikään heistä ymmärrä, että ikävöivälle on muistojen lohdutus Tantalon tuskia? Eivätkö he tiedä, että kaikki se hivuttava kaiho, mikä sieluun on imeynyt, kasvaa muistoissa?

Hänen täytyi naurahtaa, kuullessansa heidän puhuvan, sillä hän kyllä tiesi, mitenkä asian laita on! Hän tiesi, että tuo "muistoista eläminen" on pelkkä fraasi vain. Rakkaus saattaa siinä lämmitä, uskollisuus kasvaa, mutta ihminen itse ei voi elää muistoista. Hän vaatii jotain oleellista. Hän vaatii varmuutta kohtaamisesta siellä, missä alat ovat avarammat, näyt korkeammat.

Väliin hän luuli kuolevansa kaipauksesta, mutta hän eli vielä, sillä ihminen ei kuole, niin kauan kuin hänellä on toivoa jälleen-näkemisestä.

Joskus kumminkin tuntui, kuin kaikki se suru, jolle hän Hellen tähden niin väkivaltaisesti oli rakentanut sulut eteen, olisi tukeuttamaisillaan hänet, ja silloin hänen täytyi päästää se ilmoille, maksoi mitä maksoi.

Silloin hän välisti pysäytti kadulla jonkun vanhan tuttavän, saadakseen vaan purkaa sydämensä sisimpiä.

Mutta uutena vaan suru jaksaa kiinnittää puoleensa ulkopuolella olijata... sitten käy, niinkuin laulussa sanotaan:

Ihminen kuoltuaan

On kuin laiva, min nielasi merten syl'...

Aallot jo mastojen löivät yl'...

Meri on ennallaan.

Ensi kertaa kuultuansa noita tyhjiä sanoja ja nähtyänsä noita kylmästi taammas vetäytyviä katseita, jotka ilmaisevat täydellistä ymmärtämisen puutetta, hän vetäysi itseensä kuin etana kuoreensa... ja hän alkoi käsittää, että suru on pyhäkkö, johon ei joukolla astuta... että se on yksinäisten sielujen tyyssija... tyyssija, johon pääsee kätkeytymään...

Astuessaan katua pitkin, taluttaen Helleä kädestä ja yhden ja toisen pysähtyessä puhelemaan hänen kanssaan, hän oli kasvoiltaan yhtä tyyni kuin ennenkin, eikä silmäkään ollut kosteana itkusta, alati uhaten puhjeta kyynelvirraksi. Mutta mustat renkaat olivat muodostuneet silmäin alle ja tuskan juonne suupieliin. Kaiho kalvoi lakkaamatta sydänalaa, mutta sitä ei huomannut kukaan... entistä lujemmin hän vain puristi poikansa kättä, sanottuaan hyvästit, ja kulki pää pystyssä ja suoraan kautta katujen, niinkuin hän kautta elämänsäkin oli pää pystyssä ja suoraan kulkenut. Mutta syynä siihen, että hän oli saanut tällaisen mielenlajuuden, oli pääasiallisesti muuan sisällinen elämäkokemus.

Eräänä iltana kevätkesästä hän oli mennyt Frans sedän haudalle. Muuan pikku toveri oli vienyt Hellen vieraaksi kotiansa. Ensi kertaa nyt Kaija uskalsi lähteä yksinään haudalle.

Silloin valtasi hänet suru, syvempi ja raskaampi kuin milloinkaan ennen. Tuntui kuin jotain sisässä jääksi jähmettyisi.

Mutta äkkiä helähti kautta ilman huilun-omainen ääni, hento ja hieno, syvä, pehmeä, keväimen lupauksia täynnä. Ritvasaarnissa, joka taaksensa kätki erään hautakummun tien vieressä, istui kottarainen, lemmeä laulellen. Tuossa se istui oksalla hänen edessään, keltainen nokka levällään ilta-auringon paisteessa; pieni kurkkii se eli myötäensä, ja siivet ne ilosta vavahtelivat.

Tuo kottarainen johdatti hänelle mieleen sen aamun, jolloin setä Frans oli seissut hänen takanaan kalastajan tuvan kynnyksellä, äkkiä kietonut käsivartensa hänen ympärilleen, lausuen syvällä vapisevalla äänellään: *"Yhden ainoan vuorokauden kuluessa on minulla ollut niin paljon onnea, ett'en enää elämäpäivänäni voi köyhäksi tulla"*.

Eivätkös nuo sanat koske häntäkin? Eikös hänkin ollut kerran nauttinut samaa onnea kuin setä Frans? Ja eikö ollut se onni niin runsas, että se riittää täyttämään kokonaisen pitkän, köyhän elämän?... Eikös hän ollut saavuttanut inhimillisen onnen korkeinta huippua sinä päivänä, jolloin hän setä Fransin kanssa oli mennyt luvattuun maahan? Ja vaikka se taas suljetuinkin häneltä se maa, niin olihan hän käväissyt siellä hänen kanssaan ja on kohtaava hänet jälleen, niin varmaan kuin että kottarainen istuu tuossa, onnensa huumauksessa armaastansa laulellen.

Tahtoisiko hän vainenkaan vaihtaa kohtaloansa yhdenkään kanssa noista ihmisistä, joita hän tiellään niin usein kohtaa, jotka eivät milloinkaan ole tienneet, miltä tuntuu kohota ylös korkeimman aallon leveimmällä harjalla, miltä tuntuu, kun epätoivoissaan syöksee meren pohjaan? Eikö hän ole niin rikas, niin ylen rikas, tietäessään, että hänellä on ollut ja yhä vieläkin on ja iät kaiket on oleva suuri, ehjä rakkaus!

Hän oli mielestään aina ollut vailla sitä, joka "personallisuuden suoraksi oikaisee", niinkuin Frans sedän oli tapana sanoa. Hän oli oivaltanut, kuinka hänen luonnossansa on niin paljon hajanaista... Nyt oli surun raskas käsi koonnut sen yhteen, tuo samainen käsi, joka kuni huviksi muovaelee ihmissydämiä, niinkuin kuvanveistäjä savea, uurtaen syviä vakoja siihen, mihin ilo vaan piirteen vetäisee.

Frans sedän kuolemasta saakka oli hän vihannut kevättä. Hän olisi tahtonut, että olisi talvi, kylmä, pimeä talvi, päivänpaistetta vailla. Kaikki tuo heräjävä elämä, joka raikuen laulaa ilmassa hänen ympärillään, — se on yhtä ainoata viiltävää pilkkaa hänen onnestansa kadonneesta!... hänen, jonka täytyy yksin kuunnella ikuista hääriemua luonnossa! Hän oli pistänyt sormet korviinsa, kuullessaan linnun laulavan, laskenut uutimet alas, kun päivä akkunaan paistoi, paennut kaikkea tuota valoa, jota hulmusi sisään hänen päällensä aamusta varhain, myöhään iltaan.

Nyt hän äkkiä käänsi kasvonsa aurinkoa kohti. Itsehän hän oli näin sanonut:

Pane piirteitäsi,
Elon armaan käsi,
Minkä hyväksi näät.
Ma kaikkehen taivun,
Ma nousen ja vaivun.
Oi kirjaani piirrä,
Sä säälimätä
Mut lehteä yhtään
Älä tyhjäksi jätä!

Hän ei saa unohtaa noita lämmön ja valon ja voimain päiviä, vaikka ne nyt ovat kadonneet. Totta kyllä, että päiviä:

... toisia tuli,
Hädän päiviä, niin;
Ilot tuskihin vaihtui
Ja murheisiin,

mutta kumminkin:

... *kaikki, kaikki Ne kestettiin!*

Hänen täytyy ottaa suru, niinkuin ilokin ehjänä. Ei auta, vaikka hän tuhannen kertaa päivässä sanoisi itselleen, ett'ei hän voi olla yksin, — hänen *täytyy, täytyy*... vieläpä olla riemuissaan ja iloita siitä, että hänellä on Helle.

Hän nousi. Hän päästi kaikki keväimen tuhannet äänet viiltelemään hänen rintaansa, kunnes ei enää kipeältä tuntunutkaan. Ja hän astui sisään tuohon suureen yksinäisyyteen, joka riistää; elämältä ilon, mutta ei riistä sen runsautta... joka verkalleen valmistelee ihmistä viimeiseen yksinäisyyteen, kynnykselle sen oven, joka aukenee iankaikkiseen riemun-yhteyteen!

Kaikki elämän vähäiset surut ja vähäiset ilot ja suuret toiveet ja suuret pettymykset — ne olivat kuin hiekkajyväsiä, jotka juoksivat hänen sormiensa lomitse.

Ja näin hän pääsi niin pitkälle, ett'ei ollut hänellä kuin yksi ainoa ilo: katsella luvattuun maahan, ja yksi ainoa sana: päivät ovat niin pitkiä.

* * * * *

Sellaisena hänet näin, tyynenä kesäkuun iltana, joka melkein huomaamatta vaihtui valoisaksi yöksi.

Musikki oli jo aikaa sitten vaiennut, valot sammuneet, mutta yhä hän vielä siinä istui.

Mitä hän siitä välittää, että kaikki hänen ympärillään vaikenee, että majakkatuli sytytetään yksinäiseen yöhön, ja että hiljaisuus ulapalla tuolla synnyttää elävissä ihmisissä kummallisia käsityksiä tuonen purresta, joka purjeet lepällään hiljaa liikkuu merenpinnalla!... Ei kuolema häntä kammota... Ajatuksissaan hän istuu... eteenpäin kumartuneena... hän katsoo *ohi* kaiken, *läpi* kaiken... Hehkuvien silmin hän siinä istuu, tuijottaen kauas nuoruutensa lumottuun maahan...

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK SETÄ FRANS ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.